

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 3

OBSAH

Universitní profesor JUDr. František Štajgr se dožívá sedmdesáti pěti let	197
<i>Stanislav Balík</i> : O problému „klíčových zákonů“ v revolučním zákonodárství Anglie v XVII. a Francie v XVIII. století	
Etude sur le problème des „lois-clé“ dans la législation révolutionnaire en Angleterre au XVII ^e et en France au XVIII ^e siècle	199
<i>Josef Fiala</i> : Úvaha nad některými ustanoveními zákona č. 58/1969 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem	211
<i>Jindřich Hrdlička</i> : Zákonná úprava civilní soudní pravomoci ve světle teoretických úvah	229
<i>Alfred Kudlík</i> : Vliv alkoholismu na kriminalitu z hlediska její prevence I.	247

СОДЕРЖАНИЕ

K 75-letiu so dňa roždenia profesora d-r Františka Štajgra	197
<i>Станислав Балик</i> : О проблеме „основных законов“ в революционном законодательстве Англии XVII века и Франции XVIII века	199
<i>Иосиф Фиала</i> : О некоторых положениях закона № 59/1969 СЗ об ответственности за вред, причиненный решением госоргана или его неправильными служебными действиями	211
<i>Индриж Грдличка</i> : К теоретическим проблемам законодательного регулирования подсудности по гражданским делам	229
<i>Алфред Кудлик</i> : Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее предупреждения I.	247

Universitní profesor JUDr. František Štajgr se dožívá sedmdesátipěti let

Dne 14. listopadu 1970 se dožil sedmdesátí pěti let člen korespondent ČSAV, profesor právnické fakulty University Karlovy JUDr. František Štajgr, DrSc.

Po skončení právnického studia na právnické fakultě University Karlovy v Praze nastoupil do soudní služby, kde působil celkem 14 let. Již během soudcovské služby věnoval pozornost teoretickým otázkám civilního procesního práva. Výsledkem toho byla jeho práce Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, ve které zaujal stanovisko k jedné z obtížných a sporných otázek práva hmotného i procesního. Na základě této práce se v lednu 1932 habilitoval.

Dráhu vysokoškolského učitele nastoupil ve školním roce 1934/1935 na právnické fakultě Komenského university v Bratislavě, kde setrval až do roku 1939. Pak přešel na právnickou fakultu University Karlovy v Praze, kde působil jako řádný profesor občanského práva procesního a po určitou dobu také práva sovětského až do odchodu do důchodu v roce 1968. Na právnické fakultě v Praze zastával různé funkce; byl proděkanem, děkanem a po dlouhou dobu působil jako vedoucí katedry.

Po dobu svého aktivního učitelského působení napsal a uveřejnil velkou řadu vědeckých prací včetně učebnic. Jeho dlouholetá učitelská a vědecká práce byla obšírněji zhodnocena při oslavě šedesátých a pak znovu při oslavě jeho sedmdesátých narozenin.

Ani po sedmdesátce a pak po odchodu do důchodu neutuhl jeho vědecký zájem a prof. Štajgr pracuje a publikuje intenzivně dále. Připomínám jeho společnou práci s V. Steinerem: Československé mezinárodní civilní právo procesní, Praha 1967, na níž má podstatný podíl. Dále na monografický článek ve sborníku Stát a právo 13, 1967: Poznámky k soudobým teoriím důkazů v právu, kde vyjadřuje své stanovisko k otázkám dokazování, jimž věnoval a věnuje svou trvalou pozornost (srov. např.: Právo a skutečnosti v civilním procesním revizním řízení, Bratislava 1932; Materiální pravda v občanském soudním řízení, Praha 1954). V nedávné době vyšla velice závažná monografická práce: Některé teoretické otázky civilního práva procesního (Acta Universitatis Carolinae 1969), kde se pokusil zcela nově vymezit pojem hmotného a procesního práva, dále pojem a podstatu civilního procesně-právního poměru, řízení sporného a nesporného a kde se znovu zamýšlí na vymezení pojmu právo a skutečnost ve smyslu civilního procesního práva. Pro prof. Štajgra je charakteristické, že přes svůj přibývajicí věk pracuje stejně energicky a cílevědomě jako dříve.

Prof. Štajgr je též osvědčeným a spolehlivým vědeckým vedoucím pracovních kolektivů v oboru procesního práva, jejichž společné práci vtiskuje své osobité vědecké zaměření. Tak tomu bylo jednak při práci v kolektivu na řadě učebnic procesního práva, jednak při práci na obou vědeckých komentářích k občanskému soudnímu řádu.

Své bohaté zkušenosti praktické a hluboké teoretické znalosti uplatňoval i při legislativních pracích, jichž se zúčastnil, na přípravě osnov k občanskému soudnímu řádu i při přípravě vysokoškolského zákona.

Poznal jsem osobně prof. Štajgra při práci subkomise pro přípravu občanského soudního řádu v r. 1949 a 1950 a spolupracoval jsem s ním pak jako pracovník katedry občanského práva procesního a později občanského práva, kteréžto katedry vedl. Prof. Štajgr jako vědec je vyhraněnou vědeckou osobností, která vždy usiluje o objektivně pravdivé poznání zkoumaných jevů. Jde na kořen věci a snaží se o dosažení nových a pokrokových poznatků v oblasti zkoumané problematiky. Je přímo vzorem přesnosti a pracovitosti. Při svém velikém rozhledu zůstává přitom skromným člověkem. V diskusích dovede se zápallem hájit svůj názor, přičemž však respektuje názory odchylné. Pro mladou vědeckou generaci byl vždy vlídným a moudrým rádcem, čímž si získal její úctu a oddanost.

Rovněž jako učitel byl vždy uznáván jako autorita jak od svých spolupracovníků, tak i od posluchačů, kteří si zejména cenili to, že při své pedagogické činnosti se snažil zasvětit je do teoretického myšlení.

A nakonec je třeba zdůraznit, že náš jubilant je vzorem skromného, čestného, ušlechtilého a neokázalého člověka, který je ochoten podat pomocnou ruku všude tam, kde to považuje za správné a potřebné.

Přejeme prof. Štajgrově do dalších let pevné zdraví a duševní svěžest, aby mohl uskutečnit to, co si sám vytýčil za svůj úkol, totiž práci na systému civilního procesního práva.

Doc. JUDr. Josef Fiala

Etude sur le problème des „lois-clé“ dans la législation révolutionnaire en Angleterre au XVIIe et en France au XVIIIe siècle

O problému „klíčových zákonů“ v revolučním zákonodárství Anglie v XVIII. století.

STANISLAV BALÍK

La considération*) que je vais présenter est une approche de l'une des questions que je me pose en tant qu'historien du droit des pays occidentaux pendant les révolutions bourgeoises.

Cette question pourrait se formuler de la manière suivante:

Existe-t-il des lois fondamentales, des „lois-clé“ dans la législation des révolutions bourgeoises en Europe au XVIIe et au XVIIIe siècles?

I

Je suppose que chaque révolution bourgeoise que l'on peut comprendre comme un ensemble de changements socio-économiques, politiques etc., a son programme et ses buts, même s'ils ne sont pas toujours clairement formulés ni définis.

Les changements apportés par les révolutions se reflètent entre autre dans les nouvelles institutions juridiques, dans les lois nouvelles.

Ces lois sont bien entendu de différents ordres d'importance.¹⁾ Les lois les plus importantes parmi elles sont, à mon avis, les lois qui s'occupent de la tâche fondamentale, pour laquelle il faut trouver une solution dans le sens du programme révolutionnaire pour que triomphe la révolution. C'est un problème que les forces révolutionnaires ne doivent pas renoncer à résoudre. Si les forces révolutionnaires ne parviennent pas à s'imposer sur les questions fondamentales, l'échec est définitif même si le succès a été obtenu dans les questions accessoires.

*) Les idées principales de cet article ont été exposées au séminaire de l'histoire économique et sociale (sous la direction du M. le Doyen Jacques Godechot) à la Faculté des Lettres et Sciences humaines à Toulouse (France) au mois de mai 1969.

Je voudrais ici remercier Mlle Marie-Paule Laffont de Montauban (France), étudiante à la Faculté des Lettres et Sciences humaines à Toulouse pour sa révision du thème de mon article présent.

¹⁾ Je parle des lois en général, sans analyser le degré de leur force juridique.

La lutte entre la révolution et la contre-révolution finit dans ce cas par la victoire de la contre-révolution qui a gardé ses positions dans les objectifs principaux même au prix de concessions partielles dans les objectifs secondaires. De même, si les forces révolutionnaires ont atteint leur but principal, elles triomphent, même si elles ont du céder sur des questions moins importantes.

Si la révolution triomphe dans ses objectifs principaux, les forces contre-révolutionnaires même si elles ont triomphé en apparence, ne peuvent qu'accepter les changements révolutionnaires si elles ne veulent pas courir le risque d'une nouvelle révolution: C'est ce qui se passa au moment de la restauration des Stuarts en Angleterre ou dans le cas de la dynastie légitime en France en 1814.

L'impossibilité de renoncer à l'objectif principal de la révolution n'exclut pas la possibilité d'un compromis dans les questions moins importantes: L'abolition de l'Ancien régime peut être accompagnée, par exemple, de la restauration de la monarchie. Mais même dans ce cas il est évident que cette monarchie post-révolutionnaire a un caractère différent de la précédente. Si le monarque de l'Ancien régime (par exemple Charles Ier ou Louis XVI) gouvernait dans le contexte de la monarchie absolue et du régime féodal, son successeur post-révolutionnaire se retrouve dans un contexte nouveau, créé par la révolution et dans lequel tous les rapports se trouvent changés. Il ne peut que les reconnaître. Une attitude différente de sa part conduit nécessairement à la „*Glorious Revolution*“ de 1688 en Angleterre ou à la „*Révolution de Juillet*“ en France.

Autrement dit, on peut — après le triomphe de la révolution-restaurer la monarchie, remettre les Stuarts et les Bourbons sur le trône, mais il n'est plus possible de restaurer l'Ancien régime avec ses droits et ses devoirs féodaux.

Au contraire, si, après les luttes révolutionnaires, le système socio-économique précédent est restauré en sa substance (c'est ce qui s'est passé après le *Bauernkrieg* en Allemagne en 1525), il est évident que la révolution a été battue et que c'est la contre-révolution qui triomphe.

Mais que peut on considérer comme le problème fondamental, la „question-clé“ des révolutions bourgeoises du XVIIe et au XVIIIe siècles (c'est-à-dire dans le cas de la révolution anglaise et celui de la révolution française)?

Est-ce que c'est la forme de l'État? Ou bien la nouvelle organisation des rapports entre le roi et le parlement en Angleterre, le roi et les États généraux en France? Est-ce la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen? Ou le passage du pouvoir des mains des anciennes classes aux mains du Tiers état?

Tous ces problèmes dont la révolution doit s'occuper, sont importants, bien entendu. Il ne faut pas les sous-estimer. Mais aucune de ces questions n'est, à mon avis, la „question-clé“. Et même le pouvoir politique auquel pense l'abbé Sieyès dans sa brochure célèbre „*Qu'est ce que le tiers état?*“ n'est plus qu'un instrument à l'aide duquel les forces révolutionnaires

réalisent la tâche principale de la révolution, c'est-à-dire le passage du féodalisme au capitalisme. Autrement dit, le Tiers état ou mieux, la bourgeoisie, a besoin du pouvoir politique pour supprimer les droits et les devoirs féodaux, pour pouvoir abolir le régime féodal en ce qui concerne la propriété des moyens de production et lui substituer le régime de la propriété bourgeoise. La terre étant le moyen de production le plus important, à l'époque féodale, le premier objectif est donc de supprimer le régime féodal de la propriété du sol, pour libérer ce sol et en même temps les paysans.

Comme je l'ai déjà dit, les changements révolutionnaires se reflètent dans la législation révolutionnaire. Si nous supposons donc que l'abolition de l'Ancien et la libération de la terre sont les „devoirs-clé“ de la révolution, cela signifie par conséquent qu'on peut considérer les lois sur l'abolition de l'Ancien régime et sur la libération de la terre comme les „lois-clé“ de la législation révolutionnaire.

Cette thèse, est-elle valable pour les deux révolutions dont je veux parler, c'est-à-dire pour la révolution anglaise au XVIIe et pour la révolution française au XVIIIe siècle?

La question de l'abolition du féodalisme et de la libération de la terre, était-elle vraiment la question fondamentale à laquelle les forces révolutionnaires ne pouvaient pas renoncer?

Pour répondre à ces questions, il faut faire une brève analyse historique.

II

En Angleterre, les forces révolutionnaires ont essayé de libérer la terre déjà au début du XVIIe siècle.

C'était en 1603, lorsque la Chambre des Communes, considérant l'avènement de Jacques Ier comme une occasion favorable, proposa à la Chambre des Lords de s'occuper de l'institution de la cour tutélaire (*Court of Wards and Liveries*).²⁾ La Chambre des Lords rejeta ce projet. En 1604, la Chambre des Communes demanda l'autorisation du roi pour préparer les projets concernant la tenure de chevalier (*Tenure by Knight's Service*). L'analyse des instructions de la Chambre des Communes montre que cette dernière demande l'abolition de la tenure de chevalier et des devoirs correspondants. Elle suppose une compensation convenable. La Chambre des Lords rejeta de nouveau cette proposition. Elle recommanda à la Chambre des Communes de s'abstenir des projets ultérieurs.³⁾

En 1610, la Chambre des Communes présenta un projet nommé „Mémoire concernant le Grand Traité avec sa Majesté au sujet des tenures

²⁾ Voir M. A. Barg, *La révolution anglaise et les destins de la propriété foncière paysanne*. (Sur le soi-disant „abolition“ de la tenure de chevalier.) Moyen âge, t. V, 1954, p. 32 et suiv. (En russe.)

³⁾ Barg, *Révolution anglaise*, p. 42 et suiv. Voir aussi „Apology of the House of Commons, 20 June, 1604“ a G. W. Prothero, *Select Statutes and other Constitutional Documents... of Elizabeth and James I.* 4e éd., Oxford 1913, p. 291 et suiv.

et des charges“ (*Memorial concerning the Great Contract with his Majesty touching tenures, with the dependants*).⁴⁾

On y proposait:

1° l'abolition de la tenure de chevalier et sa transformation en tenure libre (*free and common socage*). Cette tenure — en comparaison avec celle de chevalier — était moins soumise aux charges et aux devoirs féodaux. Par conséquent, elle était „le lien le plus libre entre le tenancier et le seigneur et elle se rapprochait le plus de la propriété privée“⁵⁾ bourgeoise. On proposait

2° l'abolition de toutes les charges importantes correspondant à la tenure de chevalier. Le roi devait en obtenir la compensation et garder le droit des aides (*aid*).⁶⁾

Ce projet de la Chambre des Communes tendait à la transformation de la propriété féodale en propriété bourgeoise.⁷⁾

Le projet ne fut pas accepté, malgré les conditions favorables, préparées par l'anéantissement de l'ancienne noblesse féodale pendant la „Guerre des deux Roses“, par l'introduction du système capitaliste dans l'agriculture et grâce à la création de l'armée mercenaire qui rendit inutile le service militaire si bien que la tenure de chevalier perdit son sens.

Le projet de 1610 constituait un progrès et était révolutionnaire par ses conséquences. Mais il est évident que le projet ne supprime pas les devoirs féodaux des paysans.⁸⁾

A cause de la résistance de Jacques Ier et de celle de la Chambre des Lords, les projets d'abolition de la tenure de chevalier et des devoirs féodaux ne furent pas acceptés.

Il fallut attendre la révolution (1640–1660) pour que la tenure soit abolie.

La plus importante parmi les autres lois révolutionnaires était sans doute l'ordonnance commune des deux chambres sur l'abolition de la cour tutélaire (*Ordinance for removing the Court of Wards*), datée du 24 février 1646.⁹⁾ Cette ordonnance abolit la tenure de chevalier, les droits et les devoirs féodaux correspondants.

⁴⁾ Prothero, *Select Statutes*, pp. 295–296.

⁵⁾ Barg, *Révolution anglaise*, p. 45.

⁶⁾ Prothero, *Select Statutes*, p. 296.

⁷⁾ Barg, *Révolution anglaise*, p. 45.

⁸⁾ C'est évident d'après „*Memorial concerning the Great Contract...*“ Voir Prothero, *Select Statutes*, p. 296.

⁹⁾ Voir C. H. Firth—R. S. Rait, *Acts and Ordinances of the Interregnum, 1642–1660*. Vol. I, Londres 1911, p. 833:

„That the Court of Wards and Liveries, and all Wardships, Liveries, Primer Seizins, or Oustre les Maines and all other Charges incident or arising for or by reason of Wardship, Livery, Primer Seizin, or Oustre le Maine, be from this Day taken away; and that all Tenures by Homage, and all Fines, Licences, Seizures, and Pardons for Alienation, and all other Charges incident thereunto, be likewise taken away; and that all Tenures by Knights Service, or Soccage in Capite of His Majesty, be turned into Free and Common Soccage.“

La tenure de chevalier fut transformée suivant les termes de l'ordonnance en tenure libre (*free and common socage*). En 1956, le Lord-Protector Cromwell publia une nouvelle ordonnance¹⁰⁾ qui confirmait l'ordonnance précédente de 1646.

Si l'on compare les deux ordonnances avec le „Mémoire“ de 1610, il est évident qu'elles étaient aussi imparfaites en ce qui concerne la solution du problème des devoirs féodaux des paysans anglais.¹¹⁾

Ce qui est un fait intéressant, c'est que, alors que l'ordonnance de 1646

¹⁰⁾ Voir Firth—Rait, *Acts*, II, p. 1043 et suiv.:

„Whereas the Four and twentieth day of February, in the year of our Lord, One thousand six hundred forty five, the Court of Wards and Liveries, and all Wardships, Liveries, Primerseizins, and Oustrelemains, and all other Charges incident or arising for, or by reason of Wardship, Livery, Primer-seizin, or Oustrelemains; And all Tenures by Homage, and all Fines, Licences, Seizures, and Pardons for Alienation, and all other Charges incident thereunto, was by the Lords and Commons then assembled in Parliament, taken away; And all Tenures by Knights Service, either of the King or others, or by Knight Service, or Capite, or Soccage in Capite of the King, were turned into free and common Soccage; For the further Establishing and confirming the same; Be it Declared and Enacted by His Highness the Lord Protector, and the Parliament, That the Court of Wards and Liveries, and all Wardships, Liveries, Primer-seizins, and Oustrelemains, and all other Charges incident and arising, for, or by reason of any such Tenure Ward-ship, Livery, Primer-seizin, or Oustrelemains be taken away, from the said Four and twentieth day of February, One thousand six hundred forty five: And that all Homage, Fines, Licences, Seizures, Pardons for Alienation, incident or arising, for, or by reason of Ward-ship, Livery, Primer-seizin, or Oustrelemain, and all other Charges incident thereunto, be likewise taken away, and is hereby adjudged and declared to be taken away, from the said four and twentieth day of February, One thousand six hundred forty five: And that all Tenures in Capite, and by Knights Service of the late King, or any other person, and all Tenures by Soccage in Chief, be taken away; and all Tenures are hereby Enacted and Declared to be turned into free and common Soccage, from the said four and twentieth day of February, One thousand six hundred forty five; and shall be so Construed, Adjudged, and Declared to be for ever hereafter turned into free and common Soccage.

Nevertheless, It is hereby Enacted, That all Rents certain and Heriots, due to Mean Lords or other private persons shall be paid; And that where any Relief, or Double ancient yearly Rent, upon the death of an Ancestor, was in such cases formerly due and payable, a Double ancient yearly Rent onely in lieu thereof, shall now be paid upon the death of an Ancestor, as in free and common Soccage; And that the same shall be recovered by the like Remedy in Law, as Rents and Duties in free and common Soccage.“

¹¹⁾ Cette inconséquence est encore plus évidente en comparaison avec l'article 10 du „*Body of Liberties*“ (le code de la colonie anglaise Massachusetts) de 1641, où l'on dit:

„All our lands and heritages shall be free from all fines and licences upon Alienations, and from all hariotts, wardships, Liveries, Primer-seisins, yeare day and wast, Escheates, and forfeitures, upon the deaths of parents or Ancestors, be they naturall, casuall or Juditiall.“

Cela signifie que le *Body of Liberties* abolit aussi les devoirs féodaux conservés par les lois anglaises. Voir S. Balík, *K některým významným ustanovením massachusettského „Zákoníku svobod“*. Acta Universitatis Carolinae — Iuridica III, 1958, p. 265 et suiv.

n'en parle pas, l'ordonnance de 1656 déclare expressément qu'il faut les conserver.

Les législateurs révolutionnaires choisirent ainsi une solution incomplète. Abolissant le féodalisme dans les rapports entre le roi et les grands propriétaires fonciers, ils ont conservé quelques devoirs féodaux dans les relations entre les paysans et les grands propriétaires.

Malgré ce défaut, les deux ordonnances ont joué leur rôle historique ajoutées à d'autres lois (comme celles de la confiscation et de la vente des biens ecclésiastiques, des biens de la couronne et de ceux des royalistes), car

1° elles ont supprimé les relations féodales traditionnelles et

2° elles ont supprimé le régime féodal de la propriété de la terre et lui ont substitué la propriété bourgeoise.

Parce que elles ont réalisé le devoir le plus important de la révolution, on peut les considérer comme les „lois-clé“ de la législation révolutionnaire anglaise.

La révolution anglaise finit en 1660.

La monarchie fut restaurée. Charles II, le fils du roi exécuté monta sur le trône. Les émigrés revinrent. La Chambre des Lords fut restaurée.

Mais il était impossible de restaurer l'Ancien régime. Charles II qui s'en rendait compte, accorde la loi sur l'abolition de la tenure de chevalier...

III

Comme je l'ai déjà dit, l'abolition du régime féodal fut aussi un problème urgent en France du XVIIe et XVIIIe siècle.

On peut rappeler les Etats Généraux de 1614 au cours desquels le Tiers état en critiquant les droits féodaux, demande d'après M. Garaud „que l'exercice des droits fut subordonné à l'existence d'un titre et que les fonctionnaires royaux protégeassent les paysans contre les impositions arbitraires et les offenses des seigneurs“.¹²⁾ Cet effort resta sans succès.

Dans la IIe moitié du XVIIIe siècle, le régime féodal devient de nouveau l'objet de critiques — plus ou moins violentes — des juristes, des philosophes et des physiocrates.

On peut rappeler avant tout l'ouvrage du marquis d'Argenson „*Considérations sur le gouvernement ancien et présent de la France*“.¹³⁾ L'autre auteur, Boncerf, a présenté dans sa brochure célèbre „*Inconvénients des droits féodaux*“ une critique du féodalisme si écrasante que le Parlement de Paris ordonna que le livre soit lacéré et brûlé „au pied du grand escalier par l'exécuteur de la haute justice“. L'auteur lui-même fut sauvé grâce

¹²⁾ M. Garaud, *Histoire générale du droit privé français (de 1789 à 1804). La Révolution et la propriété foncière*. Paris 1959, p. 164.

¹³⁾ R. L. D'Argenson, *Considérations sur le gouvernement ancien et présent de la France*. 2e éd., Amsterdam 1784.

à l'intervention de Louis XVI, faite à la requête de Turgot et Malesherbes.

Parmi les autres ouvrages on peut rappeler la remarquable „*Dissertation sur la féodalité*“ de Letrosne. Dans cette dissertation, Letrosne demande l'abolition du féodalisme. „Cette réforme doit, pour Letrosne, comme pour Boncerf, s'accomplir par le rachat des droits féodaux.“¹⁴⁾ Et enfin, on peut mentionner l'ouvrage remarquable du physiocrate Clicquot-Blervache, nommé „*Mémoire sur les Moyens d'améliorer en France la condition des laboureurs, des journaliers, des hommes de peine vivant dans les campagnes et celle de leurs femmes et de leurs enfants*“.

Parmi les théories du XVIIIe siècle qui critiquent le féodalisme et qui demandent sa réforme, c'étaient les idées des physiocrates qui étaient les plus importantes pour la solution du problème de la terre.

Les physiocrates, d'après M. Godechot, „ont eu à la fin du XVIIIe siècle, pendant la Révolution, et bien au de là, une influence considérable“.¹⁵⁾ Ils ont développé un système théorique:¹⁶⁾

1° ils déclaraient la théorie du „despotisme légale“ qui suppose la coopération des princes, des propriétaires fonciers et des grands industriels;

2° ils acceptaient la conception juridique romaine de la propriété „pleine et entière“. Cette conception de la propriété qui devait être „sacrée“ et „inviolable“ se retrouve dans l'article 17 de la „*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*“ de 1789;

3° ils exprimaient la nécessité du développement de l'agriculture afin d'assurer un rendement plus élevé dans les impôts. Ils favorisaient avant tout l'extension de la culture et de l'élevage. Ils proposaient de partager les biens communaux, de permettre les clôtures, d'abolir les droits d'usage (tels que le glanage), de supprimer les dîmes, les corvées et le monopole de la chasse. Et enfin, ils proposaient d'autoriser le rachat de certaines droits féodaux abusifs.

En général, on peut dire que les idées des physiocrates étaient à l'avantage des riches. Leur application aurait pour conséquence la pauperisation des paysans pauvres. C'était évident, par exemple, dans le cas de l'abolition des droits collectifs, comme le droit de parcours etc.

L'influence des physiocrates était si grande que la monarchie absolue essaya de réaliser une partie des réformes qu'ils proposaient.

Néanmoins, les physiocrates, comme les autres mouvements du XVIIIe siècle restaient plutôt dans le domaine de la théorie.

Les paysans français n'ont pu s'exprimer dans les cahiers de doléances qu'après la convocation des Etats généraux.

¹⁴⁾ M. Garaud, *Révolution*, p. 159.

¹⁵⁾ J. Godechot, *Les Institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*. 2e éd., Paris 1968, p. 11.

¹⁶⁾ Plus proche sur le système théorique des physiocrates voir J. Godechot, *Institutions*, p. 11 et suiv.

On aurait pu supposer que la Constituante dans laquelle siégeait une majorité de physiocrates demanderait sans délai la réalisation des réformes.

Mais la Constituante considère l'élaboration de la constitution comme sa tâche principale. Ce n'est que sous la pression des émeutes paysannes en été 1789 qu'elle suit la proposition des nobles libéraux (le vicomte de Noailles, le duc d'Aiguillon) et abolit dans la nuit du 4 août 1789, l'Ancien régime.

Il est étrange que dans son discours le physiocrate Dupont de Nemours déclare: „qu'il n'est pas possible aux représentants de la nation de réformer la législation, qu'après qu'ils auront déterminé, par la constitution même, de quelle manière les lois nouvelles doivent être proposées, adoptées et exécutées“.¹⁷⁾

Il fallut le vibrant appel de Le Guen de Kerengall,¹⁸⁾ député de la Basse-Bretagne pour que l'Assemblée s'emeuve. On connaît le résultat. La Constituante supprima l'Ancien régime.

Mais il faut dire que les décrets d'août 1789¹⁹⁾ n'étaient pas tout à fait parfaits. Il suffit de comparer l'article Ier et les articles suivants. Cependant l'article Ier constate que „L'Assemblée nationale détruit entièrement le régime féodal“, les articles suivants le rétablissent, car il précisent que tous les droits réels restent payables jusqu'à leur rachat — „rachat dont les conditions et les modalités n'étaient point fixées et pouvaient fort bien s'avérer inexécutables“.²⁰⁾

On peut dire que les décrets d'août ouvrent une nouvelle voie à la législation agraire qui compte plus de 200 lois, décrets etc.

Étant limité par l'étendue de cet article, je ne vais parler que des lois les plus importantes de l'époque de la Constituante et de la Législative qui ont fait le plus pour l'abolition de l'Ancien régime et pour la libération du sol.

Parmi les lois de la Constituante le décret du 15 mars 1790²¹⁾ est particulièrement important, car il parle:

1° des effets généraux de la destruction du régime féodal (titre Ier),

2° énumère les droits seigneuriaux qui sont supprimés sans indemnités (titre II) et

3° les droits seigneuriaux rachetables (titre III).

Le décret, comme a écrit M. Soboul, „introduisit la distinction entre la féodalité dominante et la féodalité contractante. De la

¹⁷⁾ *L'Ancien Moniteur* (Réimpression), t. Ier, Assemblée Constituante. Paris 1858 (No. 33 du 4 août 1789), p. 280.

¹⁸⁾ *Moniteur*, I, p. 280 (No. 33 du 4 août 1789).

¹⁹⁾ J. E. Duvergier, *Collection complète des Lois, Décrets, Ordonnances, Régléments et Avis du Conseil d'État*. T. Ier, Paris 1824, p. 39 et suiv. Voir aussi la traduction tchèque à J. Tureček etc., *Výbor z textů ke studiu obecných dějin státu a práva*. Prague 1956, p. 392 et suiv.

²⁰⁾ J. Godechot, *Institutions*, p. 193.

²¹⁾ J. E. Duvergier, *Collection*, I, p. 135.

première, relevaient les droits présumés usurpés au détriment de la puissance publique ou concédés par elle, ou encore établis par la violence: droits honorifiques et droits de justice, droits de mainmorte et servage, corvées personnelles, banalités et péages, droits de chasse, de colombier et de garenne; il furent totalement abolis. Les droits de féodalité contractante, réputés la contrepartie d'une concession primitive du fonds, furent transformés en une propriété bourgeoise et donc rachetables: cens, rentes foncières et champarts »de toute espèce et sous toute dénomination« (droits annuels), lods et ventes (droits casuels). Les dîmes... furent... abolies sans rachat, exception faite pour les dîmes inféodées à des laïques, déclarées rachetables²²⁾

Ce qui est caractéristique pour l'esprit de la loi c'est qu'elle s'efforce „de rétablir dans leurs droits les seigneurs qui avaient perdu leurs titres²³⁾ soit par un renoncement volontaire, soit à cause des émeutes de l'été précédent.

La loi suppose le rachat sans fixer aucune procédure pour contraindre au rachat les seigneurs récalcitrants.

L'abolition du régime féodal prévue par l'article Ier du décret du 4 août est devenu plus qu'illusoire.

On peut dire en outre que „par suite du rachat, l'abolition de la féodalité se réalisait sous la forme d'un compromis éminemment favorable à l'aristocratie²⁴⁾

Les paysans ont considéré la loi comme contre-révolutionnaire.

La Législative adopta — en ce qui concerne les droits féodaux — une attitude diamétralement opposée à celle de la Constituante. „Alors que la Constituante admettait a priori la légitimité de ces droits et demandait aux paysans de faire la preuve, le cas échéant, de leur usurpation, la Législative, au contraire, tint pour acquis que ces droits avaient été usurpés et réclama des seigneurs qu'ils fissent, eux, la preuve de leur légitimité.²⁵⁾

Inspirée sans doute par la chute du trône et par la deuxième révolution du 10 août 1792, la Législative abolit par le décret du 25 août les derniers vestiges de la main-morte, puis par celui du 28 août tous les triages depuis 1669. D'après les décrets des 20 et 25 août 1792²⁶⁾ les droits réels dont les seigneurs ne pouvaient pas produire le titre d'origine, sont abolis sans indemnité. Cette règle était très importante parce que „par suite de la grosse difficulté éprouvée par les seigneurs pour produire les titres primitifs, il ne subsista plus qu'un petit nombre de droits réels rachetables. En septembre 1792, la terre était pratiquement libérée²⁷⁾

²²⁾ A. Soboul, *La Révolution française*. 2e éd., Paris 1967, p. 46.

²³⁾ J. Godechot, *Institutions*, p. 194.

²⁴⁾ A. Soboul, *Révolution*, p. 47.

²⁵⁾ J. Godechot, *Institutions*, p. 196.

²⁶⁾ J. E. Duvergier, *Collection*, IV, pp. 401 et suiv. et p. 417 et suiv.

²⁷⁾ J. Godechot, *Institutions*, p. 197.

Il fallut attendre le gouvernement révolutionnaire pour que les derniers vestiges de la féodalité soient abolis. Le décret du 17 juillet 1793²⁸⁾ supprima sans indemnité toutes les redevances féodales.

Le féodalisme était détruit à jamais.

Ce sont la Constituante, la Législative et le gouvernement révolutionnaire qui

1° ont détruit la féodalité dans sa forme institutionnelle, juridique et économique.

Ce sont eux qui

2° ont supprimé la propriété foncière féodale.

Ce sont eux qui ont réalisé les tâches les plus importantes de la révolution.

On peut, par conséquent, considérer les lois agraires de ces assemblées révolutionnaires comme les „lois-clé“ de la législation révolutionnaire.

Ni la chute de Napoléon ni la restauration des Bourbons en 1814 ne permirent aux émigrés de recouvrer leurs anciens droits et biens. Malgré les espoirs de la „Vieille Garde“ il était impossible au pouvoir de s'aliéner sans courir le risque de mettre en péril la monarchie à peine rétablie dans les circonstances difficiles. Louis XVIII, qui s'en rendait compte, se résigna — comme Charles II en Angleterre — à reconnaître les changements révolutionnaires.

Il était vraiment impossible de rétablir l'Ancien régime...

Après l'analyse du développement historique du problème, nous pouvons, je crois, donner une réponse positive à la question posée au début.

STANISLAV BALÍK

**Etude sur le problème des „lois-clé“ dans la législation révolutionnaire
en Angleterre au XVIIe et en France au XVIIe siècle**

RESUMÉ

V úvaze o problému „klíčových zákonů“ v revolučním zákonodárství Anglie v XVII. a Francie v XVIII. století vychází autor z teze, že každá buržoazní revoluce má svůj program a své cíle, byť i nebyly politickými mluvčími revolučních sil vždy jasně a jednoznačně formulovány.

Změny sociálně ekonomické, politické atd., k nimž dochází při realizaci tohoto programu a cílů, se odrážejí mimo jiné v nových právních institucích, v nových zákonech, které zpětně napomáhají další realizaci revolučního programu. Mezi těmito novými zákony hrají nejdůležitější úlohu zákony, které se zabývají základním úkolem revoluce, tj. zničením feudálních výrobních vztahů, likvidací feudalismu. Uskutečnění tohoto úkolu není možné bez zrušení feudálních povinností a břemen, bez zničení feudálního vlastnictví výrobních prostředků, především půdy.

Stejně jako se tento úkol stává v revoluci otázkou klíčovou, bez jejíhož úspěšného vyřešení nemůže revoluce zvítězit, nabývají klíčového významu i ty zákony, které

²⁸⁾ J. E. Duvergier, *Collection*, VI, p. 24 et suiv.

se touto otázkou zabývají. Na rozdíl od jiných revolučních zákonů, např. ústavních, jež mohou být po revoluci změněny (jako např. v případě restaurace Stuartovců či Bourbonů), zákony, jimiž byl zrušen feudální režim, nemohou být změněny bez rizika nového revolučního výbuchu.

Na podporu této své teze ukazuje autor vývoj dané otázky v Anglii za buržoazní revoluce 1640–1660 a za Velké francouzské buržoazní revoluce v XVIII. století.

V Anglii se zrušení feudálních povinností a břemen a revoluční úprava práv k půdě opíraly především o společnou ordonanci obou sněmoven anglického parlamentu z r. 1646 a o nařízení lorda-protektora z r. 1656. I když obě tyto ordonance zrušily jen feudální povinnosti spojené s rytířskou držbou (*tenure by Knight's Service*), splnily v hlavních rysech revoluční program likvidace feudalismu v Anglii. Karel II. nemohl než vzít tento fakt na vědomí a provedené změny potvrdit.

Ve Francii se zrušení feudálních vztahů a s nimi spojených povinností a břemen stalo dílem Ústavodárného shromáždění (*Constituante*), Zákonodárného shromáždění (*Législative*) a konventu (*Convention*). Jejich dekrety, z nichž autor analyzuje zejména dekrety ze 4.–11. srpna 1789 (tzv. srpnové dekrety), dekret z 15. března 1790, dekrety z 20.–25. srpna 1792 a posléze dekret ze 17. července 1793, byl feudální režim ve Francii navždy zrušen. Tím byl splněn i ve Francii revoluční program likvidace feudalismu. I když ve Francii, stejně jako v Anglii, došlo k obnovení monarchie a k návratu „staré gardy“, ani zde nemohl Ludvík XVIII. udělat nic jiného, než vzít provedené změny na vědomí.

Po 5. srpnu 1969, kdy byl zákon č. 38/1969 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím zákonem č. 58/1969 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nezákonným postupem (dále jen zákon).

Zákon však neprovedl jen citované ustanovení § 426 obč. zák. Jak je zřejmé již z jeho nadpisu, pojal do své úpravy i úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným úředním postupem. Dále upravil i odpovědnost za škodu způsobenou rozhodnutím o vazbě nebo trestu a úpravu práva na úhradu (regresu) toho, kdo způsobenou škodu nahradil. Zákon upravil vztah k občanskému zákoníku, promítl nahradu škody i práva na úhradu, stanovil pravomoc soudu v těchto otázkách a uložil povinnost generálního prokurátora podávat stížnost pro porušení zákona tam, kde poškozený podal podnět k podání této stížnosti a generální prokurátor má za to, že rozhodnutí je nezákonné.

Jestliže zákon o ná. poprvé obecně upravil odpovědnost státu za nezákonná rozhodnutí a jestliže souhlasně upravil i další případy odpovědnosti státu, je pochopitelné, že jeho ustanovení mohou v některých základních otázkách vyvolávat pochybnosti, zejména uvažuje-li se, že koncepce zákona byla několikrát změněna.

Tento článek si vzal za úkol ukázat na to, ve kterých směrech mohou v některých ustanoveních vznikat závažné pochybnosti. Chce se pokusit je vysvětlit, a tím ukázat i praxi cestu, jak řešit některé problémy se zákonem spojené.

V článku nebudou proto řešeny všechny problémy vznikající s výkladem zákona.

Takové závažné pochybnosti mohou předně vznikat o tom, co dlužno pokládat za „rozhodnutí“, co se rozumí „nezákonností rozhodnutí“, co lze

Úvaha nad některými ustanoveními zákona č. 58/1969 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem

JOSEF FIALA

I

Po dlouhotrvajících jednáních a přípravách bylo provedeno a současně i zrušeno ustanovení § 426 obč. zák. o odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím zákonem č. 58/1969 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným postupem (dále jen zákon).

Zákon však neprovádí jen citované ustanovení § 426 obč. zák. Jak je zřejmé již z jeho nadpisu, pojal do své úpravy i úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Dále upravil i odpovědnost za škodu způsobenou rozhodnutím o vazbě nebo trestu a úpravu práva na úhradu (regresu) toho, kdo způsobenou škodu nahradil. Zákon upravil vztah k občanskému zákoníku, promlčení náhrady škody i práva na úhradu, stanovil pravomoc soudu v těchto otázkách a uložil povinnost generálního prokurátora podávat stížnost pro porušení zákona tam, kde poškozený podal podnět k podání této stížnosti a generální prokurátor má za to, že rozhodnutí je nezákonné.

Jestliže zákon u nás poprvé obecně upravil odpovědnost státu za nezákonná rozhodnutí a jestliže souhlasně upravil i další případy odpovědnosti státu, je pochopitelné, že jeho ustanovení mohou v některých základních otázkách vyvolávat pochybnosti, zejména uváží-li se, že koncepcí zákona byla několikrát změněna.

Tento článek si vzal za úkol ukázat na to, ve kterých směrech mohou u některých ustanovení vznikat závažné pochybnosti. Chce se pokusit je vysvětlit, a tím ukázat i praxi cestu, jak řešit některé problémy se zákonem spojené.

V článku nebudou proto řešeny všechny problémy vznikající s výkladem zákona.

Takové závažné pochybnosti mohou předně vznikat o tom, co dlužno pokládat za „rozhodnutí“, co se rozumí „nezákonností rozhodnutí“, co lze

pokládat za „úřední postup“¹⁾ a kdy je tento postup možno označit jako „nesprávný“.

Dále mohou vznikat pochybnosti o vztahu ustanovení § 4 zákona k § 1 zákona a §§ 9–11 zákona, jakož i o obsahu ustanovení § 3 zákona. Protože již vznikly pochybnosti o místní příslušnosti ve sporech podle tohoto zákona, bude závěrem připojen i výklad o místní příslušnosti.

Správná odpověď na některé z těchto otázek, zejména na to, co je to „rozhodnutí“ a co to je „úřední postup“, vyžaduje, aby nejprve byly vytýčeny některé obecné poznatky týkající se moderního státu a jeho funkcí. Tím se totiž zamezí, aby nevznikaly pseudoproblémy tam, kde ve skutečnosti problémy nejsou, a na druhé straně aby nebyly přehlíženy problémy tam, kde skutečně jsou.

II

Mezi úkoly každého moderního státu patří jednak zajistit ochranu práv a oprávněných zájmů členů společnosti, a to jak mezi nimi navzájem, tak i vůči státu jako mocenskému činiteli a reprezentantu společnosti, jednak zajistit a rozvíjet v potřebném směru a v potřebné míře organizaci společnosti a péči o její členy tak, aby byla zvyšována jejich životní úroveň stále širším uspokojováním jejich hmotných a kulturních potřeb.

Tyto své úkoly plní stát předně tím, že vydává potřebné právní předpisy, tj. obecně závazná a vynutitelná právní pravidla upravující vztahy mezi členy společnosti navzájem a vztahy mezi členy společnosti a státem jako mocenským reprezentantem společnosti (legislativa).

Dále ochraňuje a zajišťuje práva a povinnosti vznikající na základě obecných právních pravidel konkrétním osobám zvláštním, k tomu upraveným způsobem, právním řízením, nebo-li procesem autoritativní aplikace práva.²⁾

Jde o mocenskou sféru státu (impérium), tedy o sféru, v níž stát reprezentovaný pověřeným orgánem vystupuje jako nadřízený vůči jiným subjektům práva, které jsou mu v této sféře podřízeny.

a) Pochybnosti patrně nebudou vznikat v tom směru, že zákon se vůbec nevztahuje na proces vydávání obecných právních pravidel, protože tu nejde o rozhodnutí v technickém smyslu slova, tedy o rozhodnutí výkoného orgánu státu, a ani tu nelze mluvit o úředním postupu orgánu. Legislativy, tj. obecně závazných právních aktů se tedy námi zkoumaný zákon vůbec netýká.³⁾

¹⁾ K této otázce srov. V. Knapp, *Poznámky o tom, za co stát odpovídá a za co neodpovídá* (Meditace o odpovědnosti za nesprávný úřední postup a také o jiných věcech), Právnické štúdie 4, 1969, str. 699 n.

²⁾ Stejně definuje aplikaci práva J. Boguszak a spol., *Teorie státu a práva*, díl I, Praha 1967, str. 419; jinak pojem aplikace práva vysvětluje F. Štajgr, *Některé teoretické otázky civilního práva procesního*, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica Monographia, 1969, str. 10.

³⁾ Stejně V. Knapp v cit. práci v pozn. 1, str. 705, ohledně odpovědnosti za nesprávný úřední postup.

b) V právních řízeních (procesech) stát prostřednictvím jím k tomu určených orgánů buď státních, nebo i nestátních poskytuje svou ochranu konkrétním (subjektivním) právům jednotlivých přesně určených subjektů tak, že tyto orgány určují v jimi vydávaných individuálních právních aktech, co v konkrétním případě stát a ti, jichž se tento akt týká, musí nadále považovat za právo. Tomuto aktu se musí jeho adresáti včetně státu podrobit. Ukládá-li takový akt někomu nějakou povinnost něco plnit, může být takové plnění v právním řízení k tomu výslovně určeném nuceně uskutečněno, neboli nuceně vykonáno.

Individuální právní akty, jimiž se v konkrétním případě určuje, co se považuje ve společnosti nadále za právo, se nazývají obecně „rozhodnutí“. Rozhodnutí je tedy vždy individuální autoritativní právní akt, kterým orgán zákonem k tomu pověřený stanoví, co je nadále státem považováno mezi určitými individualizovanými subjekty za právo a co i tyto subjekty, nabude-li toto rozhodnutí právní moci, nadále musí rovněž považovat za právo mezi nimi existující. Jestliže rozhodnutí ukládá někomu nějakou povinnost plnění, musí tento splnit nebo trpět nuceně uskutečnění tohoto plnění, jestliže podle procesních předpisů je toto rozhodnutí vykonatelné (a to někdy i dříve, než se stane definitivním, kdy nabude právní moci).

„Rozhodnutími“ tedy stát prostřednictvím určených orgánů závazně a příp. i vynutitelně stanoví evidentním způsobem, co se nadále konkrétně považuje za právo mezi konkrétními subjekty právního poměru (evidentně a autoritativně stanoví subjektivní právo).

Je proto pochopitelné, že za takové rozhodnutí lze považovat jen rozhodnutí vydané orgánem k tomu oprávněným v řízení k tomu určeném a formou pro takové rozhodnutí předepsanou.

c) Stát jako mocenský reprezentant společnosti nevystupuje vůči jednotlivým členům společnosti jen v právních řízeních, ve kterých autoritativně, tedy mocensky stanoví, co je právem, a toto právo mocensky uskutečňuje, je-li toho třeba. Stát tedy nevydává jen „rozhodnutí“ ve smyslu výše uvedeném. Stát provádí vedle toho širokou organizační a pečovatelskou činnost, ve které musí vykonávat řadu faktických úkonů, bez nichž by tato činnost byla nemyslitelná. Tuto organizační činnost musí provádět i v právních řízeních (např. činnost doručovací, činnost vykonavatelů při výkonu rozhodnutí apod.). Hlavně ji však provádí mimo právní řízení. Je tomu tak všude tam, kde stát organizuje určitou činnost ve sféře mocenské, kde tedy vystupuje jako činitel mocenský vůči těm, proti kterým tuto činnost vyvíjí. Tuto činnost nevykonává vydáváním individuálních právních aktů, tedy vydáváním rozhodnutí, nýbrž ji vykonává řadou faktických úkonů, které lze nazvat na rozdíl od rozhodnutí opatřeními. I provádění těchto opatření činí stát prostřednictvím zvláštních, k tomu určených orgánů nebo organizací (např. bezpečnostních orgánů, zdravotnických organizací, silničních orgánů apod.). Tyto orgány tu vystupují jako „úřad“, což znamená, že tyto orgány nebo organizace v těchto vztazích vystupují jako činitel mocenský, nikoli jako činitel právně rovně postavený tomu, s kým jedná nebo vůči němuž jedná. Proto každý pracovník,

který jedná v této sféře, jedná za úřad, jeho postup je „úředním postupem“.

O úřední postup tedy jde vždy, když státní orgán jedná jako mocenský činitel mimo svou rozhodovací činnost.

Zcela jiný charakter má postup pracovníků takového státního orgánu nebo takové organizace, jestliže jejich činnost se nejeví jako činnost „úřední“, tedy jestliže nečiní opatření ve sféře mocenské, nevystupují proti jinému subjektu jako pracovníci mu nadřízeného orgánu nebo organizace, nýbrž jestliže s ním jednají jako „právně rovný“ subjekt.

Tyto velmi složité vztahy od sebe navzájem odlišíme dobře jen tehdy, jestliže si všechny mocenské vztahy orgánu (tedy jak rozhodovací, tak i organizátorské, ev. pečovatelské) představíme jako vztahy vertikální, kdežto vztahy právní rovnosti si naopak představíme jako vztahy horizontální. Vertikální vztahy nazveme pro nedostatek jiné vhodnější terminologie vztahy veřejnoprávní, kdežto horizontální vztahy označíme jako vztahy soukromoprávní. Všude tam, kde orgán státu nebo orgán státem pověřený jedná ve sféře vertikální, tedy ve sféře veřejnoprávní, jde o „úřední postup“, kdežto všude tam, kde tento orgán jedná ve sféře horizontální, tedy ve sféře soukromoprávní, jde o právní úkony podle soukromého práva.

Jen tam, kde jde o sféru veřejnoprávní, jde o „rozhodnutí“ nebo o „úřední postup“.

Z toho, co bylo dosud řečeno, je zřejmé, že zákon upravuje pouze otázky náhrady škody způsobené ve sféře veřejnoprávní a nedotýká se škody způsobené orgány ve sféře soukromoprávní. Posléze uvedené případy je tedy třeba zásadně řešit podle občanského zákoníku. U škody způsobené nesprávným úředním postupem je situace velmi zkomplikována tím, že za škody způsobené do 30. června 1969 se obecně odpovídá podle občanského zákoníku, kdežto za škody způsobené nesprávným úředním postupem po 1. červenci 1969 se zásadně odpovídá podle námi zkoumaného zákona (§ 28, odst. 2 a § 32 zákona), kdežto výjimečně se i po 1. červenci 1969 odpovídá podle občanského zákoníku (§ 421 OZ).^{3a)}

III

Po tomto stručném obecném úvodu se budeme dále zabývat nezákonnými rozhodnutími, která má na mysli ustanovení § 1 zákona.

1. Jsou to rozhodnutí vydaná v občanském soudním řízení, v řízení před státním notářstvím, v řízení správním, v řízení před místními lidovými soudy (vydanými do 31. 12. 1969 — čl. IV, bod 1 zák. č. 158/1969 Sb.) a dále v řízení trestním, pokud nejde o rozhodnutí o vazbě nebo o trestu. Jsou to tedy předně rozhodnutí vydaná soudy civilními i trestními, dalsími orgány trestního řízení, tj. orgány vyšetřování, vyhledávání i orgány

^{3a)} Takovou výjimku tvoří odpovědnost hospodářské arbitráže za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem; srov. bod IV, odst. 6 tohoto pojednání.

prokuratury. Dále to jsou rozhodnutí vydaná státními notářstvími, národními výbory, ministerstvy, jinými ústředními orgány státní správy, jinými orgány státní správy a orgány státních organizací, jestliže jim svěřil zákon rozhodování o právech, právech chráněných zájmech nebo povinnostech občanů a organizací v oblasti státní správy (§ 1, odst. 1 a 2 správního řádu). Výslovně však z toho jsou zákonem vyňata rozhodnutí vydaná orgány hospodářské arbitráže, srov. § 1, odst. 3 zákona.

Za rozhodnutí jsou též podle § 1, odst. 1 zákona považována rozhodnutí orgánu společenské organizace, vydaná při plnění úkolů státního orgánu, které na tuto organizaci přešly. Novelizací zákoníku práce byly zrušeny rozhodčí soudy ROH a na jejich místo nastoupily komise pro pracovní spory, které dlužno z hlediska § 1, odst. 1 zákona považovat za jejich nástupce. Proto i jejich rozhodnutí je třeba považovat za rozhodnutí podle § 1, odst. 1 zákona (srov. § 207 zák. práce ve znění zákona č. 153/1969 Sb. a vyhl. č. 23/1970 Sb.).

Co lze obecně považovat za „rozhodnutí“, bylo vyloženo sub. I. Pochybnosti tu patrně nevznikají u rozhodnutí soudů, státních notářství, orgánu trestního vyšetřování, národních výborů a jiných státních orgánů státní správy a orgánů společenských organizací, resp. pracovních komisí. Pochybnosti však mohou vznikat — a jak je známo vznikají — u rozhodování státních organizací. Zejména je tomu tak u zdravotnických organizací. Tu bude třeba vždy si ujasnit to, co bylo řečeno úvodem, tedy že rozhodnutím zdravotnické organizace může být jen takový její výrok, kterým rozhoduje podle ustanovení zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, o právech a povinnostech občanů, které vznikají podle uvedeného zákona v souvislosti s poskytováním zdravotnických služeb, a to formou předepsanou správním řádem, tj. zák. č. 71/1967 Sb. (§ 77 zák. č. 20/1966 Sb.).⁴⁾

V této souvislosti je třeba uvést, že „rozhodnutí“ musí být vydáno orgánem majícím k tomuto rozhodování zákonem stanovenou pravomoc. Jinak jde o paakt, který nemůže nabýt právní účinnosti, tedy nemůže se stát pravomocným ani vykonatelným.⁵⁾

Stejně tak nemůže jít o rozhodnutí, jestliže projev vůle orgánu nemá základní formální náležitosti požadované procesním právem, tedy jestliže

⁴⁾ Jako doklad toho, že zejména u zdravotnických organizací vznikají pochybnosti o tom, kdy lze mluvit o rozhodnutí, srov. V. Knapp, cit. práce v pozn. 1, str. 705. Autor totiž považuje potvrzení lékaře o pracovní způsobilosti zřejmě za „úřední postup“, nikoli za „rozhodnutí“. Domnívám se, že v těchto případech jde o rozhodnutí zdravotnické organizace o právech a povinnostech občanů podle § 77 zák. č. 20/1966 Sb., nikoliv o pouhé faktické opatření lékaře, který plní úkol zdravotnické organizace. S potvrzením o pracovní nezpůsobilosti je totiž spojen např. nárok na omluvu pro nepřítomnost pracovníka v práci po dobu jeho pracovní neschopnosti pro nemoc nebo úraz (§ 127 zák. práce), nárok na výplatu nemocenského (§ 15 zák. č. 54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců ve znění novel), aniž organizace nebo plátce dávek nemocenského pojištění jsou oprávněni sami tuto otázku zkoumat a rozhodovat.

⁵⁾ Ve správním řízení se za paakt někdy považuje i správní akt, který vydal věcně nepřislušný orgán.

rozhodnutí není vydáno písemnou formou, kde to procesní zákon vyžaduje, neobsahuje výrok upravující práva nebo povinnosti a nemá žádné odůvodnění tam, kde procesní zákon odůvodnění ukládá, a které není doručeno účastníkům, případně aspoň sděleno, dovoluje-li to procesní předpis. Dojde-li v řízení k takovýmto hrubým chybám a byla-li tím někomu způsobena škoda, pak tu jde o nesprávný úřední postup orgánu, za který stát rovněž odpovídá, ovšem nikoli podle § 1 zákona, nýbrž podle § 18 zákona.

2. Odpovědnost za rozhodnutí podle § 1 zákona je dána jen tehdy, jsou-li tato rozhodnutí „nezákonná“.

Výklad tohoto pojmu činí značné obtíže.

Zákonodárce nevymezil v zákoně pojem nezákonnosti a ani tak neučinil v důvodové zprávě. Své stanovisko k této ožehavé otázce vyjádřil v důvodové zprávě takto:

„Navržený zákon nestanoví, co se má rozumět nezákonností rozhodnutí. Vymezení pojmu nezákonnost v zákoně mohlo by přivodit důsledky spíše negativní než pozitivní. Definice nezákonnosti, pokud by nebyla tautologická, mohla by totiž vést ke konstrukci dvojí nezákonnosti (nezákonnosti, za kterou se odpovídá, a nezákonnosti, za níž není dána odpovědnost), a k nežádoucímu výkladu tohoto pojmu, ať již zužujícímu anebo rozšiřujícímu. Výklad pojmu nezákonnost je na místě ponechat aplikaci zákona, kde lze přihlídnout ke konkrétním případům, což předem není možno.“ Jak zřejmo, vychází tu zákonodárce ze staré právní zásady, že „*omnis definitio periculosa*“. S tímto jeho stanoviskem je třeba souhlasit. Jde totiž o velmi obecný pojem, týkající se jen společenské sféry, který musí být uveden do správné relace s ještě obecnějšími pojmy „nepřípustný“ a „nesprávný“. Již z toho je patrna obtíž při vymezení tohoto pojmu. Proto by bylo nevhodné, aby zákon sám tento pojem vymezoval. Jeho obecné vymezení je úkolem teorie a jeho určení v konkrétním případě je úkolem praxe. Teorie přezkoumá správnost svého obecného vymezení na základě výsledků praxe a naopak praxe přihlídně k výsledkům, k nimž se dopracovala teorie. Tuto možnost zákonodárce přirozeně nemá, a proto by se jeho definice mohla později ukázat jako nepřesná, popřípadě dokonce jako nesprávná, což by činilo praxi značné potíže.

Bylo již řečeno, že pojem „nezákonnost“ přichází v úvahu jen ve sféře společenské, a to jen ve sféře právní, tedy ve sféře ovládané právními normami. Nezákonné je to chování lidí, resp. právních subjektů, které je v rozporu se zákonem, s právem, kdežto chování, resp. jeho výsledek je zákonné, jestliže jsou v souladu s právem.

Problémem však je, kdy je lidské chování a jeho výsledek v souladu s právními normami a kdy se jim přičí.

Tím narážíme na problém podstatně širší. Otázkou je, kdy chování lidí, případně jeho výsledek je v souladu s pravidly upravujícími lidské chování vůbec, tedy nejen s pravidly právními, nýbrž i s jinými pravidly určujícími toto chování, např. s pravidly morálními, společenskými nebo s pravidly určujícími chování určitých profesí apod. I tu může být cho-

vání lidí v souladu s těmito pravidly nebo může s nimi být v rozporu. Je snad možno, alespoň prozatím, označit chování a jeho výsledek, které jsou v souladu s pravidly chování, jako chování správné, kdežto chování a jeho výsledek, které jsou v rozporu s příslušnými pravidly chování, by snad bylo možno označit jako nesprávné.

Pravidla chování mohou být vyjádřena pouze na jazykovém podkladu. To se může stát jen formou vět rozkazovacích, v nichž je rozkaz vyjádřen určitými slovy. Tato slova však nemají mnohdy jednoznačný obsah, nýbrž někdy dovolují, zejména čím je rozkaz vyjádřen slovy obecnějšího obsahu, různý výklad. Tento výklad není přirozeně libovolný, nýbrž je ovládán určitými výkladovými pravidly. Tato pravidla musí být přesně respektována tím, kdo výklad provádí, aby výsledek dosažený výkladem byl přípustný. Vzhledem k nepřesnosti významu slov však je možné, že takovýto výklad připouští různé možnosti chování. Jiné chování, než které připouští dovolený výklad pravidla, je tedy nepřípustné. Máme tedy vedle správného a nesprávného chování ještě chování přípustné a nepřípustné.

Otázkou je, zda lze říci, že správné chování je přípustné a nesprávné chování je nepřípustné, tedy zda pojmu „správný“ odpovídá pojem „přípustný“ a pojmu „nesprávný“ odpovídá pojem „nepřípustný“.

Domnívám se, že tomu tak není. V obou případech jde o hodnocení chování lidí a jeho výsledku z hlediska určité normy chování. Chování, které je v souladu s normou, je vždy přípustné a chování, které je v rozporu s normou, je vždy nepřípustné. Tak se nám jeví pojem přípustné a nepřípustné chování — uvažováno z hlediska normy — jako pojem nejobecnější. Uvažujeme-li z hlediska aplikované normy o tom, které chování je správné a které je nesprávné, nehledíme jen k otázce přípustnosti takového chování, nýbrž bereme v úvahu dále tu skutečnost, které z více přípustných chování se jeví v dané situaci jako nejoptimálnější. Takové chování nazýváme chování správné, kdežto všechna ostatní chování, tedy i ostatní přípustná chování nazýváme chování nesprávná. Tím je myslím dokázáno, že pojmy přípustný a nepřípustný jsou obecnější než pojmy správný a nesprávný a že již proto nelze mezi nimi klást rovnítko. Pojem správný je totiž užší než pojem přípustný a pojem nesprávný je naopak pojem širší než pojem nepřípustný.

To, co bylo dosud řečeno zcela obecně, je zvlášť zřejmé ve sféře právní. I výklad právních norem je ovládán vědeckými výkladovými pravidly. Dopouští-li takto vědecky fundovaný výklad právní normy různé chování lidí, je takové jejich chování z hlediska právní normy přípustné. Jen to chování, které z hlediska vykládané právní normy je v rozporu se zjištěným obsahem právní normy, je nepřípustné.

Chování, které je z hlediska použité právní normy přípustné, je chování zákonné, protože se pohybuje v mezích dovolených vědecky fundovaným výkladem právní normy. Jen to chování (jeho výsledek), které je s takto zjištěným obsahem právní normy v rozporu, které je tedy nepřípustné, je nezákonné. Ovšem i v právu není každé chování, které se pohybuje

v mezích přípustnosti, správné. Správné může být jen to chování, které za daného stavu věci nejlépe odpovídá obsahu právní normy, tedy které je z hlediska právní normy nejoptimálnější. Všechna jiná chování (a jeho výsledky) jsou za daného stavu věci nesprávná, a to tedy i tehdy, jsou-li právně přípustná.

Tak jsme se dostali k tomu, abychom mohli vyložit, co znamená nezákonné chování, případně jeho výsledek, a co to je pouze nesprávné chování, případně nesprávný jeho výsledek. Nezákonné je pouze to chování, které je z hlediska aplikované právní normy nepřipustné. Z přípustných chování, resp. jejich výsledku je správné jen to, které se za daného stavu věci jeví jako chování, resp. jeho výsledek nejoptimálnější, kdežto všechna jiná chování a jeho výsledky jsou nesprávné.⁶⁾

Toto vymezení nám zejména pomůže při autoritativní aplikaci práva, tedy při rozhodnutí, jak jsme je výše vymezili.

Nezákonným je pouze takové rozhodnutí, jehož obsah je neslučitelný s aplikovanými právními normami procesními i hmotněprávními, vědecky správně vyloženými. Takové nezákonné rozhodnutí je vždy také nesprávné. Všechna jiná rozhodnutí jsou z hlediska aplikovaných norem přípustná a jsou buď správná, nebo některá z nich jen nesprávná, nikdy však nejsou nezákonná.

Jen tak je možné vyložit podstatu toho, čemu se v procesu říká „nesprávné právní posouzení“. Tuto výtku je třeba rozeznávat od výtky nezákonnosti. Výtka nezákonnosti znamená, že rozhodnutí je právně nepřipustné ve výše uvedeném významu, kdežto výtkou nesprávného právního posouzení ten, kdo hodnotí rozhodnutí, jen uplatňuje, že rozhodnutí sice není nezákonné, že však je věcně nesprávné, protože se opírá o právní názor, který je sice přípustný, avšak v daném případě není nejvhodnější.

Situaci ve směru námi zkoumaném v našem právním řádu zkomplikoval institut stížnosti pro porušení zákona jako mimořádného opravného prostředku podle § 236 a n. o. s. ř. ve znění zák. č. 158/1969 Sb. Důvodem takové stížnosti podle § 236, odst. 1 o. s. ř. je, že v řízení nebo při rozhodování byl porušen zákon. Co se rozumí „porušením“ zákona? Je to pouze nezákonnost nebo je to i jen nesprávný právní názor? Domnívám se, že porušením zákona by měla být jen nezákonnost ve výše uvedeném smyslu. Kdybychom připustili, že pomocí stížnosti pro porušení zákona je možno napravovat i jen nesprávný právní názor, pak bychom vlastně z tohoto mimořádného opravného prostředku učinili revizi, ovšem bez možnosti toho, aby podle současné právní úpravy ji podali účastníci a aby se řízení o takovém opravném prostředku vůbec mohli účastnit. Ani Nejvyšší soudy by se nemohly vyhnout tomu, aby v jiném případě zvolily jiný právní názor, který by se tu ukázal vhodnějším, než názor jimi dříve vyslovený pro jiný případ. Mimořádnost tohoto opravného prostředku

⁶⁾ V. Knapp v práci uvedené v pozn. 1, str. 707, dochází v podstatě k podobnému závěru, když praví, že „úřední postup nezákonný je vždy též nesprávný, nezákonnost však není jediným důvodem (podmínkou) nesprávnosti úředního postupu“.

spočívá právě v tom, aby jen v mimořádných případech, tedy tam, kde jde o nezákonnost v námi uvedeném smyslu, byla tato chyba odstraněna, protože je zásadně neslučitelné se socialistickou zákonností, aby součástí právního řádu v širším smyslu byla taková rozhodnutí, která se opírají o aplikaci práva, která je z vědeckého hlediska nepřijatelná.⁷⁾

Takovým způsobem se však ani v teorii, ani v praxi tento mimořádný opravný prostředek nepojímá, a proto se nesprávně klade rovnítko mezi pojmy porušení zákona a nezákonnost, což má přirozeně důsledky, jak vyplýne z dalších vývodů.⁸⁾

Že tomu tak skutečně je, je dále patrné i z § 30, odst. 1 zák., kde zákon ukládá generálnímu prokurátoru, aby zjišťoval, zda určité rozhodnutí je nezákonné ve smyslu § 1, odst. 1 zákona. Dojde-li k tomuto názoru, je povinen podat stížnost pro porušení zákona. Zde se rovněž patrně klade rovnítko mezi porušení zákona a nezákonnost.

IV

Pod II c bylo obecně vyloženo, co se rozumí označením „nesprávný úřední postup“. Jde o opatření státního orgánu nebo orgánu společenské organizace, resp. jejich nynějšího nástupce, na které přešly určité úkoly státního orgánu (dále jen státní orgán), tedy o jinou činnost, než je činnost rozhodovací. Vykonává-li státní orgán tuto jinou činnost než rozhodovací v rovině vertikální, tedy v rámci mocenských úkolů státu, pak každý takový státní orgán vystupuje jako „úřad“ a tato jejich činnost je jejich „úředním postupem“.

Odpovědnost za škodu, která byla způsobena opatřením státních orgánů v této mocenské sféře jejich činnosti, tedy za škodu způsobenou jinou činností v této mocenské sféře než činností rozhodovací, byla považována od vydání usnesení pléna Nejvyššího soudu ze dne 2. února 1954 Pls 1/53, uveřejněného ve Sbírce rozhodnutí československých soudů z roku 1954 pod č. 30, za činnost hospodářskotechnickou, za níž byla dána odpovědnost státu i toho, kdo tuto činnost vykonával podle občanského zákoníku.

Po vydání nového občanského zákoníku z r. 1964 byla tato odpovědnost posuzována jako odpovědnost organizace podle § 421 obč. zák.

Zákon č. 58/1969 Sb. založil nově odpovědnost státu za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem (§ 18 zákona). Odpovědnost státu je však omezena předně jen na škodu způsobenou v rámci plnění úkolů státních orgánů uvedených v § 1, odst. 1 zákona a dále jen na škody způsobené po účinnosti zákona, tedy způsobené po 1. červenci 1969 (§ 32 zákona).

⁷⁾ Ovšem i zde je možnost podání stížnosti pro porušení zákona omezena tříletou lhůtou, počínající od právní moci rozhodnutí (§ 238 o. s. ř.). Podobně je tomu i u obnovy řízení (§ 230, odst. 2 o. s. ř. ve znění zák. č. 158/1969 Sb.). Stejně tak i ve správním řízení (srov. § 63, odst. 3, 4 a § 68, odst. 1 spr. řádu).

⁸⁾ K tomu srov. J. Hrdlička, *Stížnost pro porušení zákona v občanskoprávních věcech*, Praha 1965, nakl. CSAV, str. 37 n.

Státními orgány uvedenými v § 1, odst. 1 zákona jsou soudy, správní orgány a orgány společenských organizací, resp. jejich nástupců, kteří plní úkoly státního orgánu.

Formulace § 18 zákona vyvolává pochybnosti, zda mezi tyto orgány je možno též zahrnout hospodářskou arbitráž. Pochybnost vzniká totiž proto, že zákon nezakládá odpovědnost státu za nezákonné rozhodnutí hospodářské arbitráže (§ 1, odst. 3 zákona); dále proto, že při vymezení orgánů v § 1, odst. 1 zákona se dovolává procesních předpisů, mezi nimiž není uveden zákon o hospodářské arbitráži, který má speciální ustanovení procesní, a protože se na toto řízení nevztahuje správní řád uvedený v § 1, odst. 1 zákona. Proto se domnívám, že se odpovědnost podle § 18 zákona nevztahuje na hospodářskou arbitráž a že tu dále platí odpovědnost podle obecných ustanovení hmotného práva o odpovědnosti za škodu způsobenou organizací.⁹⁾

Rozhodnout, kdy jde o úřední postup a kdy jde o úkony z hlediska soukromého práva, nebude vždy jednoduché. Příkladem toho za všechny jiné jsou jistě úkony zdravotnického personálu, kdy někdy půjde o rozhodování podle správního řádu, jindy o úřední postup a jindy opět o soukromoprávní úkony tohoto personálu, konané za zdravotnickou organizaci, a to konané jimi jako jejími pracovníky v rámci splnění úkolů této organizace. Bylo by nad rámec tohoto článku pokusit se ukázat, které jednotlivé zdravotnické, resp. léčebné úkony jsou rozhodováním a které jsou úředním postupem. Obtíž je tu podle mého názoru v tom, že při právní úpravě našeho zdravotnictví není jasně rozlišováno mezi sférou soukromou a sférou veřejnou. Jen jasné teoretické vymezení této otázky může vést k správnému rozhodnutí těchto otázek. Jinak se tu bude stále tápat.

Nejasnost je tu o to větší, protože odpovědnost státu za nesprávný úřední postup je dnes podle námi zkoumaného zákona odpovědností objektivní, kdežto odpovědnost organizace podle § 421 obč. zák. je odpovědností subjektivní. Obecně se uznává, že u odpovědnosti objektivní odpovídá stát za škodu, aniž je třeba zavinění organizace. To je jistě správné. Jenže zaviněním se tu pravidelně myslí protiprávní jednání organizace, resp. jejího pracovníka, takže se zcela nesprávně má za to, že při odpovědnosti státu za nesprávný úřední postup není třeba dokazovat nějakou protiprávnost organizace. To je ovšem omyl, protože právě „nesprávný úřední postup“ je onou protiprávností, za kterou stát odpovídá objektivně, tedy bez ohledu na subjektivní stav pracovníka, který se nesprávného úředního postupu dopustil. Při odpovědnosti podle § 421 obč. zák. odpovídá organizace také za protiprávní jednání. Ovšem může se své odpovědnosti zprostit, jestliže prokáže, že škodě nemohla zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze na ní požadovat.

Kdy lze úřední postup orgánu považovat za „nesprávný“?

⁹⁾ Jinak V. Knapp v práci uvedené v pozn. 1, str. 704, který soudí, že se odpovědnost za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem hospodářské arbitráže řídí podle zákona (§ 18 a § 28, odst. 2).

Úřední postup orgánu je nesprávný, jestliže je v rozporu s obecnými předpisy o tom, jak má v tom kterém případě orgán postupovat. Dále, jestliže odporuje principům ovládajícím příslušnou odbornou činnost, např. zdravotní, hospodářskou nebo technickou. Konečně je úřední postup orgánu nesprávný, odporuje-li zásadám slušného styku mezi občany a jejich organizacemi, tedy např. porušuje-li bez zákonného důvodu právem chráněná osobnostní práva, resp. určité hodnoty lidské osobnosti. Tak tomu je, jestliže orgán zasahuje při své úřední činnosti neoprávněně do sféry svobody, zdraví nebo dokonce života člověka, do jeho cti, pověsti nebo do jeho soukromí. Vždy ovšem musí jít o zásahy při úřední činnosti příslušného orgánu, tedy o zásahy spojené s výkonem mocenské funkce státního orgánu. Jde-li o zásahy při jiné než úřední činnosti, např. při usku-tečňování jiných než mocenských úloh státního orgánu nebo při soukro-mém styku osob reprezentujících státní orgán, jde o přímou osobní odpovědnost těchto fyzických osob podle obecných předpisů, např. podle občanského zákoníku nebo podle trestního zákona.

V

Zákon v §§ 3 a 4 pod marginální rubrikou „Podmínky uplatnění ná-roku“ upravuje dvě rozličné věci.

V § 3 zákona se mluví o tom, kdy lze nárok na náhradu škody způso-bené nezákonným rozhodnutím „přiznat“, kdežto v § 4 zákona mluví o tom, kdy lze nárok „uplatnit“. Ze stručného uvedeného obsahu citova-ných ustanovení gramatickologickým výkladem jejich plyne, že § 3 zákona stanoví zvláštní hmotněprávní podmínku nároku na náhradu škody, kdežto § 4 zákona stanoví zvláštní procesněprávní podmínku pro uplat-ňování nároku, tedy tzv. podmínku řízení (srov. § 103 o. s. ř.).

Tím však nejsou určeny všechny zvláštní procesní podmínky pro uplat-ňování nároku na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím. Další zvláštní podmínkou řízení je ještě předběžné projednání nároku upravené v hlavě třetí, §§ 9–11 zákona.

a) Zvláštní hmotněprávní podmínkou nároku na náhradu výše uvedené škody podle § 3 zákona je, že účastník podal proti nezákonnému rozhod-nutí včas procesní prostředky zahrnuté v uvedeném ustanovení, totiž že podal podle povahy věci buď odvolání (§ 201 a násl. o. s. ř., § 245 a násl. tr. ř., § 53 a násl. spr. ř.), rozklad (§ 61 spr. ř.), stížnost (§ 141 a násl. tr. ř.) nebo odpor či námítky (§§ 172, 175 o. s. ř.).

Tato povinnost účastníka však platí jen jako pravidlo. Výjimečně po-užití těchto procesních prostředků není nutné a tedy není hmotněprávní podmínkou nároku na náhradu výše uvedené škody, jestliže jde o případy zvláštního zřetele hodné. Toto velmi obecné ustanovení zákona nelze vy-mezit jinak než zcela obecným uvedením jeho znaků. O případ hodný zvláštního zřetele půjde tedy tehdy, jestliže by trvání na dodržení podání výše uvedených procesních prostředků se jevilo jako opatření velmi tvrdé, které by nebylo možno považovat za spravedlivé, tedy jestliže by se trvání

na tomto požadavku jevílo jako odporující socialistické morálce. Kdy tomu tak bude, bude věcí konkrétního případu a bude věcí aplikujícího orgánu, aby v každém jednotlivém případě opatrně vážil všechny okolnosti daného případu. Tak např. bude třeba považovat za případ zvláštního zřetele hodný, jestliže účastník nepodal příslušný procesní prostředek proto, že v době vydání rozhodnutí toto rozhodnutí odpovídalo ustálené judikatuře, která se později, když rozhodnutí nabylo právní moci, změnila. Pečlivě bude třeba posuzovat i případ, kdy pravomocné rozhodnutí, proti němuž nebyl uplatněn příslušný procesní prostředek, bylo zrušeno na základě mimořádného opravného prostředku podaného generálním prokurátorem nebo jiným prokurátorem nebo v přezkumném řízení mimo odvolání. Jen zjištěná velmi hrubá nedbalost účastníka by mohla patrně tu způsobit, že by pro nepoužití procesních prostředků nebyl nárok přiznán.

Bude na procesním soudu, aby uvážlivě používal tohoto výjimečného ustanovení, aby na jedné straně nedocházelo ke zbytečným tvrdostem, a tedy k nespravedlivému rozhodnutí soudu a zase na druhé straně, aby nebyla oslabována povinnost každého člena společnosti k řádnému hájení svých práv, a tedy aby nebyla oslabována iniciativnost občanů a ostatních členů společnosti. Tak bude dána procesnímu soudu široká možnost úvahy a značná možnost přizpůsobovat rozhodování o náhradě škody způsobené nezákonným rozhodnutím právnímu vědomí socialistické společnosti (čl. 102 ústavy).

b) Obtíž vzniká při výkladu § 4, odst. 1 zákona, který stanoví zvláštní procesní podmínku. Toto ustanovení totiž praví: „Nárok na náhradu škody nelze uplatnit, dokud pravomocné rozhodnutí, jímž byla škoda způsobena, není pro nezákonnost zrušeno příslušným orgánem. Rozhodnutím tohoto orgánu je soud rozhodující o náhradě škody vázán.“ Z jeho doslovného znění by se zdálo, že musí dojít ke zrušení pravomocného rozhodnutí „pro nezákonnost“, tedy že ve výroku rozhodnutí nebo alespoň v jeho odůvodnění musí orgán zrušující takové rozhodnutí vyslovit, že orgán, který vydal nezákonné rozhodnutí, se dopustil nezákonnosti při rozhodování, tj. buď v řízení, nebo v rozhodnutí. Naše procesní řády, které podle § 1, odst. 1 zákona přicházejí v úvahu, však nemají procesní institut, který by takové rozhodnutí umožňoval, a ani sám zákon v § 4, odst. 1 takový institut nezakládá.

Podle o. s. ř. může být pravomocné rozhodnutí zrušeno ke stížnosti pro porušení zákona rozsudkem, ve kterém soud vysloví, že napadeným rozhodnutím byl porušen zákon (§ 242, odst. 1 o. s. ř., § 25 n. ř.). Stejně tak podle trestního řádu (§ 268, odst. 2). V řízení správním při přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení (§ 65 a násl. spr. ř.) dojde zpravidla jen ke zrušení pravomocného rozhodnutí, někdy i k jeho změně, aniž se vůbec ve výroku uvede důvod zrušení nebo změny. V odůvodnění se pak v řízení soudním uvede, v čem se spatřuje porušení zákona, aniž se toto porušení kvalifikuje podle § 1, odst. 1 zákona jako nezákonnost nebo jen jako nesprávné právní posouzení. Podobné platí i v řízení správním s tím rozdílem, že se nejvýše uvede, že rozhodnutí je v rozporu se zákonem, obecně

závazným právním předpisem nebo obecně závazným nařízením (§ 65, odst. 2 spr. ř.).

To však není jediná obtíž. Další obtíž vzniká při obnově řízení, která je také mimořádným opravným prostředkem, směřujícím proti pravomocnému rozhodnutí (§ 228 a násl. o. s. ř., § 277 a násl. tr. ř., § 62 a násl. spr. ř.). V těchto řízeních (kromě trestního řízení) totiž vůbec nedochází ke zrušení pravomocného rozhodnutí rozhodnutím příslušného orgánu, nýbrž ke zrušení pravomocného rozhodnutí dojde přímo ze zákona vydáním nového rozhodnutí ve věci (§ 235, odst. 2 o. s. ř., § 64, odst. 3 spr. ř.). Znamená tedy snad to, že ke zrušení pravomocného rozhodnutí došlo ze zákona, že nikdy při obnově nemůže být splněna procesní podmínka žádaná § 4, odst. 1 zákona? Takový výklad patrně nelze připustit, protože nahlédnutí do ustanovení o důvodech obnovy nás snadno přesvědčí o tom, že některé důvody obnovy jsou nezákonností prvního řádu [např. trestný čin orgánu, který vydal pravomocné rozhodnutí, § 228, odst. 1, písm. e) o. s. ř., § 62, odst. 1, písm. e) spr. ř.].

Nezbývá tedy, než vyložit ustanovení § 4, odst. 1 zákona rozšiřujícím výkladem tak, že zvláštní procesní podmínkou v řízení o náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím je pouze skutečnost, že toto pravomocné rozhodnutí bylo zrušeno, a to buď rozhodnutím příslušného orgánu, nebo ze zákona.

Dále je třeba se zabývat otázkou, co má znamenat věta, že rozhodnutím příslušného orgánu je soud rozhodující o náhradě škody vázán? Je přece samozřejmé, že pravomocným rozhodnutím orgánu zrušujícího jiné pravomocné rozhodnutí je soud projednávající nárok na náhradu škody vázán. To je důsledek pravomoci každého rozhodnutí, že zavazuje státní orgány, tj. stát jako reprezentanta společnosti, pokud zákon výslovně nestanoví výjimku (srov. např. § 9 tr. ř.). Znamená snad tato věta, že procesní soud smí zkoumat důvod nezákonnosti zrušeného rozhodnutí jen v mezích důvodů, pro které ke zrušení došlo? Věc je velmi závažná zejména při obnově řízení. Došlo-li k povolení obnovy pro tzv. „nova reperta“ a došlo ke změně původního pravomocného rozhodnutí v novém rozhodnutí po povolené obnově, pak nebylo původní rozhodnutí nezákonné. Vyjde-li však později najevo, že původní rozhodnutí, kterým byla účastníku způsobena škoda, bylo vydáno např. v důsledku trestného činu soudce, nebylo by možné pro tuto okolnost úspěšně uplatnit nárok na náhradu škody, protože tuto skutečnost již nelze uplatnit za účelem zrušení pravomocného rozhodnutí, které již bylo z jiných důvodů zrušeno. Tato okolnost ukazuje, že ani takto nelze výše uvedenou druhou větu vykládat.

Tak se nám jeví tato druhá věta jako věta zdůrazňující samozřejmost, že výrokem pravomocného rozhodnutí o zrušení původního rozhodnutí je procesní soud vázán. Formulace uvedeného ustanovení však může svádět k nesprávnému výkladu, že to, co je v důvodech zrušovacího rozhodnutí prohlašováno za porušení zákona, rozpor se zákonem, obecně závazným právním předpisem nebo obecně závazným nařízením, je „nezákonností“ ve smyslu § 1, odst. 1 zákona.

To však ze zákona vyčíst nelze a ani patrně to zákonodárce nezamýšlel, protože jinak vychází ze správného předpokladu, že vymezení pojmu nezákonnost jako hmotné právního znaku materiální podmínky odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím je věcí procesního soudu.¹⁰⁾

K tomuto závěru je třeba dojít i z druhého odstavce § 4 zákona. V tomto odstavci je také uvedena jako zvláštní procesní podmínka, že i nepravomocné, avšak vykonatelné rozhodnutí, které způsobilo někomu škodu, musí být v odvolacím řízení zrušeno nebo změněno. Odvolací soud se však ani při zrušení, ani při změně nebude zabývat otázkou, zda důvody, které ho vedly k rozhodnutí, znamenají nezákonnost rozhodnutí a mnohdy, zejména při změně skutkového stavu, ve druhé stolici se vůbec nebude blíže důvody první instance zabývat.

Jestliže se takto díváme na ustanovení § 4 zákona, pak se nám toto ustanovení nejeví jako právě nejšťastnější. Mělo-li totiž být účelem tohoto ustanovení, aby otázku posuzování nezákonnosti rozhodnutí přenesl z procesního soudu na orgán zrušující nebo změňující ono rozhodnutí, pak uvedené ustanovení tak výslovně nečiní a ani je tak nelze vyložit.

Uvedené ustanovení § 4, odst. 1 zákona, že pravomocné rozhodnutí, jímž byla někomu způsobena škoda, musí být pro nezákonnost zrušeno příslušným orgánem a že soud je rozhodnutím tohoto orgánu vázán, je tedy nejasné, a proto i mýlivé. Vychází patrně z názoru, že by nebylo únosné, aby soudy projednávající nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím samy zkoumaly, zda pravomocné rozhodnutí trpí nezákonností. Avšak s tímto názorem nelze souhlasit. Jiná je otázka právní účinnosti pravomocného rozhodnutí, které způsobilo někomu pro nezákonnost škodu, a jiná věc je otázka jeho nezákonnosti. Ostatně i podle výše uvedených výkladů bude věcí procesního soudu, aby zkoumal, zda důvody uvedené pro porušení nebo změnu rozhodnutí, kterým byla způsobena škoda, znamenají nezákonnost zrušeného nebo změněného rozhodnutí nebo jen nesprávné právní posouzení, za něž se podle zákona neodpovídá.

c) Další zvláštní procesní podmínka nutná k věcnému rozhodnutí žaloby na náhradu této škody je to, že nárok byl předběžně projednán u příslušného ústředního orgánu (§§ 9–11 zákona). Procesní podmínkou však tento požadavek je jen v tom směru, že je třeba nárok u příslušného orgánu uplatnit a že po dobu 6 měsíců od jeho uplatnění jej nelze uplatnit u soudu. Po uplynutí této lhůty může poškozený svůj nárok uplatnit u soudu, pokud se domnívá, že jeho nárok nebyl bezdůvodně zcela nebo vůbec příslušným orgánem uspokojen. Jde tedy o zvláštní procesní podmínku časově omezenou.

¹⁰⁾ K tomu srov. text důvodové zprávy, citovaný v kapitole III.

Závěrem bych se chtěl zmínit o pravomoci a příslušnosti soudu.

a) Pravomoc ve sporech o náhradu škody způsobené rozhodnutím a nesprávným úředním postupem podle uvedeného zákona přísluší výlučně soudům (§ 26 první věta zákona). Rovněž i regresní nároky podle uvedeného zákona rozhodují rovněž soudy s výjimkou regresních nároků proti příslušníkům ozbrojených sil, které rozhodují orgány příslušné podle zvláštních předpisů (§ 26 druhá věta zákona).

b) O příslušnosti platí předpisy občanského soudního řádu. To znamená, že věcně příslušný je vždy okresní soud (§ 9 o. s. ř. ve znění zákona č. 158/1969 Sb.).

Místně příslušným je soud státu, tedy soud, kde nastala skutečnost, která zakládá uplatněné právo (§ 85, odst. 3 o. s. ř.). Tímto místem je u náhrady škody způsobené nezákonným rozhodnutím vždy sídlo orgánu, který vydal nezákonné rozhodnutí a které způsobilo škodu. U škod způsobených nesprávným úředním postupem je to místo, kde k tomuto nesprávnému úřednímu postupu došlo.

Pro posouzení místní příslušnosti není rozhodné, proti kterému státu byl nárok uplatněn, takže teoreticky nelze vyloučit možnost, že některé nároky proti České socialistické republice budou soudit soudy slovenské a obráceně.

V souvislosti s výklady o místní příslušnosti je třeba upozornit na toto:

Pro určení místa, kde nastala skutečnost, která zakládá uplatněné právo, nepřichází v úvahu sídlo orgánu, který zrušil nebo změnil nezákonné rozhodnutí. Tato skutečnost nezakládá uplatněné právo, nýbrž je jen procesní podmínkou pro uplatnění založeného již práva.

Jako soud prvního stupně bude tedy vždy příslušný okresní soud, v jehož obvodu je sídlo orgánu, který vydal nezákonné rozhodnutí, jež způsobilo škodu nebo v jehož obvodu došlo k nesprávnému úřednímu postupu, který způsobil škodu. Tedy věcně příslušným bude vždy okresní soud, i kdyby šlo o nezákonné rozhodnutí ústředního úřadu. Tento okresní soud bude tedy posuzovat, zda rozhodnutí tohoto orgánu je nezákonné ve smyslu § 1, odst. 1 zákona nebo zda pracovník tohoto orgánu nesprávně úředně postupoval. To je třeba si jasně uvědomit.

Tento okresní soud bude dnes obsazen jen samosoudcem (srov. § 36, odst. 2 o. s. ř., ve znění zák. č. 158/1969 Sb.). Tím je na tyto soudce vznesen velmi těžký a odpovědný úkol, protože tu nejde o obvyklé spory, nýbrž o posuzování zákonnosti rozhodnutí a správnosti úředního postupu státních orgánů.

**Erwägungen über einige Bestimmungen des Gesetzes Nr. 58/1969 d. GS.
über die Verantwortlichkeit für Schäden die durch die Entscheidung
eines Staatsorganes oder sein unrichtiges Amtsvorgehen verursacht wurden**

ZUSAMMENFASSUNG

Durch das im Titel angeführte Gesetz wurde der § 426 des Bürgerlichen Gesetzbuches durchgeführt, in welchem die Verantwortlichkeit des Staates für Schäden begründet wird, die verursacht wurden durch ungesetzliche Entscheidungen eines Staatsorganes oder eines Organes der Gesellschaftsorganisationen, auf welches die Aufgaben des Staatsorganes überführt wurden. Weiter wurde in diesem Gesetz die Verantwortlichkeit des Staates geregelt für Schäden, die durch unrichtiges Amtsvorgehen entstanden sind, die Verantwortlichkeit des Staates für einen durch Entscheidung über Haft und Strafe verursachten Schaden, das Recht auf Ersatz, die Befugnisse des Gerichtes und die Pflichten des General-Prokurators in den Fällen, eine Beschwerde über die Verletzung des Gesetzes einzureichen, in welchen der Geschädigte selbst eine Anregung zur Einreichung einer solchen Beschwerde gibt und der General-Prokurator die Überzeugung gewinnt, dass die Entscheidung ungesetzlich ist.

Im Artikel werden nicht alle mit diesem Gesetz verbundenen Fragen gelöst, sondern er befasst sich nur mit den Problemen, bei welchen die entstehenden Zweifel für besonders schwerwiegend gehalten werden müssen.

Zweifelhaft ist in erster Reihe die Frage, wann von einer Entscheidung eines Staatsorganes, eines Organes einer staatlichen Organisation oder einer Gesellschaftsorganisation im Sinne des § 1, Abs. 1 des Gesetzes gesprochen werden kann. Die Entscheidung ist, laut der im Artikel enthaltenen Ausführungen, nur ein individueller Rechtsakt der oben angeführten Organe, durch welchen ein solches vom Staat beauftragtes Organ im Rahmen der ihm festgesetzten Kompetenz in evidenter Art und in der durch das Prozessrecht vorgeschriebenen Form autoritativ entscheidet, was weiterhin zwischen konkret bestimmten Subjekten als Recht anzusehen ist.

Eine weitere sehr unklare Frage besteht darin, was im Gesetz unter der Bezeichnung „Amt“ (úřad) verstanden wird. Der Autor führt aus, dass alle Staatsorgane, ausser dem wirtschaftlichen Vertragsgesicht (Arbitrage), als Amt angesehen werden müssen, weiter gleichfalls die Organe der staatlichen und gesellschaftlichen Organisationen, soweit sie als Machtorgane gegenüber den untergeordneten Subjekten in der ihnen anvertrauten Machtsphäre organisatorische und fürsorgliche Funktionen verwirklichen. Diese Tätigkeit bedeutet amtliches Vorgehen im Sinne des Gesetzes.

Im Artikel werden weiter die sehr fraglichen Begriffe „Ungesetzlichkeit“ (nezákonnost) und „falsche rechtliche Beurteilung“ (nesprávné právní posouzení) definiert und zwar in ihrer Beziehung zu den Begriffen „Verletzung des Gesetzes“ (porušení zákona) oder „Widerspruch mit dem Gesetz“ (rozpor se zákonem). Nach näherer Untersuchung dieser Begriffe kommt der Autor zur Schlussfolgerung, dass im Sinne des besprochenen Gesetzes nur eine solche Entscheidung ungesetzlich ist, deren Inhalt mit den applizierten wissenschaftlich richtig ausgelegten materiell- und prozessrechtlichen Rechtsnormen nicht zu vereinbaren ist.

Auch die Definition des Begriffes „falsches amtliches Vorgehen“ (nesprávný úřední postup) bringt bedeutende Schwierigkeiten mit sich. Das amtliche Vorgehen ist dann falsch, wenn es in Widerspruch zu den allgemeinen Bestimmungen darüber steht, wie das Amt bei diesem oder jenem Vorgehen handeln soll, oder wenn sein Vorgehen den Prinzipien oder Erfahrungen widerspricht, die die zuständige Fachtätigkeit beherrschen oder endlich, wenn es den Grundsätzen gebührender Beziehungen zwischen Amt und Bürger oder seinen Organisationen widerspricht.

Das zitierte Gesetz bestimmt im § 3 eine besondere materiellrechtliche Bedingung für den Anspruch auf Ersatz des durch eine ungesetzliche Entscheidung entstandenen

Schadens. Der Geschädigte muss sich nämlich grundsätzlich immer gegen die ungesetzliche Entscheidung wehren und zwar mit ordentlichen Rechtsmitteln oder anderen Prozessmitteln, die fähig sind, die ungesetzliche Entscheidung zu beseitigen. Demgegenüber setzt § 4 des Gesetzes eine besondere Prozessbedingung fest, laut welcher die ungesetzliche Entscheidung zuerst durch ihre Aufhebung, oder wo dies das Gesetz zulässt, durch ihre Abänderung beseitigt werden muss. Auch die Beziehungen zwischen den angeführten §§ 3 und 4 des Gesetzes werden im Artikel gelöst.

Die Geltendmachung des Anspruches eines Geschädigten auf Schadenersatz macht das Gesetz ausserdem noch von einer Vorbehandlung am zuständigen Zentralorgan abhängig und erst nach dieser Vorbehandlung oder nach dem ergebnislosen Ablauf einer Frist von 6 Monaten nach der Eingabe am Organ, kann der Anspruch bei Gericht erhoben werden.

Am Schluss der Arbeit wird die Frage erörtert, wann die Kompetenz des Gerichts zur Behandlung des Anspruches laut dem besprochenen Gesetz gegeben ist und wie die Zuständigkeit des Gerichtes in diesen Sachen geregelt wurde.

Tato právo si klade za úkol zkoumat platnou zákonnou úpravu občanské soudní pravomoci z hlediska obecnějších teoretických úvah o povaze a funkci soudní pravomoci a vyvodit z výsledků tohoto zkoumání závěry pro eventuelní úpravu příští.

Přitom vymezuje si otázku tak, že se chce zabývat dosahem soudní pravomoci, a sice pravomoci občanské, toliko ve vztahu k pravomoci orgánů státní správy. Posledně tedy stranou především vztah k soudní pravomoci trestní, protože z této směru celkem není závažnějších problémů. Nehodlá se zabývat ani vztahem k pravomoci hospodářské arbitráže vzhledem k tomu, že zatím není vyjasněna otázka uvažované hospodářské reformy a z této souvislosti případně nahrazení arbitráže hospodářskými soudy. Potřeba zkoumat vztah soudní pravomoci k pravomoci místních lidových soudů odpadá se zřetelem na to, že byly zrušeny (§ 15 zákona č. 150/1969 Sb.).

V úvodu je však třeba zmínit se o dvou věcech a blíže je vysvětlit. Především je jasno, že chceme-li zkoumat otázku občanské soudní pravomoci, tj. pravomoci ve věcech občanských, i z hlediska de lege ferenda, nemůžeme pojem „občanských věcí“ podle formálních znaků, totiž tak, že bychom se občanské považovali prostě ty věci, které zákon příkazuje do pravomoci soudů, i když ani tato otázka není bez problémů, neboť patrně se objeví nějaký zákon není schopen abstraktně vymezit pojem občanských věcí, ať už z pohledu spikatel vzhledem k nespočetné rozmanitosti právních vztahů nacházejících se pod touto kategorií (jak o tom svědčí bohatá judikatura). Půjde nám tedy o vymezení občanských věcí jako takové bez ohledu na to, kterému orgánu je konkrétně zákonnou úpravou k rozhodování svěřena.

Loč bližšie, był i jen předběžné ujasnění a vymezení vyžaduje sám pojem pravomoci. Nepochybně třeba souhlasit s Heilwigem,¹⁾ že jde o vymezení ve smyslu státního právního, zatímco u příslušnosti jde o vymezení ve smyslu procesního právního. V novější literatuře však se objevuje rozli-

¹⁾ K. Heilwig, System des deutschen Zivilprozessrechts, I. Aufl. Leipzig 1912, str. 103.

Zákonná úprava civilní soudní pravomoci ve světle teoretických úvah

JINDŘICH HRDLÍČKA

I

Tato práce si klade za úkol zkoumat platnou zákonnou úpravu civilní soudní pravomoci z hlediska obecnějších teoretických úvah o povaze a funkci soudní pravomoci a vyvodit z výsledků tohoto zkoumání závěry pro eventuální úpravu příští.

Přitom vymezuje si otázku tak, že se chce zabývat dosahem soudní pravomoci, a sice pravomoci civilní, toliko ve vztahu k pravomoci orgánů státní správy. Ponechává tedy stranou především vztah k soudní pravomoci trestní, poněvadž v tom směru celkem není závažnějších problémů. Nehodlá se zabývat ani vztahem k pravomoci hospodářské arbitráže vzhledem k tomu, že zatím není vyjasněna otázka uvažované hospodářské reformy a s tím související případné nahrazení arbitráže hospodářskými soudy. Potřeba zkoumat vztah soudní pravomoci k pravomoci místních lidových soudů odpadla se zřetelem na to, že byly zrušeny (§ 16 zákona č. 150/1969 Sb.).

V úvodu je však třeba zmínit se o dvou věcech a blíže je vysvětlit. Především je jasno, že chceme-li zkoumat otázku civilní soudní pravomoci, tj. pravomoci ve věcech civilních, i z hlediska de lege ferenda, nechápeme pojem „civilních věcí“ podle formálních znaků, totiž tak, že bychom za civilní považovali prostě ty věci, které zákon přikazuje do pravomoci soudů, i když ani tato otázka není bez problémů, neboť patrně ani sebedokonalejší zákon není schopen abstraktně vymezit pojem civilní věci tak, aby při jeho aplikaci vzhledem k nesmírné rozmanitosti právních vztahů nedocházelo k pochybnostem (jak o tom svědčí bohatá judikatura). Půjde nám tedy o vymezení civilní věci jako takové bez ohledu na to, kterému orgánu je konkrétní zákonnou úpravou k rozhodování svěřena.

Leč bližšího, byť i jen předběžného ujasnění a vymezení vyžaduje sám pojem pravomoci. Nepochybně třeba souhlasit s Hellwigem,¹⁾ že jde o vymezení ve smyslu státně právním, zatímco u příslušnosti jde o vymezení ve smyslu procesně právním. V novější literatuře však se objevuje rozli-

¹⁾ K. Hellwig, *System des deutschen Zivilprozessrechts*, I. díl, Leipzig 1912, str. 103.

šování mezi pravomocí (dalo by se říci v užším smyslu) a působností či kompetencí. Tak Čečinová²⁾ pod termínem podvědomstvennost rozumí určení druhu věci podléhajících tomu kterému orgánu, kdežto kompetence podle ní určuje souhrn práv a povinností orgánu včetně oprávnění na řešení určitého okruhu věci a dále v jakém rozsahu má být věc rozřešena. Škrach³⁾ rozumí pod působností (kompetencí) právem stanovený okruh činnosti státního orgánu, pod pravomocí pak právem stanovené státní mocenské prostředky, jimiž orgán svou působnost uskutečňuje. V učebnici *Teorie státu a práva*⁴⁾ se rovněž rozlišuje mezi pravomocí, která vyjadřuje právní prostředky, jež jsou orgánu svěřeny k plnění jeho úkolů, a je tedy způsobilostí k veřejnoprávním jednáním zvláštního druhu — k vydávání právních aktů, a mezi kompetencí, jež je vymezena druhem vztahů, v nichž má orgán pravomoc vykonávat. Přitom jejich vztah formuluje tak, že působnost (kompetence) vyjadřuje okruh společenských vztahů, na něž se vztahuje či v nichž lze vykonávat pravomoc.

Naše procesualistika toto rozlišování nezná, chápajíc pravomoc jako výkon určeného rozsahu činnosti, k níž je jednotlivý státní orgán oprávněn, a definujíc pak soudní pravomoc jako souhrn oprávnění, která zákon přiznává soudům jako orgánům státu na rozdíl od oprávnění přiznaných jiným státním orgánům.⁵⁾

Podle mého názoru není takovéto pojetí pravomoci nedostatkem. Jestliže procesualisté mluví na jedné straně o souhrnu činností (oprávnění) zákonem orgánu přiznaných a na straně druhé o vymezení oproti činnosti orgánů jiných, nazývajíce obojí v jejich souhrnu pravomocí, nečiní nic jiného, než že vyjadřují stejným termínem dvě vzájemně korespondující stránky jednoho jevu. Proto i v této práci se přidržuji jednotného termínu pravomoc v onom širším procesualistickém smyslu, zvláště když pro její účel, jímž je zkoumání platné právní úpravy civilní soudní pravomoci, by ono rozlišování nemohlo přinést užitek.

II

Chceme-li zkoumat vztah pravomoci soudů k pravomoci orgánů státní správy, vnucuje se nám přirozeně otázka po účelnosti dělby pravomoci mezi tyto státní orgány. Je nám ovšem přitom jasné, že u nás nejde o otázku dělby státu moci ve smyslu Montesquieuova učení.⁶⁾

Nám jde o dělení pravomoci (popř. působnosti) mezi jednotlivé státní orgány, které je nezbytným požadavkem budování moderního státního mechanismu a jehož nutnost je také v socialistické právní teorii obecně

²⁾ *Graždanskij proces*, Moskva 1968, str. 123.

³⁾ *Ústavní právo ČSSR II*. Učební texty vysokých škol, SPN, Praha 1966, str. 6.

⁴⁾ Věd. redaktor J. Boguszak, *Orbis*, Praha 1967, díl I, str. 62.

⁵⁾ *Viz Občanské právo procesní*, *Orbis*, Praha 1968, str. 23.

⁶⁾ *Učebnice Teorie státu a práva*, cit. v pozn. 4, str. 96.

uznávána.⁷⁾ Stále vzrůstající rozmanitost a specifičnost úkolů moderního státu vyžaduje, aby pro různé typy těchto úkolů byly konstituovány i rozdílné, pro plnění funkcí z toho vyplývajících zvláště uzpůsobené druhy státních orgánů.

Je jistě pozoruhodné, že zatímco k poznání nezbytnosti vytváření zvláštních orgánů pro výkon soudnictví a výkon státní správy dospěla teorie již dávno (byl to již Aristoteles a po něm o řadu století později Montesquieu, Rousseau a Kant), počíná uskutečňovat — a to ještě jen postupně — v zákonodárné praxi tento dávny požadavek v našich zemích teprve doba Marie Terezie (nejprve v nejvyšší instanci a teprve v r. 1868 úplně).

Můžeme tedy snad vycházet z toho, že při současném stupni rozvoje moderního státu je dělení pravomoci mezi různé státní orgány, v našem případě mezi soudy a orgány státní správy — alespoň na evropském kontinentě, neboť odchylná struktura v Anglii má své historické kořeny a nás netanguje — samozřejmou skutečností, o jejíž oprávněnosti není třeba dále uvažovat.

Obecně je nepochybně také správné zastávat, že struktura určitého orgánu je (nebo spíše má být) určována funkcí, kterou má vykonávat, a úkoly, jimž má sloužit,⁸⁾ i když na druhé straně nelze zapomínat, jak připomíná Kurt Eichenberger,⁹⁾ že orgán, i když byl zvolen vzhledem ke své způsobilosti tuto funkci vykonávat, projevuje též sám zpětné účinky na tuto funkci. Nelze tudíž posuzovat jedno či druhé oddělení bez stálého zřetele na druhou, komplementární složku. (V tom je ostatně i důvod, proč pro naše úvahy nepovažujeme za nutné rozlišovat pojem pravomoci a působnosti, jak o tom byla řeč v kapitole I.)

III

Na daném stupni vývoje orgánů státní moci (to znamená při existenci v podstatě dobudovaných zvláštních typů státních orgánů pro výkon soudnictví a výkon státní správy) vyplývá ze zásady právě zmíněné otázka, podle jakých zásad by bylo třeba postupovat při vymezování rozsahu oprávnění a z toho vyplývající činnosti toho kterého z obou typů státních orgánů, aby funkce, jež mu byly svěřeny, mohl plnit skutečně optimálně.

Při pokusu o zodpovězení této otázky se nevyhneme tomu, abychom si blíže nevymezili obecně pojem jurisdikce na straně jedné a pojem správy (běžně užívané zkratky pro pojem státní a společenské správy) na straně druhé.

⁷⁾ Z cizí literatury např. *Graždanskij process*, Moskva 1968, str. 123, a Nathan, *Die Stellung des Gerichtes und der Parteien im neuen Zivilprozess*, Neue Justitz 13, 1959, str. 592, který říká, že jednotnost státní moci v socialistickém státě nelze zaměňovat s anarchií ve volbě a používání prostředků poskytovaných k plnění jednotlivých úkolů, a to zejména i v zájmu odpovědnosti jednotlivých státních orgánů.

⁸⁾ Tak Zoulík, *Pravomoc soudů*, Právník 1969, str. 761.

⁹⁾ V práci *Die richterliche Unabhängigkeit als Staatsrechtliches Problem*, Bern 1960, str. 20–21.

Jak již tomu bývá, nepřesně zvolený a pak již vžitý termín vnáší nejistotu i co do obsahu samého pojmu, pro nějž byl zvolen. Tak je tomu i s termínem jurisdikce, neboť *ius dicere*, tj. vyslovovat se o tom (a to autoritativně), co je právem, je úkolem nejen soudu, ale v četných případech i správního orgánu. Přesto však je možno a nutno hledat a nalézt mezi činností těchto dvou typů státních orgánů rozdíl. Nemělo by snad smyslu uvádět tu byť i jen některé z těch nesčetných formulací usilujících o vystižení tohoto rozdílu. Stačí snad zatím vyzdvihnout alespoň základní charakteristické diferenciační znaky (být ne vždy specifické, nýbrž někdy jen typické):

1. Zatímco činnost správního orgánu nezáleží vždy v aplikaci práva, nýbrž je tu vedle toho obsáhlá oblast, kde tento orgán zajišťuje podmínky pro uskutečňování nejrůznějších společensky důležitých úkolů, aniž přitom aplikuje právo, ale postupuje jen podle úvah řízených ohledy účelnosti, je takový postup rozhodování činnosti soudu naprosto cizí (a to i v případech, kde používá volné úvahy, neboť smí tak učinit zase jen v rámci určeném zákonem).

2. Specifikem jurisdikce je, že nalézání práva, záležející v aplikaci práva na konkrétní skutkovou podstatu, děje se státním orgánem, který je vůči všem jiným státním orgánům v tomto směru nezávislý.¹⁰⁾

3. Rozdílnost proti správě je však dána — kromě důležitého znaku nezávislosti rozhodujícího orgánu — i tím, že zatímco ve správě se aplikace práva uskutečňuje převážně se vztahem na právní poměr, na němž je zúčastněn stát, za nějž jedná právě orgán, který právo na daný případ aplikuje, při jurisdikci nalézá právo pro konkrétní případ státní orgán jako nezúčastněný třetí.^{11, 12)}

Tomuto pojetí dalo by se ledacos vytýkat, zejména se zřetelem na existenci oblasti soudního řízení nesporného. Zmiňujeme se o něm nejen pro jeho originalitu, nýbrž i proto, že obsahuje určité zdravé jádro, jak o tom bude řeč na jiném místě.

¹⁰⁾ Přibližně v tomto smyslu u Mengera, *System des Verwaltungsgerichtlichen Rechtsschutzes*, str. 40.

¹¹⁾ Podobně Friesenhahn citovaný u Eichenbergera, *Die richterliche Unabhängigkeit als staatsrechtliches Problem*, str. 7.

¹²⁾ Zcela jiné kritérium nalézáme v práci Armina Bascho, *Beziehungen zwischen Justiz u. Verwaltung im schweizerischen Recht*, Zürich 1946, který je spatřuje (str. 48) ve dvojitosti funkce veřejného práva, a sice jako pravidla chování na jedné straně a pravidla kompetence na straně druhé. V důsledku toho orgán správy při své činnosti musí vždy (za účelem zjištění své kompetence) zkoumat také, zda tu jsou i jeho vlastní veřejnoprávní povinnosti. Zjišťování okruhu povinností toho, jehož se rozhodnutí týká, má význam i pro zodpovězení otázky, zda je dána kompetence orgánu, který zasáhl.

Naproti tomu činnost justice záleží v použití práva, jímž je sledováno zjištění existence či neexistence tvrzeného právního poměru jednotlivce, tedy zjištění bytí či nebytí práv a povinností někoho třetího (tj. odlišného od rozhodujícího orgánu). Proto spatřuje pojmový bytostný protiklad justice a správy v tom, že při judikování jde o zjišťování autonomního okruhu práv někoho třetího, kdežto ve správě o zjištění vlastních povinností, tj. povinností rozhodujícího orgánu.

Jestliže vycházíme z existence dvou typů státních orgánů, tj. soudů a orgánů správy, a když jsme si i určili základní rysy funkcí těchto orgánů a jejich nejpodstatnější rozdílnosti, neprovedli jsme tím ještě ani zdaleka skutečnou delimitaci věcí, o nichž rozhodovat by mělo příslušet tomu či onomu z obou typů těchto státních orgánů. Ocitli jsme se zatím jen před otázkou, zda teorie je vůbec schopna vyvodit obecně platná, objektivní kritéria, podle nichž by bylo možno předmětnou delimitaci provést, či zda je nutno spokojit se s ryze pragmaticky určenou dělbou práce. Kdybychom se rozhodli pro druhou variantu, objevuje se další ne- snáz záležející v tom, že není právní normy — a každý pokus o její vytvoření by byl patrně předem odsouzen k nezdaru — která by tuto dělbu důsledně a s dostatečnou přesností obecně prováděla. I kdyby se podařilo takovou normu vytvořit, nepostihla by nikdy všechny případy, takže by vždy zbývala řada takových, jež by bylo nutno řešit zase jen podle nějakých obecných, pomocí teorie vytvořených kritérií, jež by ostatně musila sloužit i jako základna pro hodnocení a kritiku normou vytvořeného právního stavu. V tom je třeba hledat i vysvětlení pro úsilí teorie vznést do této otázky jasno, takže tu nejde snad o bádání samoúčelné a o úkol, jehož řešení by bylo lépe předem vzdát. I když se patrně teorií nikdy nepodaří stanovit naprosto přesnou hranici pro stanovení pravomoci soudů a orgánů správy a na druhé straně ani pozitivní úprava se nebude moci z různých důvodů, o nichž ještě bude řeč, vyhnout tomu, aby si v jednotlivostech od zásad přijatých pro rozhraničení pravomoci neodchýlila, nebude žádné úsilí o nalezení zásad pro takové rozhraničení z uvedených důvodů zbytečné a neužitečné.

S pokusy o nalezení objektivních kritérií pro rozlišení věcí patřících do pravomoci soudů (rozuměj zde i v dalším: soudů civilních) nebo orgánů státní správy se setkáváme již v buržoazní teorii. Vedle takových řešení, jež byla záhy odmítnuta jako nedostačující, kdy za rozhodné kritérium byla považována např. povaha normy, podle níž se rozhoduje (zejména při incidenčních nebo prejudiciálních otázkách), majetkový či jiný zájem, vlastnost zúčastněného právního subjektu (stát, korporace či jednotlivec), forma právního titulu, nebo ražena teze, že judikování znamená čisté uskutečňování práva, kdežto správa volnou činnost v mezích zákona, nebo že používání práva je v justici samoúčelem a ve správě prostředkem k dosažení účelu aj., nabyl záhy převahy názor, že rozhodným kritériem je, zda předmět řízení (a rozhodování) má základ ve vztazích práva soukromého či veřejného. Přitom pojem práva soukromého a veřejného byl definován v jednotlivostech různě, v podstatě však asi tak, že soukromé právo má na zřeteli pouze samostatnou, izolovanou existenci jednotlivců, pokud jde o jejich vzájemné právní styky, kdežto právo veřejné nakládá s jednotlivci jakožto se členy organizovaných svazků, ve kterých se sdružuje lidská společnost, přičemž stanoví práva a povinnosti vznikající z těchto spojení (Ott). Jinde — u vědomí souvztažnosti mezi zájmy jednot-

livce a společnosti — se nestaví tyto dvojí zájmy do přímého protikladu, a proto soukromoprávní normy jsou charakterizovány tak, že stanoví práva a povinnosti v první řadě se zřetelem na jednotlivce a jeho individuální existenci, a teprve v druhé řadě se zřetelem na státní celek, a tím na veřejnoprávní svazky lidské společnosti (Pollak, *System des Zivilprozessrechts* I, 1930, str. 21).

Stručně dal by se vzájemný vztah soukromého a veřejného práva podle těchto teorií vyjádřit asi tak, že první poskytuje ochranu jednotlivcům v právních vztazích, do nichž vstupují, jako takovým, kdežto druhé upravuje jejich právní vztahy především jako členů společnosti.

Poměrně brzy objevuje se však v diferenciacích definicích soukromého a veřejného práva nový znak, který později převládl obecně a k němuž se dokonce hlásí i teorie popírající oprávněnost dělení práva na soukromé a veřejné. Tak v pozdějších pracích téhož Otta¹³⁾ se dočteme, že soukromoprávní úpravě podléhají takové vzájemné životní vztahy jednotlivců v jejich samostatné izolované existenci, kde se ocitají v postavení rovnoprávných účastníků, zatímco veřejnoprávní normy upravují takové právní vztahy jednotlivců, kde vystupují jako příslušníci organizovaných svazků lidské společnosti, kteří jsou podřízeni těmto společenstvím. Se vztahem rovnoprávnosti a podřízenosti jako rozlišovacím znakem mezi soukromým a veřejným právem se však setkáváme již dříve, např. u Hellwiga,¹⁴⁾ který konstatuje, že soukromoprávní jsou ty normy, které upravují právní poměry účastníků jako rovnoprávných jednotlivců, kdežto veřejné právo upravuje organizaci vládnoucí moci (státu, obcí, svazků) a její vztah k podřízeným, a uvádí, že v pochybnostech o povaze právního vztahu jako soukromého či veřejného je rozhodné, zda mezi subjekty jde o poměr rovnoprávnosti či podřízenosti. Pak již soustavně je přijímán znak stejného postavení subjektů (*gleichgeordneten Personen*) jako charakteristikou pro soukromé nebo občanskoprávní vztahy,¹⁵⁾ a to i v socialistické literatuře a dokonce i u autorů, kteří odmítají rozlišování mezi soukromým a veřejným právem.¹⁶⁾

¹³⁾ *Rechtspflege und Verwaltung*, Festschrift für Fr. Klein, Wien 1914.

¹⁴⁾ *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts*, Leipzig 1902.

¹⁵⁾ Např. Pfundtner-Riediger, *Grundbegriffe des bürgerlichen, Straf- und Prozessrechtes*, Berlin—Wien 1943.

¹⁶⁾ Např. Revai, *Nekotoryje voprosy kompetencii sudov VNR po graždanskim delam*, Pravovedenie 4, 1967. *Izvestia vyššich učebnych zavedenij*, který k občansko-právním věcem počítá ty, kde se projednávají taková práva a povinnosti občanů a organizací, která pramení z právních vztahů založených na principu rovnosti jejich subjektů. Správně poukazuje na to, že existenci principu rovnoprávnosti nelze odmítat ani v těch vztazích, v nichž určujícím je princip podřízenosti, což je požadavkem zachování socialistické zákonitosti, neboť i podřízený má stejné právo na zachování zákona nadřízeným subjektem. Jodlowski—Siedlecki (*Postepowanie-cywilne, Cześć ogólna*, Warszawa 1958) uvádějí, že soudní pravomoci náležejí všechny vztahy založené na rovném postavení subjektů a vzájemnosti (ekvivalenci) jejich vztahů, na rozdíl od vztahů na základě nadřízenosti jednoho subjektu vystupujícího v charakteru orgánu státní moci.

S tím ve shodě je i současné nazírání naší teorie civilního procesu, která rovněž se hlásí k principu ekvivalence, tj. rovného postavení subjektů v právních vztazích, na nichž jsou účastny, jako rozhodujícímu znaku soukromoprávního vztahu, kdežto princip podřazenosti—nadřazenosti je vlastní právním vztahům veřejnoprávním.¹⁷⁾

Z toho, co bylo právě uvedeno, je patrné, že naše právní věda překonala svého času téměř jednoznačné zavrhování členění práva na veřejné a soukromé, jež bylo poněkud zjednodušeně odůvodňováno tvrzením, že v socialistické společnosti není rozporu mezi zájmy jednotlivce a společnosti. Právě v otázce dělení pravomoci mezi soudy a orgány státní správy se ukázala nejnázorněji nepostradatelnost rozlišování mezi právem veřejným a soukromým, neboť jiný rozhodný rozlišovací znak nebyl nalezen.¹⁸⁾

Nepouštíme ovšem nikterak ze zřetele, že toto rozlišování má odlišný základ od tradičního dualismu práva buržoazního, což se projevuje i v rozsahu obou oblastí a jejich vzájemném vztahu.¹⁹⁾

V

Z předchozích výkladů je jasno, že za objektivně existující, rozlišující znak způsobilý k určení pravomoci občanskoprávních soudů na jedné straně a orgánů státní správy na straně druhé lze považovat charakter právních vztahů, o nichž má být jednáno a rozhodováno, rozdílný podle toho, zda subjekty těchto právních vztahů mají v nich rovné postavení či zda mezi nimi je v těchto právních vztazích poměr podřazenosti či nadřazenosti. V prvním případě je namísto pravomoc soudů, ve druhém pravomoc orgánů státní správy.²⁰⁾

¹⁷⁾ Srov. např. Zoulík, *Pravomoc soudů*, Právník 1969, str. 761, nový komentář k obč. soudn. řádu, díl I., str. 59, a dále i Fiala—Švestka, *Několik úvah nad pojetím právního vztahu*, Právník 1969, str. 665, kde se říká: Má-li podle právní normy vzniknout právní poměr nadřazenosti a podřazenosti (vertikální), jde o poměr veřejnoprávní, má-li vzniknout pouze horizontální poměr (poměr rovnosti), jde o poměr soukromoprávní. Současný poměr vertikální a horizontální je vždy poměrem veřejnoprávním.

¹⁸⁾ V málo záviděníhodné situaci se ocitli autoři komentáře k občanskému soudnímu řádu z r. 1950, když měli vyložit — neuznávající dělení práva na soukromé a veřejné — co to jsou občanskoprávní věci náležející do kompetence soudů. Nezbylo než definovat je vlastně jen pomocí tautologie, totiž jako věci, při nichž občané nebo socialistické právnické osoby vstupují do takových vztahů, které jsou upraveny občanským zákoníkem, zákonem o rodinném právu a předpisy s těmito zákony souvisícími i dalšími, jež zabezpečují ochranu majetkových a osobních práv občanů i majetkových práv a zákonných zájmů státu a socialistických právnických osob. Přitom takové vymezení má nepochybně tu další vadu, že na první pohled je příliš úzké i příliš široké zároveň.

¹⁹⁾ Srov. J. Boguszak a kol., *Teorie státu a práva*, 1967, str. 471.

²⁰⁾ Je třeba zdůraznit, že toto kritérium se nehodí na soudy trestní, když v trestních věcech nejde o vztahy v poloze rovnosti, nýbrž o vztahy typicky „veřejnoprávní“. Leč otázku pravomoci trestních soudů jsme hned v úvodu z našich úvah vyloučili.

Poněvadž vycházíme z toho, že je třeba stanovit pro výkon funkce ten orgán, u něhož jsou nejlepší záruky pro to, že svěřenou funkci bude plnit dobře, ptáme se přirozeně, v čem tyto záruky lze u určeného orgánu, v našem případě u soudu spatřovat. Poněvadž jde o subjekty právních vztahů vznikajících uvnitř autonomní právní oblasti, a to subjekty, z nichž žádný není druhému podřízen, je nejvhodnějším subjektem k řešení vzniklého konfliktu někdo třetí, stojící vně právního vztahu, o nějž jde, na rozdíl od případů, kde jeden ze subjektů je podřízen druhému subjektu právního vztahu, který je předmětem rozhodování. Tím je zaručena (základně) nezávislost, kterou (alespoň teoreticky) nelze vždy předpokládat u orgánu, jenž není vně právního vztahu, o němž rozhoduje. Další požadavek, tj. požadavek skutečně objektivního rozhodování, však kromě toho předpokládá, že rozhodující orgán je chráněn před vlivy vyplývajících z jeho závislosti na státu, jeho vládě, politických stranách apod. Jinak by totiž nezávislost, pro níž se rozhodování o věci svěřuje třetímu, stojícímu vně právního vztahu, o nějž jde, ztrácela na významu, kdyby tento třetí nemohl akt vůle, jímž je jeho rozhodnutí, učinit svobodně a nezávisle na zmíněných vlivech.

Požadavku posléze zmíněnému může vyhovovat jen orgán, jehož nezávislost v naznačených směrech je zaručena zákonem. Takovým orgánem je jediné soud jakožto zvláštní orgán odlišný od ostatních státních orgánů a ustavený právě jen pro soudní rozhodování s vyloučením jakékoliv jiné činnosti s rozhodováním přímo nesouvisící.²¹⁾

U nás (podobně jako v jiných státech) je zdůrazněn význam soudcovské nezávislosti i formálně tím, že je proklamována v ústavě, a to v čl. 102 Ústavy ČSSR č. 100/1960 Sb., podle něhož jsou soudci při výkonu své funkce nezávislí, jsou vázáni jediné právním řádem socialistického státu, jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.

Zdálo by se tedy, že řešení otázek týkajících se právních vztahů, v nichž jejich účastníci vystupují jako partneři, kteří jsou si po právní stránce rovni, by mělo náležet bezvýhradně soudům, chceme-li důsledně vycházet z toho, že pojem soudní pravomoci, jak jsme si jeho obsah zdůvodnili a vyvodili, je obecně platnou, právně logickou kategorií.²²⁾ A přece skutečnost je jiná, neboť zjišťujeme, že právní úpravy (naše i cizí) se často od vytyčeného vymezení odchylují, a to nejen v tom směru, že věci, jež by podle tohoto vymezení měly patřit do pravomoci soudů, svěřují orgá-

²¹⁾ Z tohoto hlediska je bez významu někdy neprávem zdůrazňována skutečnost, že v historickém vývoji se stírají rozdíly mezi řízením administrativním a soudním (viz např. naše poslední úprava provedená správním řádem z r. 1967), neboť tím vůbec není dotčen základní rozdíl mezi obojím řízením, daný právě nezávislostí soudů.

²²⁾ Zoulík (*Pravomoc soudů*, Právník 10, 1969, str. 762) o tom říká: „Jestliže určitá funkce je objektivně podmíněná, musí být nutně objektivně podmíněna i pravomoc určitého orgánu, která v této relaci vystupuje toliko jako prostředek, jímž má být dosaženo splnění určitého daného cíle.“

nům správy, ale naopak i věci, mající základ v právních vztazích povahy veřejnoprávní, přikazují k rozhodování (byť i výjimečně) soudům. Ba není zcela ojedinělým ani jev, že táž věc je přikazována střídavě tomu či onomu typu státních orgánů v časovém rozmezí zcela krátkém.

Příčiny těchto jevů jsou různé. Abstrahujeme-li od případů teoretického neujasnění otázky,²³⁾ budou tu působit nejrůznější faktory, jako historicky se měnící podmínky, ekonomika, tradice, ideologie aj. Přitom bývá konstatována jako obecná tendence k posilování soudní jurisdikce, a to jak v právních rádech kapitalistických,²⁴⁾ tak socialistických.²⁵⁾ Příznačné je ovšem i to, že ve fašistických režimech se jasně projevuje tendence k rozšiřování kompetence správy.²⁶⁾

Nejčastějším uváděným důvodem odchylek od vytčené zásady je účelnost, což je ovšem při známém zdiskreditování zásady, podle níž účel světi prostředky, důvod značně problematický. Bylo by proto třeba v každém jednotlivém případě velmi pečlivě zkoumat, zda je nezbytně nutné zásadu, kterou jsme přijali jako kritérium pro diferenciaci pravomoci, obětovat účelnosti. V žádném případě bychom se neměli spokojit účelností, která není dostatečně konkretizována, neboť jedině v kladném případě lze zvážit oprávněnost jejího uplatňování porovnáním s nevýhodami spojenými s připuštěním výjimky z pravomoci soudů. Pak můžeme např. účelnost zdůvodňovanou lepší znalostí specifické problematiky předmětu sporu u orgánu správy, z jehož činnosti spor vzešel, vyvrátit možností zvláštní úpravy soudní příslušnosti (např. soustředěním takové agendy u větších soudů v sídle soudních krajů s odděleními specializovanými pro takovou agendu a disponujícími kvalifikovanými znalci). Ani požadavek rychlosti vyřízení věci nemusí vždy být dostatečným důvodem pro okleštění soudní pravomoci. Především není přece zásadně namístě dávat přednost řízení snad rychlejšímu před řízením s dokonalejšími zárukami správného rozhodnutí. Kromě toho neodpovídá — alespoň ne vždy — skutečnosti, že by řízení před soudem bylo zdlouhavější než před orgánem správy, nehledě k tomu, že lze učinit opatření pro urychlení vyřizování věcí svou povahou toho vyžadujících. Sotva lze výjimky z pravomoci soudů oprávněně odůvodňovat potřebou odlehčení soudům, neboť je věcí státu, který převzal na sebe povinnost poskytovat ochranu subjektivních práv, aby vybavil příslušné orgány tak, aby mohli svou funkci řádně plnit. Vždy třeba také zvážit, zda výhody i konkrétně zdůvodněné účel-

²³⁾ Z tohoto hlediska je zajímavá poznámka Zoulíkova (*Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*, Studie ČSAV 4, 1969, str. 152), že koncepce jednotného řízení, tj. řízení nerozlišujícího řízení sporné a nesporné, má značný podíl na nesporné představě, že nejsou dána objektivní kritéria pro pravomoc soudů, ale že závisí v podstatě na vůli zákonodárce, jak ji stanoví.

²⁴⁾ Srov. Vaněček—Másilko, *Pravomoc soudů a zásady soudnictví v některých ústavách*, Právník 12, 1968, str. 959.

²⁵⁾ Srov. Revui v článku cit. v pozn. 16.

²⁶⁾ Srov. Hans Otto de Boor, *Rechtsstreit einschliesslich Zwangsvollstreckung*, Berlin 1940, str. 44.

nosti vyřizování věci před orgánem správy nejsou paralyzovány — nehledě k základním, dříve vytyčeným postulátům mluvícím pro pravomoc soudů — jinými nedostatky vyřizování věci před těmito orgány (např. jako jsou menší odborná kvalifikace, úprava řízení poskytující menší záruky správného rozhodnutí, nedostatek judikatury a prostředků pro její sjednocování aj.).²⁷⁾

VI

Přes všechny výhrady, které lze obecně mít proti zúžování soudní pravomoci připouštěním výjimek ze zásady dříve vytčené pro její stanovení, třeba uznat, že připuštění takových výjimek nelze apriorně zcela odmítat. Z toho vychází i naše platná úprava, která (§ 7 obč. soudního řádu) počítá s tím, že věci vyplývající z občanskoprávních, pracovních, rodinných a družstevních vztahů mohou být zákonem přikázány do pravomoci jiných orgánů, právě tak jako s tím, že jiné věci než uvedené mohou být zákonem přikázány k projednání a rozhodování soudům v občanském soudním řízení.

Jde však o to, zda případy těchto výjimek (v tom či onom směru, i když výjimky z pravomoci soudů jsou nepochybně závažnější a početnější než výjimky v její prospěch) ob stojí ve světle kritiky jejich oprávněnosti z hledisek dříve zmíněných. Nejpopovlanějším obhájcem oprávněnosti těchto výjimek by nepochybně měl být zákonodárce, který je stanovil. Jsme totiž oprávněni předpokládat, vycházíme-li ze zákonodárné činnosti jako z projevu jednotné obecné vůle státu o tom, co má být právem, že zákonodárce si byl vědom toho, když stanovil v občanskoprávních (v širším smyslu) věcech pravomoc jiných orgánů než soudů, že jde o výjimku ze zásady, podle níž tyto věci patří do pravomoci soudů, ze zásady vyjádřené v cit. ustanovení § 7 obč. soudního řádu, a předtím v § 3 obč. soudního řádu z r. 1950, pokud se týká i v ustanovení § 1 jurisdikční normy (zák. z 1. 8. 1895 č. 111 ř. z.).

Tu bychom pak očekávali, že zákonodárce stanovení výjimky ze zásady tak závažné odůvodní způsobem pro to obvyklým, totiž v důvodové zprávě. Zkoumejme tedy, zda — popřípadě jak — to činí, a to nejprve v právních předpisech upravujících komplexně právní vztahy odvětví vypočtených v § 7 obč. soudního řádu.

Všimneme si nejprve úpravy pravomoci u jednoho ze základních a pro uspokojování hmotných a kulturních potřeb obzvlášť důležitých institutů občanského zákoníka — u osobního užívání bytů. Že tu jde mezi subjektem, který užívání bytu poskytuje, a druhým, který bytu užívá, o právní vztah, v němž účastníci mají rovné postavení (§ 2, odst. 2 obč. zák.), tedy o právní vztah „soukromoprávní“, nemůže být pochyby, i když na jeho založení se podílí prvek veřejnoprávní (rozhodnutí o přidělení bytu), ovšem jen jako předpoklad jeho vzniku, a to ještě jen v některých případech.

²⁷⁾ Srov. Mikule—Císařová, *K otázce rovnosti před zákonem*, Právník 1968, str. 518.

K jeho založení dochází totiž podle výslovného ustanovení zákona (§ 155, odst. 1 obč. zák.) teprve dohodou mezi účastníky užívacího vztahu, pokud nevzniká jinými, opět výlučně občanskoprávními skutečnostmi (např. při smrti uživatele přechodem na jiné osoby nebo dohodou o výměně bytu). Jak se tedy vypořádává důvodová zpráva se skutečností, že přes tento vyloženě občanskoprávní charakter tohoto vztahu je zákonem v určitých případech pro zrušení práva užívat byt stanovena pravomoc národního výboru? Uvádí k tomu, že podle osnovy zákona je příslušnost soudů a národních výborů při rozhodování o zániku užívacího práva k bytu vymezena podle věcných hledisek, zejména podle složitosti případu, takže případy skutkově i právně složité se svěřují soudům. Pokud jde o zrušení užívacího práva k bytu nebo jiné místnosti v rodinném domku a o zrušení užívání části bytu, omezuje se důvodová zpráva na prosté zjištění, že o těchto věcech národní výbory též rozhodují. Poněvadž v posledních dvou případech, ačkoli jde o dispozice, které se týká uživatele bytu nenalézáme v důvodové zprávě jakékoliv odůvodnění pro stanovení pravomoci národního výboru (a to ani v části vztahující se na druhou hlavu části páté osnovy obč. zákoníka, ani v důvodové zprávě k zákonu o hospodaření s byty), můžeme se jen domýšlet, co asi vedlo zákonodárce ke stanovení výjimky ze zásady jím samým přijaté. Byl to nepochybně ohled na potřebu zajištění náhradního bytu pro uživatele, jehož užívací právo k bytu v rodinném domku bylo zrušeno, popř. náhradního ubytování pro uživatele části bytu a z toho plynoucí „účelová“ úvaha, že národní výbor nepřikročí k rozhodnutí o zrušení užívacího práva k bytu, popřípadě jeho části, pokud náhrada nebude zajištěna. A tento případ je názorným dokladem toho, jak nebezpečné je svěřovat rozhodování sporu mezi účastníky právního vztahu, kteří v něm mají rovné postavení, orgánu, který není s to rozhodovat jako nestranný třetí, poněvadž jeho rozhodnutí je ovlivňováno ohledy na vlastní zájem. Oč snazší je pro národní výbor v našem případě nezrušit užívací právo k bytu, popřípadě jeho části s odůvodněním, že není náhrady, než se postarat o zajištění náhrady, aby mohlo být užívací právo zrušeno. (Zcela jinak je tomu v případě rozhodování o zrušení užívacího práva soudem, kde otázka, zda náhradní byt [náhradní ubytování] bude skutečně zajištěn, nemá na toto rozhodování vliv, neboť bude uvažována teprve při nařízení výkonu rozhodnutí.)

Odůvodnění pravomoci národního výboru chybí však v důvodové zprávě i pokud jde o příkaz k vyklizení bytu protiprávně získaného (§ 157 obč. zák. a § 40 zák. o hospodaření s byty, ačkoli i tu jde o právní vztah občanskoprávní [zásah do vlastnického práva vlastníka domu ze strany uživatele]).²⁸⁾

²⁸⁾ Z tohoto hlediska se jeví jako zvlášť pochybený názor v judikatuře a částečně i v literatuře zastávaný, že ustanovením § 157 obč. zák. je vyloučena alternativní pravomoc soudu, tj. vedle pravomoci národního výboru (bliže o tom Hrdlička, *K otázce soudní pravomoci v případech protiprávního získání bytu*, Socialistická zákonost č. 1/1970, str. 4.

Leč máme povinnost vypořádat se s těmi případy, kdy důvodová zpráva dělbu pravomoci mezi soudy a národními výbory zdůvodňuje, aniž ovšem naznačuje, že by šlo — pokud jde o národní výbory — o výjimku ze zmíněné zásady. Kritérium větší či menší složitosti skutkové nebo právní v důvodové zprávě uváděné je kritériem velmi problematickým.²⁹⁾ Některé z případů svěřených do pravomoci soudu (např. má-li uživatel dva byty nebo neužívá-li bez vážných důvodů bytu vůbec nebo užívá-li ho jen občas — § 184, písm. c a d obč. zák.) mohou být v konkrétním případě právě tak jednoduché, jako mohou být složité případy, které jsou svěřeny občanským zákoníkem a zákonem o hospodaření s byty do pravomoci národního výboru (nadměrný byt nebo potřeba naložit s bytem nebo domem tak, že byt nelze dále užívat). Nadto však i zde vystupuje jasně do popředí nedostatek nestrannosti u orgánu o věci rozhodujícího, plynoucí z funkce národního výboru, již je pověřen při provádění bytové politiky. Obecný zájem by ve všech zmíněných případech mohl nepochybně stejně účinně, přitom však při zachování nestrannosti při rozhodování, hájit soud, zatímco národní výbor by mohl v případě pasivity subjektu, který užívání poskytuje, spor svým návrhem zahájit nebo do zahájeného řízení vstoupit (§ 32 obč. soudního řádu).³⁰⁾

V této souvislosti nelze se nezmínit o tom, že důvodová zpráva zřejmě pokládá za pokrok proti stavu předchozímu zrušení přezkoumávání příkazů k vyklizení vydaných národním výborem soudy (podle §§ 43–45 zák. č. 67/1956 Sb. ve znění zák. č. 147/1961 Sb.). I když je pravda, že tato změna znamená zjednodušení, na druhé straně bylo zde zajištěno účastníku právo domáhat se ochrany svého práva před soudem.

V důvodové zprávě nenalezneme však odůvodnění pro stanovení výjimky ze soudní pravomoci v případech, kdy při uzavírání dohody o odezdání a převzetí bytu se účastníci nedohodnou o rozsahu příslušenství nebo o výši úhrady za užívání a za služby (§ 156 obč. zák.), a také bychom se asi marně pokoušeli přesvědčivé odůvodnění nalézt.

(Pokud pak jde o družstevní byty, u nichž o těchto sporech rozhoduje příslušný orgán družstva, tu rovnost postavení uživatele v užívacím vztahu není respektována vůbec.)

Poučné a výstražné jsou zkušenosti s důsledky nedbání zásady, že rozhodování občanskoprávních věcí (v širším smyslu) patří soudům, které byly učiněny s dočasným přenesením některých rodinně právních věcí do kompetence národních výborů. Stalo se tak zákonem č. 46/1959 Sb.

²⁹⁾ Toho si byl jinde zákonodárce velmi dobře vědom, když sice stanovil jednoduchost majetkového sporu jako podmínku pro věcnou příslušnost místního lidového soudu, současně však připouštěl postoupení věci okresnímu soudu, jestliže místní lidový soud spor za jednoduchý nepovažoval (§ 22 zák. č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech, dnes již zrušeného).

³⁰⁾ Toto právo národního výboru by musilo být v těchto věcech národnímu výboru v každém případě zachováno, i když proti obecnému připuštění tohoto práva, jak je národnímu výboru dáno v platném občanském soudním řádu, lze mít vážné výhrady.

o změně pravomoci soudů, jímž na orgány péče o mládež byla přenesena část soudní agendy týkající se ustanovení poručníka, jeho vzetí do slibu, dohled na jeho činnost a odvolání z funkce, dále výkonu majetkové správy jmění nezletilců zřízené ze zvláštních důvodů a konečně udělování souhlasu ke sňatku. Mylně se tu argumentovalo tím, že se nevyžaduje soudcovské rozhodování, a tendence rozšiřovat pravomoc národních výborů byla nepochybně podporována i skutečností, že ve věcech tzv. nesporného soudnictví byla hranice mezi pravomocí soudní a správní vždy labilní se zřetelem k tomu, že nesporné řízení se vyznačuje některými podobnostmi s řízením správním. Zkušenosti učiněné s tímto přesunem pravomoci vedly k tomu, že již za několik málo let byly tyto agendy vráceny opět soudům (občanským soudním řádem z r. 1963).

Týmž zákonem (č. 46/1959 Sb.) byla přenesena převážná část pracovních sporů do pravomoci rozhodčích orgánů ROH (podle vzoru SSSR) a před soud se dostávaly tyto věci teprve v případě, že řízení před rozhodčím orgánem bylo bezvýsledné. Od počátku bylo této úpravě vytýkáno, že spory s tak obtížnou právní matérií, jakou se vyznačují vztahy pracovní, se svěřují orgánu, který není po odborné stránce dostatečně kvalifikován a který nadto ani nemůže být nestranný, když je po zákonu povolán chránit zájmy jedné sporné strany (tj. pracovníka, i když v některých případech při vztahu závodního výboru k vedení závodu se v nevýhodné pozici ocitá právě pracovník). Trvalo deset let, než podstatným omezením okruhu věcí spadajících do pravomoci komise pro pracovní spory a novou organizační strukturou tohoto rozhodujícího orgánu byly nejpodstatnější nedostatky této úpravy odstraněny a tomuto orgánu bylo dáno poslání, jemuž především je schopen úspěšně sloužit. Důvodová zpráva k novele k zákoníku práce (zák. č. 153/1969 Sb.) přiznává, že obligatorní rozhodčí řízení prováděné odborovými orgány mělo řadu nedostatků, a proto zákon omezuje obligatorní projednání věci komisí pro pracovní spory jen na úzký okruh případů, u nichž projednání věci před orgánem dobře obeznámeným s místními podmínkami může podle zkušeností vést k vyřízení bez zásahu soudu. I v těchto případech mají však účastníci možnost obrátit se, nejsou-li spokojeni, na soud.

Pokud jde o poslední skupinu právních vztahů zmíněných v § 7 obč. soudního řádu, tj. vztahů družstevních, tu přesouvání sporů z těchto vztahů na kolej nesoudní nejde na vrub legislativy, nýbrž na vrub nesprávné judikatury, a to jak pokud jde o jednotná zemědělská družstva, tak o družstva stavební, bytová a výrobní. To ovšem se vymyká z rámce našeho tématu vyznačeného v názvu této studie.³¹⁾

³¹⁾ Na doklad nepřijatelnosti názoru judikaturou zastávaného stačí snad citovat bez komentáře z toho, co je uvedeno v rozhodnutí R 76/1965 k odůvodnění vyloučení pravomoci soudu v otázce zániku členství, alespoň toto: Otázky členství jsou upraveny v družstevně právních předpisech a stanovách, a proto tu jde, jak plyne ze zákona a z povahy věci, o otázky čistě členské, o nichž je oprávněn rozhodovat výlučně povoláný družstevní orgán.

Stanovení pravomoci orgánů správy pro rozhodování sporů vznikajících ze vztahů občanskoprávních nalezneme však v celé řadě zákonů upravujících jiné právní oblasti. Nejčastěji jde o nároky na náhradu škody, pozornosti zaslouží však i nároky z odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch (regresní) a konečně i nároky ze služeb. Občanskoprávní povaha vztahů, z nichž tyto spory vznikají, je snad mimo jakoukoli pochybnost (§§ 420 a sl., § 454 a §§ 222 a sl. obč. zák.).

Pokud jde o náhradu škody, lze případy její úpravy se zřetelem na stanovení pravomoci rozdělit do několika skupin, přičemž — i když přirozeně nejde o výčet vyčerpávající — vystihuje toto rozdělení alespoň přibližně kvantitativní poměr případů zařazených do dvou skupin podle zřetele, který nás zajímá. Nepochybně totiž převažuje skupina případů, kde důvodová zpráva výjimku ze zásady § 7 obč. zák. vůbec nezdůvodňuje.

Jsou to např.: Ustanovení § 15 silničního zákona č. 135/1961 Sb. o náhradě škody způsobené při silničních pracích vstupem na okolní pozemky; § 14/4 zákona o územním plánování č. 84/1958 Sb. o stejném případě; § 15/2 lesního zákona č. 166/1960 Sb. o náhradě za škodu při lesní dopravě; § 14, odst. 2 zákona o drahách č. 51/1964 Sb. o náhradě za škodu způsobenou drážním vedením; § 8/3 zákona o vnitrozemské plavbě č. 26/1964 Sb. o škodě při umísťování plavebních znaků a světel; § 13/2 zákona o rybářství č. 102/1963 Sb. o škodě při umísťování rozhraničovacích značek aj.

Ze zdůvodněných případů připomeňme: Ustanovení § 6/2 cit. silničního zákona (při opotřebení silnic nad obvyklou míru nebo znečištění silnice půjde v podstatě o určení nákladů na úpravu nebo opravu silnice); § 28 elektrizačního zákona č. 79/1957 Sb. (důvodem je urychlení likvidace škod, které nejsou u jednotlivých poškozených velkého rozsahu. Národní výbory mohou vlastními odbornými pracovníky rychle a pružně posoudit význam a výši škody [na zemědělských kulturách] a přihlédnout ke škodám při stanovení dodávkových úkolů); na předchozí zákon odkazuje důvodová zpráva k plynárenskému zákonu (č. 67/1960 Sb.), k vládnímu nařízení o oprávnění k cizím nemovitostem při stavbách pozemních potrubí (č. 29/1959 Sb.) a k zákonu o telekomunikacích (č. 110/1964 Sb.).

Z uvedených příkladů lze vyvodit některé poučné závěry. Především je zarážející, že v řadě případů nepovažuje zákonodárce za nutné vyloučení soudní pravomoci vůbec zdůvodnit, ačkoli jen výstižné odůvodnění je s to nás o oprávněnosti výjimky přesvědčit. To je patrné z příkladů, kde pravomoc nesoudních orgánů je zdůvodňována a kde u prvního (silniční zákon) nepřesvědčivost odůvodnění je očividná, zatímco u druhých (elektrizační zákon a další) lze stěží co oprávněně namítat.

K dokreslení věci je však třeba povšimnout si i případů, kde v obdobných situacích, jako jsou ty, kde soudní pravomoc je vylučována, je zákonem tato pravomoc stanovena, a to buď mlčky tím, že není vylučována, a podle zásady vyjádřené v § 7 obč. soudního řádu tudíž je dána anebo je dokonce výslovně — i když nadbytečně — normována.

K případům posléze zmíněným patří např. § 12 horního zákona čís. 41/1957 nebo § 42 zákona o JZD č. 49/1959 Sb. (o náhradě škody způsobené družstevníkem), ke druhým případům např. zákon o obraně ČSR č. 40/1961 Sb. nebo zákon letecký č. 47/1956 Sb.

Svědčí to totiž o tom, že zákonná úprava pravomoci se neděje podle jednotného hlediska, když případy v podstatě shodné se svěřují jednou do pravomoci jednoho a podruhé jiného státního orgánu, a současně i o tom, že ke stanovení výjimek z pravomoci soudní se nepřistupuje vždy dost uváženě nebo snad dokonce ani ne u vědomí toho, že jde o výjimku z řečené zásady.³²⁾

Případy, v nichž se podle jejich podstaty jedná o právní vztah mající základ v ustanoveních občanského zákoníka o nárocích z odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch, jsou předmětem úpravy provedené nyní zákonem o regresních náhradách (č. 33/1965 Sb.). V důvodové zprávě k § 5 tohoto zákona, který stanoví pravomoc okresního národního výboru, popřípadě i obvodního ústavu národního zdraví k rozhodování o náhradě nákladů léčebné péče a dávek nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení vynaložených státem v důsledku pracovních úrazů, nenajdeme zdůvodnění přiznání pravomoci národním výborům, poněvadž tímto ustanovením byl — pokud se pravomoci týká — toliko převzat stav normovaný již zákonem č. 150/1961 Sb. upravujícím stejnou materii. Podle důvodové zprávy k § 22 posléze jmenovaného zákona byla soudům odňata pravomoc ve sporech o náhradu zmíněných nákladů náležející jim předtím podle výslovného ustanovení § 16 zákona č. 58/1956 Sb. s odůvodněním, že se tak děje v souladu se zásadou zvyšování pravomoci národních výborů. Nehledě k tomu, že nám toto odůvodnění neharmonuje se zjištěním některých autorů (viz pozn. 24, 25) o převládající tendenci posílení pravomoci soudní, vadí nám na něm, že tu dovolávání se zásady ve své podstatě správné umožňuje vyhnout se potřebě konkrétního odůvodnění. Poukazem na zásadu zvyšování pravomoci národních výborů bylo by totiž možno zdůvodnit přesun jakýchkoli věcí náležejících podle své povahy soudnímu rozhodování do pravomoci národních výborů, aniž bylo třeba uvažovat o tom, zda normování takové výjimky je únosné z hlediska těch zásad, o nichž byla řeč ve výkladech úvodních. Proto nás ani tato úprava pravomoci nemůže uspokojit.

Zvláštní pozornosti zaslouží stanovení pravomoci správních orgánů v oblasti služeb ve smyslu § 222 a sl. obč. zákona. Zákon o telekomunikacích (č. 110/1964 Sb.) stanoví v § 21 (pod záhlavím „Řízení“), že organizace spořů postupují při rozhodování o právech, oprávněných zájmech nebo povinnostech občanů a organizací podle tohoto zákona a že úhrady a poplatky za používání telekomunikačních zařízení vymáhají výkonem

³²⁾ Pochybnost v tom směru např. musí vzbuzovat zmíněný zákon o územním plánování, který je opatřen důvodovou zprávou k jednotlivým paragrafům, přičemž právě k § 14, stanovícímu kompetenci výkonného orgánu národního výboru, odůvodnění chybí.

rozhodnutí ve správním řízení, popřípadě navrhuji soudní výkon rozhodnutí. Důvodová zpráva poukazuje na dosavadní jednoduchou úpravu, která se v praxi osvědčila, uvádí, že práva uživatelů jsou dostatečně chráněna předpisy o správním řízení, a dodává, že k vymození úhrad a poplatků se připouští výkon rozhodnutí podle § 274 obč. soudního řádu, protože nové projednání téhož nároku soudním sporem by znamenalo zbytečné zatěžování soudů, zvýšení nákladů a zejména (podtrženo mnou) podstatné zpoždění ve vymáhání nedoplatků.

Nebudu zde opakovat, co bylo dříve vyloženo o nedostatečnosti ochrany práv účastníka právního vztahu, v němž má mít rovné postavení s druhým účastníkem tohoto vztahu, jestliže o jeho právech a povinnostech nerozhoduje nestranný a nezávislý třetí, nýbrž účastník téhož vztahu, jehož zájem je zpravidla protichůdný. Jestliže tedy důvodová zpráva mluví o tom, že se dosavadní úprava v praxi osvědčila, chápe to zřejmě z hlediska resortního, neboť obecné zkušenosti uživatelů telekomunikačních zařízení, zejména pokud jde o odstraňování závad při poskytování služeb (§§ 233 a 235 obč. zák., § 8 zákona o telekomunikacích) jsou právě opačné. Ostatně příznačné pro jednostrannost pohledu na potřebu vyloučení soudní pravomoci je v důvodové zprávě projevená starost o možnost včasného vymáhání nedoplatků. Není proto odůvodnění důvodové zprávy vůbec přesvědčivé a těžko by bylo takové odůvodnění pro toto privilegované postavení organizace správy spojů nalézt.

VIII

Máme-li stručně shrnout závěry, k nimž jsme v předchozích výkladech jednotlivě dospěli, lze říci asi toto:

Otázce určení pravomoci civilních soudů není naší legislativou věnována taková pozornost, jakou si zaslouží vzhledem ke své důležitosti pro ochranu práv a oprávněných zájmů občanů i organizací v oblasti právních vztahů založených na principu rovného postavení účastníků. Platí to zejména o stanovení výjimek z pravomoci soudů, jež často budí dojem, že se děje bez náležitého zvážení významnosti pravidla, jímž je pravomoc soudů ve věcech týkajících se uvedených právních vztahů; ba někdy dokonce, že existence takového pravidla se nebere ani na vědomí.

Třeba dodat, že tento problém nelze obcházet ani zaváděním následné soudní kontroly rozhodnutí vydaných jinými státními orgány.³³⁾ Podle mého názoru nutno dát vždy přednost tomu, řeší-li věci, jež podle své povahy patří před soudy, soudy přímo a nikoli teprve při přezkoumávání rozhodnutí jiných orgánů, a to zejména vzhledem ke zbytečné složitosti a nákladnosti takového postupu. Na druhé straně nelze nevidět přednosti takové úpravy, podle níž jsou zřizovány nesoudní orgány, určené pro smírné vyřízení sporu, ať již obligatorní či dobrovolné, jež jsou určitým sítím pro vyloučení věcí, jež se vyřídí bez soudního řízení. Jsou to např.

³³⁾ Jak to doporučuje např. Revai v článku citovaném v pozn. 24.

rozhodčí komise zřizované podle § 35 zákona o myslivosti (č. 23/1962 Sb.) nebo komise pro pracovní spory ve velké většině pracovních sporů podle § 207 a sl. zákoníku práce (ve znění zák. č. 153/1969 Sb.).

JINDŘICH HRDLÍČKA

Die gesetzliche Regelung der zivilgerichtlichen Befugnisse im Lichte theoretischer Erwägungen

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor stellte sich in der Arbeit die Aufgabe, die gültige gesetzliche Regelung der zivilrechtlichen Befugnisse zu untersuchen, und zwar vom Gesichtspunkt allgemeiner theoretischer Erwägungen über den Charakter und die Funktion der gerichtlichen Befugnisse aus gesehen. Aus den Ergebnissen dieser Untersuchungen zieht er dann Schlüsse für eine eventuelle zukünftige gesetzliche Regelung.

Im einführenden Teil stellt der Autor fest, wie der Begriff Befugnis, soweit es sich um den Wirkungskreis handelt, in der Theorie abgegrenzt wird und erläutert die Anwendung des Terminus Befugnis und die Abgrenzung dieses Begriffes in der tschechoslowakischen Prozessualistik.

Im zweiten Teil der Arbeit befasst sich der Autor mit der Frage der Zweckmässigkeit der Befugnisteilung zwischen den Gerichten und den Organen der Staatsverwaltung. Der dritte Teil wurde einerseits der Abgrenzung des Begriffes Jurisdiktion und andererseits dem Begriff Verwaltung (Staats- und Gesellschaftsverwaltung) gewidmet. Nachdem der Autor im weiteren Teil der Arbeit die Frage bejaht, ob die Theorie fähig ist allgemein gültige, objektive Kriterien abzuleiten, nach welchen es möglich wäre, eine Grenzlinie zwischen den Befugnissen der Gerichte und der Verwaltungsorgane zu führen, untersucht er verschiedene Kriterien, die in der Rechtswissenschaft für die Unterscheidung beider Befugnisse für entscheidend gehalten wurden und vertritt die Ansicht, dass es notwendig ist als objektiv existierendes und zu dieser Unterscheidung geeignetes Kennzeichen den Charakter der Rechtsbeziehungen zu halten, über welche verhandelt und entschieden werden soll, unterschiedlich danach, ob die Subjekte dieser Rechtsbeziehungen in denselben die gleiche Stellung einnehmen, oder ob zwischen ihnen in diesen Rechtsbeziehungen ein unter- oder übergeordnetes Verhältnis besteht. Er legt dann aus, warum für die Lösung von Konflikten solcher Rechtsbeziehungen, die auf dem Prinzip der Äquivalenz der Subjekte begründet sind, das Gericht in Betracht seiner Unabhängigkeit als Voraussetzung und Garantie der Unparteilichkeit das einzig geeignete Organ ist. Im weiteren sucht der Autor die Ursachen, warum die Regelung der Befugnisse nicht immer nach diesem zweifellos richtigen Grundsatz durchgeführt wird und untersucht kritisch die am öftesten für die Bestimmung einer Ausnahme angeführten Gründe, und zwar im allgemeinen, sowie auch an konkreten Fällen. Er tut dies in einer Reihe von Fällen, die in der tschechoslowakischen Rechtsordnung auftreten, besonders bei dem persönlichen Wohnungsgebrauch, einigen arbeits- und familienrechtlichen Sachen, der Verantwortlichkeit für Schäden und der Verantwortlichkeit für unberechtigten Vermögensvorteil (Regress) und auch bei Ansprüchen aus den Diensten. Er konstatiert, dass in der überwiegenden Mehrheit der Fälle der Motivenbericht überhaupt nicht begründet, die Abweichung von dem in der Zivilprozessordnung verankerten Grundsatz, dass zivilrechtliche Sachen (in breiterem Sinne) dem Gericht zufallen und dass in einer Reihe weiterer Sachen die Begründung der Ausnahme nicht überzeugend und an manchen Stellen auch sehr problematisch ist. Erwähnt werden auch schlechte Erfahrungen, die mit der Einschränkung der Gerichtsbefugnis zusammenhängen.

Die Ausführungen am Schluss der Arbeit werden in dem Sinne geführt, dass der

Vliv alkoholismu na kriminalitu s hlediska její prevence

(K historii a kriminografii nebezpečných projevů alkoholismu)*

ALFRĚD KUDLÍK

ČÁST PRVNÍ

VÝZNAM BOJE SE SPOLEČENSKY ŠKODLIVÝMI PROJEVY ALKOHOLISMU A TENDENCE JEHO VÝVOJE

I. NÁSLEDKY ALKOHOLISMU

Alkoholismus způsobuje velké škody nejen jednotlivci, neboť je zdrojem jeho fyzického, psychického, hospodářského i společenského úpadku, ale i jeho rodině, mládeži, společnosti.

Nadměrné, nepřiměřené požívání alkoholu vede k chorobám, zejména duševním, které jsou tu dvakrát až čtyřikrát častější než u nepijáků, i k menší odolnosti vůči nim a k růstu úmrtnosti. Údaje francouzské literatury hovoří o zkracování věku alkoholika v průměru až o třináct let, k obdobným poznatkům, tj. že alkoholik se dožívá přibližně o 1/5 nižšího věku, se dospělo i u nás.¹⁾ Alkoholismus vede výrazně k sebevraždám, které jsou tu desetkrát častější ve srovnání s celkovým výskytem sebevražd.²⁾

*) Upravený a doplněný výtah z první části kandidátské práce autora *Vliv alkoholismu na kriminalitu z hlediska její prevence* z roku 1964, jež se pokouší o určitou syntézu některých základních kriminologických, především statistických, etiologických a preventivních otázek. Část první podává vymezení, historii a kriminografii (popis) nebezpečných projevů alkoholismu v realitě i odraz těchto jevů v zákoně. Z toho vychází chystaná část druhá (etiologická a preventivní), zahrnující též řešení základních otázek trestně právní prevence.

Za cenné připomínky k elaborátům děkuji zejména členům katedry trestního práva PF UK v Praze prof. dr. V. Solnařovi, DrSc., † doc. dr. B. Vybíralovi, CSc., doc. dr. J. Nezkusilovi, CSc., doc. dr. O. Novotnému, CSc., doc. dr. A. Růžkovi, CSc., a dále MUDr. J. Skála, CSc., doc. PhDr. J. Cveklvi, CSc.

¹⁾ Skála, *Až na dno*, SZN, 1960, str. 40. V roce 1954 např. ve Francii zemřelo 18 000 osob na otravu alkoholem nebo alkoholickou jaterní cirrhosou. U nás v letech 1955–1967 zemřelo na cirrhosou 9852 mužů a 6333 žen; u mužů nastává v průběhu těchto let zvýšení asi o třetinu ze 490 případů v roce 1955 na 753 v roce 1960 (u žen ze 346 na 481).

²⁾ Skála, *Alkoholismus*, str. 47. Sebevraždy zaujímají první místo v úmrtnosti alkoholiků (27 %). Ze sebevrahů ve věku 30–50 let spáchá u nás každý šestý sebevraždu v souvislosti s alkoholem (DS k protialkohol. zák.).

Alkohol citelně oslabuje nervovou soustavu, zejména při delším požívání; u mnohých, hlavně chronických pijáků, vede k mravní zpustlosti, hrubosti, sexuální nevázanosti, nedostatku smyslu pro odpovědnost apod. Podílí se výrazně i na šíření pohlavních chorob.³⁾ Má patrně též jisté důsledky pro degradaci osobnosti, pro degeneraci potomstva a zvýšenou jeho kriminalitu (zejména recidivu, prostituci a kriminalitu s tím spjatou)⁴⁾ a vůbec neblaze působí na populaci a její zdravý růst. Rozvrací základní společenskou buňku — rodinu (u nás nejméně každé desáté manželství je rozvedeno z důvodu alkoholismu)⁵⁾ a těžce deformuje výchovu a celý vývoj mládeže (např. ovlivňuje její mravní narušenost zejména v rodinách pijáků, sdružuje nebezpečné party pijáků apod.).

Alkoholismus brzdí socialistickou výstavbu, značně ovlivňuje pracovní neschopnost;⁶⁾ snižuje někdy i výrazně produktivitu práce (zejména u bulačů-alkoholiků), pracovní disciplínu, výkonnost i kvalifikaci pracovníka a poškozuje ho tak i po finanční stránce. Stoupá též riziko úrazovosti a úrazovost sama,⁷⁾ zejména v podmínkách dnešní vyspělé techniky v průmyslu a v dopravě,⁸⁾ vyžadující plnou pozornost, přesnost a jasnou mysl.

Hospodářské, finanční, zdravotnické aj. výdaje a škody spjaté s bojem proti alkoholismu nelze ani vyčíslit. Alkoholismus má však i výrazně

³⁾ Brněnská poradna pro pohlavní choroby např. zjistila, že během šesti let z 1200 pohlavních nakažení u 922 (76,8 %) došlo k tomu pod vlivem alkoholu (srov. cit. Skála, str. 47).

⁴⁾ Z literatury je známa historie rodiny Ady Jurkeovy (šetření dr. Pellmana), z níž je patrné, co stojí společnost jeden alkoholik a jeho potomstvo; tato žena, oddaná pití alkoholu, zlodějství a tuláctví, se narodila roku 1740. Ze 709 zjištěných jejích potomků bylo 106 nemanželských, 140 žebráků, 64 živých veřejnou dobročinností, 81 prostitutek, 75 zločinců, z nich 7 vrahů. Škody jimi způsobené jdou do desítek miliónů Kčs. Většina autorů však negativní biologické (dědičné) vlivy alkoholismu popírá a zdůrazňuje spíše jeho sociálně škodlivé důsledky (blíže: *Vybrané kriminologické texty V* — statě o alkoholismu — v tisku a cit. Skála, str. 80 a násl.).

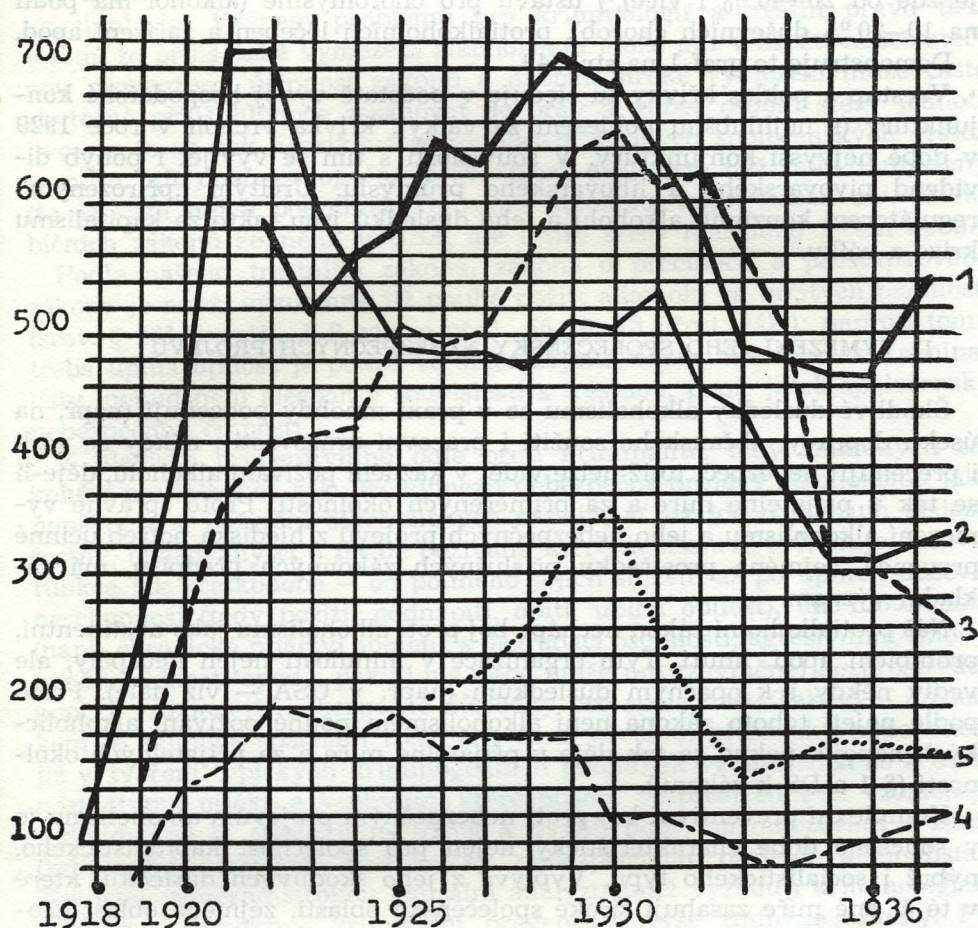
⁵⁾ Podíl alkoholu jako příčiny rozvodu vzrůstal ze 4,1 % v roce 1950 na 8,5 % v roce 1953 a na 11 % v roce 1955. Z 15 878 rozvodů v roce 1958 (16 631 v roce 1961) bylo 2278 (2194 v roce 1961) odůvodněno alkoholismem, tj. již každý sedmý rozvod (srov. též DS k protialkohol. zákonu).

⁶⁾ Ve dvou pražských závodech se v roce 1963 srovnávala pracovní neschopnost 60 pracovníků evidovaných v protialkoholní poradně se stejným počtem nealkoholiků stejného věku a povolání; v první skupině činila absence za sledovaný rok 1884 dny, ve druhé jen 863 (RP z 16. 3. 1963).

⁷⁾ Již při 1 promile alkoholu v krvi je riziko úrazu ve výrobě 4–6krát větší než u střízlivých. V jednom našem závodě se dělal rozbor krve 77 zraněným; jen 27 (35 %) mělo normální hodnoty alkoholu v krvi a pouze 3 přes jedno promile, u zbývajících 45 došlo ke zranění při hodnotách do 1 promile, tj. dvakrát častěji než u střízlivých pracovníků (Skála, *Až na dno*, str. 28). Proávka tzv. horkého provozu na Kladně (ŽÚPS — Zpravodaj ústředního protialkoholního sboru z 12. 2. 1960) ukázala, že až dvě třetiny úrazů bylo ovlivněno alkoholickým opojením.

⁸⁾ Také v kapitalistických zemích bylo šetřením prokázáno, že mezi pijáky je třikrát více pracovních úrazů než mezi abstinenty a že ze tří úrazů jsou téměř dva způsobeny požíváním alkoholu (ze zprávy A. Bernarda, *Vědecké studie o alkoholismu v průmyslu*, Ženeva 1956). Ještě závažnější je ovlivnění alkoholem při provozu motorových vozidel — viz dále.

negativní vliv na kulturní rozvoj jednotlivce, brání opilci i jiným osobám v kulturním vyžití a odpočinku (výtržnosti v hostincích, na ulicích, v bytech, obtěžování občanů) a ohrožuje veřejný klid a pořádek a soužití občanů vůbec.

Graf č. 1

Celková spotřeba lihových nápojů (v 100 hl absolutního lihu) a následky alkoholismu: kriminalita, choromyslnost a úmrtnost z alkoholismu v českých zemích v letech 1918–1937 (v počtu postižených)

Vysvětlivky:

- 1 ————— spotřeba alkoholu
- 2 ————— kriminalita (úplná opilost podle § 523 tr. zák. z roku 1850)
- 3 - - - - - choromyslnost z alkoholu
- 4 úmrtnost
- 5 růst dividend pivovarského průmyslu v %

Takový je stručný — v hlavních rysech mnohokrát již v literatuře popsáný — výčet škodlivých důsledků alkoholismu. Kriminalistu však především zajímá fakt, že alkoholismus silně ovlivňuje kriminalitu, a zejména též kriminální recidivu. Je zdrojem mnoha zaviněných pracovních úrazů a dopravních nehod. Významně tak přispívá k naplňování věznic (údaje z různých dob a pramenů uvádějí, že podíl alkoholizovaných osob je zde od 20–40 % i více),⁹⁾ ústavů pro choromyslné (alkohol má podíl na 10–20 % duševních chorob), protialkoholních léčen a zařízení apod.

Demonstruje to graf 1 na str. 249.

Vzestup a pokles křivky tu sleduje v podstatě vývoj hospodářské konjunktury (s nejhlubším poklesem za války), křivka vrcholí v roce 1929 v době nejvyšší konjunktury. V souvislosti s tím se vyvíjel i pohyb dividend pivovarského a lihovarského průmyslu. Určitým „přirozeným“ regulátorem konzumu alkoholu a jeho důsledků jsou takto za kapitalismu krize a války.

II. VYMEZENÍ JEHO SPOLEČENSKY NEBEZPEČNÝCH PROJEVŮ

Škodlivé důsledky alkoholismu se v praxi mnohdy podceňují (např. na úseku dopravy, občanského soužití i pracovní úrazovosti); někdy se však i přeceňují: nebezpečí totiž nelze vidět v každém požívání alkoholu, děje-li se tak v přijatelné míře a za přiměřených okolností. Proto správné vymezení alkoholismu a jeho nebezpečných projevů z hlediska potřeb účinné prevence, zejména prostředky příslušných zákonných předpisů, má základní význam.

Náš protialkoholní zákon nechápe boj proti alkoholismu jako abstinenci, prohibiční apod. hnutí. Tyto organizace v minulosti nejen neuspěly, ale vedly někdy i k opačným důsledkům (např. v USA — viz dále). Proto podle pojetí tohoto zákona není alkoholismem pouhé požívání alkoholických nápojů, pokud se tak děje v přijatelné míře a za přijatelných okolností (§ 1 a DS k zákonu).

Komplexní preventivní boj proti nebezpečným projevům alkoholismu je v současné době charakteristický nejen pro společnost kapitalistického, nýbrž i socialistického typu. Vyplývá z jeho škodlivých důsledků, které v té či oné míře zasahují široké společenské oblasti, zejména oblast ekonomickou, sociální, kulturní, rodinnou, zdravotní a veřejné hygieny vůbec, oblast mravní a konečně výrazně i oblast kriminality a celého úseku soudnictví, a to nejen trestního, nýbrž zejména též správního, pracovního, občanského, rodinného.

Na každém z těchto úseků boje proti alkoholismu mají ovšem význam určitá specifická hlediska. Z celkového souboru škodlivých účinků alkoholismu, tělesných, duševních, mravních, hmotných, rodinných, společenských, zajímá např. zdravotníka a sociálního pracovníka hlavně jeho

⁹⁾ Již pro minulé století srov. Baer, *Der Alkoholismus*, Berlin 1878, str. 348.

zdravotní, popř. sociální důsledky, ekonoma zejména vztah k produktivitě práce, popř. k pracovní úrazovosti, kriminalistu především hledisko jeho společenské nebezpečnosti, zejména vztah užívání alkoholu ke kriminalitě.¹⁰⁾

Právní vymezení není proto nutně totožné s vymezením medicínským, je obvykle širší. Také vymezení alkoholismu v jiné oblasti, např. správního práva, není identické s vymezením pro potřeby trestního práva, respektive kriminologie. Význam problému pro kriminologii a trestní právo tkví v tom, že příliš úzké vymezení alkoholismu může mít v zápětí nedostatečnou preventivní účinnost zákonů a naopak široké vymezení může často zbytečně příliš hluboce zasahovat do práv a vůbec osobní sféry jednotlivce; a to se pak nesetkává se souhlasem širokých společenských vrstev a může mít dokonce opačné preventivní důsledky, než byly zamýšleny (to se týká nejen podmínek konzumu alkoholu, např. fiaska tzv. prohibičních zákonů zejména v USA, ale i širší sféry nuceného léčení apod.).

Podle našeho trestního zákona, zákona o přečinech a přestupkového zákona je např. významné již pouhé požití alkoholu za určitých okolností (srov. § 201 tr. zák., § 9 zák. o přeč., §§ 10, 13 přest. zák.); naproti tomu třeba úplná opilost je pouze ve sféře zájmu lékaře, nikoli však kriminalisty, pokud není alespoň v souvislosti s trestnou, popř. jinak společensky nebezpečnou činností.

Z hlediska preventivního boje proti kriminalitě, tedy zmíněných zákonů a protialkohol. zák., lze vymezit nebezpečné projevy alkoholismu jako nepřiměřené požívání alkoholických nápojů, ať už jde o konzum příležitostný, opakovaný či o trvalé požívání, které nepříznivě ovlivňuje duševní funkce jak krátkodobě — od pouhého jejich snížení až po úplnou duševní neschopnost (tedy požití, podnapití, opití, úplná opilost), tak dlouhodobě (např. chronické pijáctví spojené s degradací osobnosti, agresivními sklony, neodpovědností apod.), pokud má nebo může mít (zaviněné) bezprostřední, popř. i vzdálenější nebezpečné důsledky pro společnost. Takovým důsledkem je zejména spáchání trestného činu, přečinu, přestupku nebo vůbec již vytváření typických kriminogenních podmínek vztahujících se k osobnosti (typu) pijáka a k vlivům, které působí bezprostředně či vzdáleněji, individuálně či obecněji na vznik a vývoj, popř. na omezování a zánik (kriminální prevenci) společensky nebezpečných projevů alkoholismu. Takovou poměrně širokou kauzální analýzu totiž vyžadují kriminologické výzkumy, respektive kriminální prevence i výše zmíněné zákony. Potvrzuje to i historie boje s nebezpečnými projevy alkoholismu.

¹⁰⁾ Známý odborník prof. Jellinek upozorňuje na složitost definice alkoholismu, na neustálenost a nejednotnost terminologie. Vychází z koncepce alkoholismu jako nemoci (medicínský aspekt), avšak zabývá se touto problematikou z mnoha aspektů. Je nepochybné, že poznatky o alkoholismu získané různými vědními disciplínami — včetně kriminologie a trestního práva — se zde musí navzájem doplňovat. (K přehledu formulací alkoholismu srov. Skála, *Alkoholismus*, kap. I, a Kajlich, *Protialkoholický obzor* č. 3, 1967, str. 78–84.)

III. K TENDENCÍM VÝVOJE NEBEZPEČNÝCH PROJEVŮ ALKOHOLISMU V KAPITALISTICKÝCH STÁTECH

1. Růst alkoholismu a jeho nebezpečných důsledků včetně kriminality v podmínkách kapitalistické společnosti lze — jak se domníváme a jak o tom existují četné doklady i v krásné literatuře — typicky spojit zejména:

a) zprvu s masovou *expropriací* drobných vlastníků půdy a změnou jejich postavení v námezdní síly, které si jen těžce zvykají kruté disciplíně námezdní práce; zde jsou kořeny trestně právní problematiky postihu žebračství, tuláctví, prostituce výrazně spjatých s alkoholismem;

b) později pak s hospodářskou *expanzí* a kolonizací málo vyvinutých zemí, do nichž se pronikalo nejen mečem a křížem, ale i kořalkou (problematika nebezpečných projevů alkoholismu v tzv. rozvojových zemích Latinské Ameriky, ale i Asie, Afriky);

c) dále s hospodářským *úpadkem*, s nezaměstnaností a s jejími průvodními jevy — nejistou budoucností pracujících a jejich rodin, důsledky válek a poválečných období, lidskou degradací jedinců — parazitních a kriminálních živlů; zvláště některé kriminogenní projevy tuláctví, chronického alkoholismu spjatého s příživnickým způsobem života jsou charakteristické pro určité oblasti velkoměst, tak např. i dnes závažný problém tuláctví a alkoholismu na pobřeží Seine v Paříži, u nás dříve některé formy trampingu;

d) a konečně také s hospodářským *rozmachem*, se zlepšováním hospodářské situace pracujících v dobách konjunktury; pro tzv. kriminalitu z blahobytu je např. charakteristický vzestup některých nebezpečných projevů alkoholismu především u mladší generace, působí-li zde např. i přemíra negativního vlivu v tisku, filmu, televizi, resp. nedostatek pozitivního působení. Podstata této kriminality tkví však spíše v růstu konfliktů člověka se zkomercionalizovanými a ztechnizovanými vztahy, významnými se ztrátami některých lidských hodnot a jistot a s vystupňovanou touhou uspokojovat materiální potřeby. To vše pak plodí odcizení dokonce i v nejdůležitějším mikrostrukturálním článku — v rodině a je to patrně též jedním z nejdůležitějších zdrojů růstu alkoholismu a kriminality s tím spjaté.

Okruh boje s kriminalitou ovlivněnou alkoholismem vykazuje tedy v různých etapách vývoje kapitalistické společnosti některé pro ni charakteristické rysy. Typickým palčivým problémem zejména pro předimperialistické období byl alkoholismus v souvislosti s *tuláctvím, žebrotou a prostitucí*.¹¹⁾

V Německu uvádí již Baer v minulém století výsledky svého dlouho-

¹¹⁾ Cit. Baer, str. 317 n.; u nás Adámek (*Kořalečný mor*, Roudnice 1884) píše: „Zákon proti tuláctví z roku 1873 neměl kýženého výsledku, tuláků přibývá, počet osob stíhaných podle tohoto zákona se množí. Co platno, že podle § 13 tohoto zákona může být tulák k práci v robotárnách donucován, když např. v roce 1880 v Čechách zatknuto 18 000 tuláků a máme pouze dvě robotárny“ (str. 33).

letého průzkumu více než 100 věznic s více než 30 000 mužských vězňů; u 43,5 % byla trestná činnost přímo či nepřímo spojena s alkoholem, z toho 23,5 % bylo pravidelných či chronických pijáků. Ze 2796 žen se 18,1 % přímo či nepřímo provinilo pod vlivem alkoholu (objasnění tohoto i podle dnešních měřítek vysokého čísla třeba hledat v tehdy rozšířené prostituci, jakož i ve vysilující, špatně placené továrenské práci žen). U poloviny mužského osazenstva věznic šlo o žebráctví a tuláctví spolu s trestnými činy násilné povahy, o odpor orgánům státní moci, o krádeže, poškozování věcí, sexuální delikty, žhárství i vraždy.¹²⁾

Vedle typicky méně závažné kriminality na úseku občanského soužití (výtržnosti, drobné násilnosti, zejména rvačky, drobné poškozování majetku, urážky, rušení veřejného klidu a pořádku apod.) bývají s alkoholismem spojeny i velmi závažné formy kriminality, jako vraždy, těžká zranění, sexuální delikty apod.

Ve Francii např. nachází dr. Peeters mezi odsouzenými u trestných činů proti cti v průměru 46 %, u vražd 63 %, u sexuálních deliktů 60 %, u různých násilností dokonce 74 % pravidelných pijáků alkoholu z celkového počtu odsouzených či stíhaných.¹³⁾

Později s rozvojem techniky vyvstal dále typický problém závažné trestné činnosti (zejména případy usmrcení a těžkých zranění) pod vlivem alkoholu v dopravě a v průmyslu; a tento problém se stává stále palčivějším v celosvětové perspektivě.

Podle odhadu je v silniční dopravě ročně v celém světě přes 2 a půl miliónu zraněných a devadesát tisíc mrtvých. Značný podíl (nejméně 10–20 %) má na tom alkohol.

Příkladem rozšířenosti alkoholismu a nejtěžších důsledků, které společnosti přináší, jsou USA. Nad jiné charakteristický je zde vztah mezi ekonomikou, alkoholismem a rozvojem zločineckého gangsterismu: zavedení prohibice a pašování alkoholu vzniklé v důsledku toho položilo hospodářský základ pro USA typickým zločineckým organizacím. A naopak pozdější zrušení neosvědčivší se prohibice (v roce 1931) gangsterské tlupy jenom dále hospodářsky posílilo, neboť měly již v rukou monopol obchodu s alkoholem i výnosné noční podniky. Zločinnost takto plodí novou zločinnost a alkohol k tomu vydatně pomáhá. Gangsterismus pak v současné době široce uplatňuje výrazně svůj negativní vliv i na hospodářský a politický život země (lámání stávek, ovlivňování voleb atp.). Konzum alkoholu se tu odhaduje na devět miliard dolarů ročně (z toho tři miliardy získává vláda na poplatcích.¹⁴⁾ 60 miliónů osob pije alkoholické nápoje ve větší míře, je zde na 3 800 000 alkoholiků, z nich kolem 3 miliónů pijáků chorobných.¹⁵⁾ Mezi pijáky je kolem 600 000 žen.¹⁶⁾ Kolem 2 850 000 americké

¹²⁾ Cit. Baer, str. 34 n.

¹³⁾ De Greef, *Introduction a la criminologie*, Brusel 1937, str. 200.

¹⁴⁾ R. Caldwell, *Criminology*, New York 1956, str. 34 n.

¹⁵⁾ Barnes, Teeters, *New Horizont in Criminology*, 1962, str. 92; Skála, *Až na dno* (str. 105), uvádí dnešní odhad na pět miliónů.

¹⁶⁾ *Social Work*, New York 1954, str. 43.

mládeže má sklony k pití.¹⁷⁾ Ročně umírá 350 000 lidí na bezprostřední následky alkoholismu a naopak 400 000 nových pijáků k tomu přibývá.¹⁸⁾

Také kriminalita pod vlivem alkoholu je tu značně vysoká a má stále vzestupnou tendenci. Již výzkum ve známé věznici Sing-Singu (1938 až 1940) ukázal, že u 25 % uvězněných byla trestná činnost ve vztahu k alkoholu či pod jeho přímým vlivem. Toto číslo se po druhé světové válce podstatně zvýšilo (Mendelson—Tkačevský uvádějí asi poněkud přehnaný údaj, že podle zpráv amerického tisku bylo v roce 1950 50—70 % osob uvězněno v souvislosti s alkoholismem [str. 10]).^{18a)}

Historie však rovněž ukazuje, že pozitivní význam v boji s alkoholismem má patrně pokrokový ekonomický a politický vývoj společenské formace. USA byly po osvobození z anglické nadvlády v první polovině minulého století vzorem úspěšného boje proti alkoholismu, velmi rozšířenému v tehdejších válečných a poválečných dobách. V roce 1835 se snížil konzum alkoholických nápojů v šesti východních provinciích USA o více než $\frac{2}{3}$, v ostatních o více než polovinu, a přitom počet obyvatelstva vzrostl o dva milióny.¹⁹⁾

2. Postih, resp. míra trestní represe je — přes uvedené skutečnosti — v trestním právu typicky úzká, liberální. V podstatě se postihují trestné činy pod vlivem alkoholu stejně jako trestné činy neovlivněné alkoholem, někdy dokonce mírněji (zejména v případech úplné opilosti). Charakteristické průvodní jevy alkoholismu, masově rozšířené hlavně v minulém století, jako tuláctví, žebrota a prostituce, se však postihovaly většinou samostatně. Typické bylo vydávání zvláštních zákonů proti tuláctví a žebrotě s přísnými sankcemi a zřizování robotáren. Výtržnictví opilců, pokud nevyústilo v trestnou činnost, bylo a je zpravidla postihováno jako přestupek administrativní cestou. Samostatný postih úplného opilství značícího nepřičetnost (obdob. ust. § 186 tr. zák. z r. 1950 a § 12 tr. zák. z r. 1961) se vyskytuje jen výjimečně a pokud je trestní zákon zná, je v podstatě trestné mírněji (např. § 523 rak. tr. zák. z r. 1852). Naproti tomu dosah ust. trestních zákonů o nepřičetnosti u úplné opilosti koriguje praxe tím, že nepřičetnost u závažných deliktů uznává jen výjimečně a nadto ještě oblast přičetnosti rozšiřuje známou konstrukcí *actio libera in causa*. S rozvojem techniky je však spjato značné rozšiřování trestní represe již za pouhé ohrožení dopravy opilými řidiči. Vývoj řešení nazna-

¹⁷⁾ A. S. Smith, *Children Who Drink*, New York 1947, str. 166.

¹⁸⁾ ZÚPS č. 2, 1960 — sdělení z evropského semináře v Ženevě v roce 1958.

^{18a)} *Alkoholizmus i prestupnosť*, Moskva 1956.

¹⁹⁾ Cit. Baerovo dílo podrobně rozebírá nástup buržoazie proti neblahým důsledkům alkoholismu (str. 382 n.). Na příkladech kapitalistických zemí Anglie, Švédska a zejména USA, kde pití alkoholu bylo enormně rozšířeno, ukázal, že je-li zde objektivní společenský a ekonomický zájem, nasadí celá společnost vše pro účinný preventivní boj. Hlavní úlohu tu sehrály charitativní teologické spolky ve spolupráci s manželkami opilců. Preventivní boj byl tehdy až neuvěřitelně účinný (str. 387 n.), neboť i v teologickém rouše si společnost uvědomovala nezbytnost vypořádat se s nebezpečnými projevy alkoholismu.

čených otázek je tu velmi pestrý a složitý (podrobněji v chystané trestně-právní části).

Charakteristickým trestem za opilství, které nemělo závažnějších následků, bývá pokuta. Trest odnětí svobody má v těchto případech v průměru velmi krátké trvání (týdny či jen několik dnů). Zcela nedostatečné však bylo — ještě před druhou světovou válkou — preventivně výchovné působení složek státu a společnosti.

Důvody takové úpravy v kapitalistické společnosti třeba hledat především ve značné rozšířenosti alkoholismu a jeho drobných škodlivých projevů, a tedy i v nemožnosti v důsledku toho realizovat širší a přísnější represí; stejně tu působily i rozvětvené existenční hospodářské zájmy zejména producentů, obchodníků, zemědělců, šenkýřů a jiných osob spojených s výrobou a distribucí alkoholu.²⁰⁾ Nadto pak zdaňování alkoholu je natolik spjato s hospodářskou a fiskální situací státu, že důslednější řešení této otázky se nepokládá za možné.²¹⁾ Trestní postih v podstatě nutno proto omezit jen na nejnebezpečnější projevy alkoholismu; dopadá zejména tam, kde došlo již k těžším následkům. Bývá doplněn popř. nuceným léčením a v současné době je rozšiřován i o postih za ohrožení dopravy opilými řidiči.

Hlavní objektivní vliv na regulaci pití měl a má však ekonomický tlak, subjektivně pak obavy z propouštění z práce, z nebezpečí hospodářské katastrofy rodiny atp.

Již v minulém století vznikají četné dělnické spolky abstinentů, které spojují s bojem za osvobození člověka od vykořisťování jako svůj neoddělitelný úkol i jeho osvobození z otroctví alkoholismu. Vždyť např. jen spotřeba v Rakousku-Uhersku v průběhu let 1881—1900 činila 8,5 l čistého lihu na hlavu. Ve Vídni byl tehdy založen spolek Arbeiter-Abstinenterbund se sedmi odbočkami pro Rakousko-Uhersko, v Brně od roku 1900 působil dělnický spolek antialkoholiků, který vydával časopis Blaho lidu, na Liberecku vznikly dělnické protialkoholní kroužky kolem časopisu Der Alkoholgegner, v Praze roku 1908 Sdružení dělnických abstinentů při Dělnické akademii a v roce 1911 Lidové sdružení abstinentů, které mělo rovněž dělnický charakter. Protialkoholním bojem se zabývaly i sjezdy rakouské sociální demokracie. Např. v roce 1901 sjezd ve Vídni schválil rezoluci doporučit tisku strany a soudruhům studovat otázky alkoholismu a vyslovil přesvědčení, že každé omezení alkoholismu posiluje boj proletariátu; podobné názory hájily též časopisy Arbeiter Abstinenter a Zdravý život. V předmnichovské republice pracoval aktivně Čs. abstinentní svaz.

²⁰⁾ Srov. E. Beneš, *Problém alkoholové výroby a abstinence*, Praha 1947.

²¹⁾ Ve Francii např. jen počet osob existenčně spjatých s výrobou a distribucí vína jde do statisíců. U nás je tomu obdobně, pokud jde o pivo.

1. Kvalitativně odchylné příznivější možnosti boje s nebezpečnými projevy alkoholismu v *socialistickém státě* spočívají v odchylných základních podmínkách, které tuto kriminalitu způsobují, do jisté míry pak v odlišném typickém okruhu této trestné činnosti, jakož i v odlišných možnostech a perspektivách tohoto boje.

Domníváme se, že odpadá základní objektivní příčina nebezpečných projevů alkoholismu, která spočívala za kapitalismu v nepříznivých ekonomických a třídních podmínkách této společenské formace. Naproti tomu ale četné nepříznivé podmínky působící v nevyzrálém typu naší socialistické formace (viz další článek) se střetávají s ještě silným a zakořeněným vlivem různých zvyklostí, návyků, zlovyků, vášní a jiných nepříznivých subjektivních podmínek především u starší generace a přenášejí se na generaci mladší, zejména v prostředí namáhavé manuální práce (doly, hutě, velké stavby). Tu zhusta i dobré, respektive zlepšující se hospodářské podmínky, zejména působí-li špatné příklady starších alkoholiků spolu s dalšími nevhodnými podmínkami, jako je např. ubytování, nedostatek kulturně výchovného působení atp., mohou vést u mnohých pracujících k pochybným zábavám spojeným s nadměrným pitím. I v socialistické společnosti mohou např. vyšší mzdy a lepší hospodářská úroveň vést k růstu konzumu alkoholu a jeho společensky škodlivým důsledkům. U nás se to projevilo zejména na úseku dopravy a občanského soužití.

Typicky tu ovšem nejde o dohnání k nebezpečnému opíjení v důsledku hospodářské nejistoty jedince i rodiny, ač i zde v určitých fázích vývoje společnosti je alkohol u některých subjektů prostředkem úniku z různých stressových situací, nýbrž spíše je tu podnětem ke škodlivému holdování opíjení, které stále méně je motivováno konfliktním zaměřením psychiky opilců ve vztahu k obklopujícím je společenským podmínkám.

Statistická data např. ukazují, jak dříve charakteristická třídní motivace u tzv. verbálních, výtržnických, násilných a jiných projevů živlů nepřátelsky zaměřených proti socialistickému zřízení ztrácela postupně na svém významu. Problémem však zůstává závažná obecná kriminalita spjatá s alkoholismem.

Sovětská kriminologie (Moskva 1968, kapitola XIV) uvádí výsledky některých výběrových šetření:

58 %	zlodějů (do 16 let začalo pít	50 %)
67 %	pachatelů loupeží (do 16 let začalo pít	45 %)
74 %	vrahů (do 16 let začalo pít	28 %)
84 %	výtržníků (do 16 let začalo pít	32 %)

Výběrové šetření osob odsouzených za vraždu ukázalo, že více než $\frac{2}{3}$ se dopustilo těchto trestných činů v podnapilosti (a často nebyla strážlivá ani oběť). Z pachatelů znásilnění ve věku 18–30 let bylo 60–80 % podnapilých. První trestný čin ve věku do 15 let spáchalo 19 % mladíků z rodin, kde

se holduje alkoholu. Rovněž údaje statistiky ČSSR vykazují obdobný trend (viz další kapitulu).

Obdobně je tomu u tzv. drobné kriminality, především na úseku občanského soužití (drobné výtržnosti, násilnosti, ohrožování jiných, rušení klidu atp.) a dopravy v důsledku růstu konzumu alkoholu. Statistické údaje potvrzují, že dominantní je zde účast pracujících, zejména příslušníků dělnické třídy vzhledem k jejich vysokému početnímu podílu na celkové populaci, a to na rozdíl od podílu rolníků, v jejichž prostředí je subjektivně i objektivně méně možností konfliktních situací než v prostředí větších průmyslových center.

Příznivá ekonomická, třídní a politická situace společnosti a jednotlivců je sice základním předpokladem pro úspěšný boj s kriminalitou spjatou s alkoholismem, sama však nestačí. Musí ji nutně doprovázet záměrné, uvědomělé zásahy do nepříznivého vývoje objektivních podmínek, např. regulace výroby, distribuce a konzumu alkoholu, spolu se zásahy do subjektivních podmínek, tedy široká, nejen odborná, ale i politická a kulturně výchovná činnost společnosti spojená s konkrétně zaměřenými preventivními, zejména výchovnými a léčebnými opatřeními k vytváření příznivých podmínek pro zdolání alkoholismu. V tomto ohledu zdaleka ještě není vše u nás v pořádku.

2. Přes jisté příznivější perspektivy a možnosti preventivního boje s nebezpečnými projevy alkoholismu v socialistickém státě byl a dosud je u nás charakteristický jejich poměrně široký a přísný trestní postih, vyjádřený nejen v trestním zákoně a v zákonech souvisejících, ale i v kriminálně politické praxi zejména let padesátých. Tento postih se odůvodňoval v materiálech praxe (MS, GP, VB) zejména:

a) příznivějším *poměrem počtu společensky nebezpečných pijáků* k celkovému počtu obyvatel než ve státech kapitalistických, kde okruh opilců tvoří nejen tuláci, žebráci, různí příživníci a prostitutky, ale i nezaměstnaní, popř. alkoholici — příslušníci vykořisťovatelských tříd. Lepší situace v tomto ohledu ve státě socialistickém sváděla — jak se domnívám — k nesprávnému názoru, že tyto podmínky zároveň umožňují širší a účinnější, často bohužel jednostranně pojímanou trestní represí, již se společnost rychleji vypořádá s kriminalitou pramenící z alkoholismu;

b) dále tím, že v podstatě *odpadá základní hospodářský existenční tlak* na opilce a jeho rodinu; naopak však že vzrůstají škody, zejména hospodářské, způsobené společností alkoholismem.

Pro kapitalismus bylo zejména dříve typické, že pokud opíjení silněji narušilo tvrdou disciplínu námezdní práce, piják se prostě vyhodil na dlažbu. Existoval a dosud existuje začarovaný kruh: vysilující, respektive namáhavá práce vede k tomu, že se hledají vzpruhy, aby se toto tempo vydrželo. V minulém století např. zvykově uznávanou „výživou“ při tovární práci byl bochník chleba a láhev kořalky (cit. Adámek, str. 38). To vedlo k návyku pití nejprve jako prostředku k „posílení“ v práci, později pak kořalka sloužila k úniku z takové lidské existence; další fází byl nedostatek sil zastat práci vůbec a na konci tohoto regrese stálo tuláctví,

žebráctví, prostituce, parazitismus, rozvrat rodiny, nezaměstnanost, záplatané některými formami veřejné dobročinnosti. Důsledky se pak projevují i v zákonodárství a praxi jistým zesilováním represivních opatření.

Takové důsledky alkoholismu, jako je oslabení či ztráta pracovní schopnosti, se projevují ovšem i v socialistické společnosti; na této ztrátě pracovní výkonnosti se bohužel často podílejí i nadřízení, mistři atp., kteří pijí společně s dělníky, zhusta i v pracovní době. Celý proces probíhá ovšem ale v daleko humánnějších formách: existuje příslušná léčebná péče, nemocenské dávky, v krajním případě důchodové zabezpečení, přičemž obvykle holá existenční situace rodiny nebývá závislá jen na jediném živiteli rodiny. Hospodářské důsledky jsou však pro socialistickou společnost závažnější ve dvojím směru: především jde o ztrátu či oslabení pracovních sil, a tedy o negativní vliv na pracovní produkci, a o nadměrné zvyšování neproduktivních finančních, věcných a osobních prostředků, zejména nemocenských a důchodových dávek, zřizování léčeben, sanatorií, ústavů, ale jde tu i o „neproduktivní“ činnost státních orgánů zdravotních, VB, soudů, nehledě na obrovské materiální škody a náhrady škod. Problematika alkoholismu takto celkem zbytečně zaměstnává bez nádsázky desetitisíce lidí nejprve ve výrobě a distribuci alkoholu a potom v boji proti jeho široce rozvětveným a společensky škodlivým důsledkům. Proto správně zaměřená preventivní regulace pití alkoholu a účinný boj s jeho společensky škodlivými důsledky má základní význam. Uvedené skutečnosti však vyvíjejí tlak na praxi v jednostranném, méně již humanním směru — bojovat totiž proti tomuto zlu zvýšenými represivními opatřeními;

c) konečně — postupem a rozvojem techniky nejen v průmyslu, ale zejména v *dopravě enormním růstem dopravních nehod v důsledku alkoholismu.*

Lze ovšem namítnout, že uvedené tři argumenty, jimiž se odůvodňuje nutnost zotřívání trestní represe, svědčí současně daleko více pro závěr, že v socialistickém státě by měly nastoupit do boje s alkoholismem přece jen na *prvním* místě hluboké preventivní a výchovné zásahy, působení kolektivů, léčebná, kulturně výchovná, případně i administrativní opatření. Jejich nedostatečné uplatňování v minulosti mohlo mít vliv na nepřiliš úspěšný boj se společensky nebezpečnými projevy alkoholismu.

Príznivé možnosti socialistické společnosti v boji s nebezpečnými projevy alkoholismu nemusí být vždy úspěšně realizovány ve skutečnosti. O tom svědčí následující kriminografický rozbor. Měl by být podnětem ke zkvalitnění prevence na tomto úseku.

SPOLEČENSKY ŠKODLIVÉ PROJEVY ALKOHOLISMU V ČSSR VE SVĚTLE STATISTICKÝCH A JINÝCH DAT

V rámci určujícího vlivu společenskoekonomické formace (v kapitole první naznačeného vývoje makrostruktury) může k nebezpečným projevům alkoholismu — včetně kriminality — koneckonců dojít jen v důsledku střetu tří základních článků: 1. známého vlivu alkoholu na nervovou soustavu člověka (významný počátek tu je již u konzumu alkoholu), 2. určitých typů psychiky, např. agresivně, excitačně, nemorálně, neodpovědně atp. zaměřené, zatížené různými zlovyky a náruživostmi, 3. a za určitých kriminogenních podmínek¹⁾ (zejména mikrostruktury). Úřední zdravotnická statistika stíhaných, odsouzených atp., která je k dispozici (hlubší výběrová šetření zatím v podstatě chybí), může do jisté míry zachytit toliko první článek střetu — vývoj míry konzumu alkoholu a jeho druhů a poslední článek — škodlivé důsledky pití včetně kriminality s tím související. Avšak i zjištění těchto vztahů je základem pro úvahy o struktuře, dynamice i základních zákonitostech vývoje těchto jevů, a tím i pro kauzální analýzy nezbytné pro orientaci a zaměření účinných prostředků prevence.

I. TENDENCE VÝVOJE KONZUMU ALKOHOLU

Československá socialistická republika v konzumu veškerého alkoholu na hlavu zaujímal ještě v padesátých letech střední místo; např. v roce 1955 byla na 12. místě mezi 23 evropskými státy, v roce 1963 již na 8. místě a v současné době se dostává na místo přední. Ve spotřebě piva patříme mezi vedoucí státy světa. Jeho výroba a konzum, zejména vícestupňového a lahvového piva, neustále vzrůstá, plán se každoročně překračuje (zejména na Slovensku dosáhl čtyřnásobku nejvyšší předválečné spotřeby). Naproti tomu pokud jde o víno, řadíme se mezi státy s poměrně malou spotřebou, avšak výrazněji stoupající zejména na Slovensku (na více než dvojnásobek proti roku 1955). Značný je též konzum domácí vyráběného vína, zejména ovocného (statisticky však nezachyceného). V „nejnebezpečnějším“ druhu alkoholu — lihovinách — zaujímáme ve spotřebě vcelku střední místo, ale i tu je patrný zejména koncem šedesátých let značný vzestup (přitom není zahrnuta značná domácí výroba — černé pálení lihu — rozšířené zejména na Slovensku).

Hodnota výdajů na alkoholické nápoje se v padesátých letech pohybo-

¹⁾ Podrobněji v dalším článku. K teorii střetu autora srov. *Čs. kriminologie*, v tisku, Orbis, str. 28 a násl., a *Čs. trestní právo* I, 1969, str. 81 a násl.

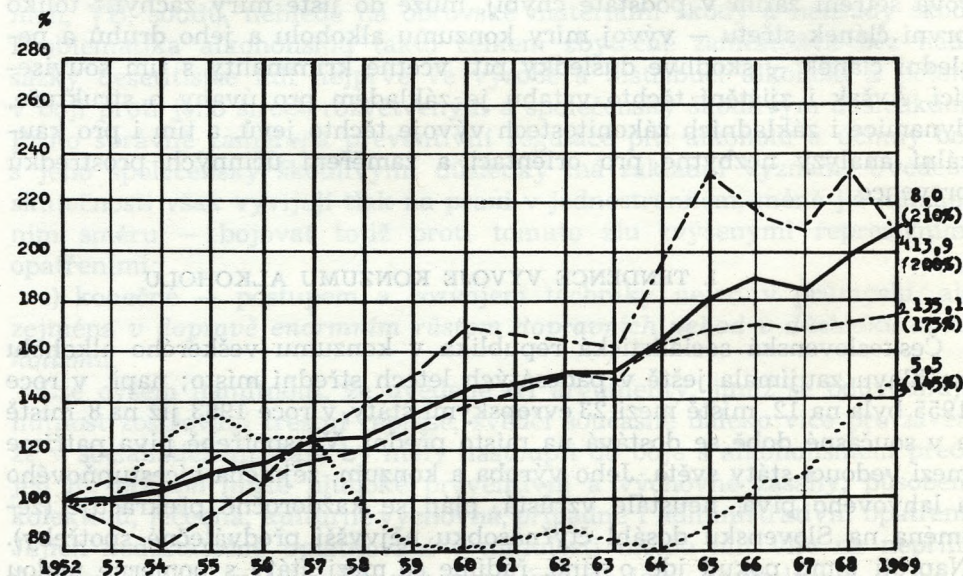
vala od 5–6 miliard ročně, koncem let šedesátých se však blíží již dvojnásobku.

Rok:	1954	1956	1958	1960	1962	1964	1966	1968	1969
Spotřeba v miliónech Kčs (pivo, víno, koncentráty):	5718	6040	6396	7176	8202	8500	10 032	11 000	12 000 (asi)

Stejný obraz je patrný ze srovnání ročních průměrů konzumpce veškerého alkoholu přepočteného na 100% líh (v litrech):

Rok.	1935–38	1946–49	1950–54	1955–59	1960–63	1964–67	1968–70
litry							
100 % 1	3,24	3,33	3,68	4,62	5,62	6,97	7,50

a z tendencí spotřeby alkoholu:

Graf č. 2

Tendence spotřeby alkoholu na jednoho obyvatele ČSSR

(Celková spotřeba v litrech absolutního lihu, u jednotlivých nápojů v litrech příslušného druhu alkoholu)

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkový konzum alkoholu (1952 = 3,8; 1969 = 8,0)
- 2 - - - - - celkový konzum piva (1952 = 90,0; 1969 = 135,1; růst stupňovitosti asi o 1/6)
- 3 celkový konzum koncentrátů (1952 = 3,8; 1969 = 5,5)
- 4 - . - . - . celkový konzum vína (1952 = 6,7; 1969 = 13,2)

Poznámka:

Podle statistických dat MSP a SSÚ. Výchozí rok 1952 = 100 % zvolen vzhledem k určité stabilizaci konzumu, vysokému zejména do roku 1948 (viz tabulku 1), i stabilizaci postihu kriminality po vydání zák. z roku 1950 (viz tabulka 2 a násl.). Po roce 1948 heslo „Pětiletku si alkoholem nalomit nedáme“. Růst spotřeby částečně zastaven zvýšením cen lihovin a vína, zejména v roce 1951, 1957.

Podrobně to konečně demonstruje následující tabulka:

Tabulka 1

Rok	Pivo (2)				Koncentráty (3)				Víno (4)		Lihoviny celkem (1)	
	ČSSR		ČSR	SSR	ČSSR		ČSR	SSR	ČSSR		ČSSR	
	v litrech	% skladby	v litrech	v litrech	v litrech	% skladby	v litrech	v litrech	v litrech	% skladby	v litrech 100 %	Index
1936	51,8	53	64,8	11,6	2,4	31	2,2	2,8	7,2	16	3,4	
1947	72,5	35	84,0	53,0	5,3	50	4,6	7,0	8,0	15	5,0	
1948	65,9	40	74,9	41,8	2,1	37	2,4	2,7	6,8	27	2,4	
1950	86,7	46	98,4	56,7	3,8	42	3,7	4,6	6,1	12	3,7	
1952	89,8				3,0				6,2		3,8	
1953	84,7	50	93,9	61,3	3,2	32	2,5	4,7	7,9	18	3,8	100
1956	83,2	50	91,4	62,8	3,8	35	3,4	4,9	5,7	15	4,3	114
1959	96,9	56	107,2	72,7	2,4	18	2,0	3,5	12,2	26	5,2	137
1962	110,3	64	121,5	84,9	2,6	20	1,8	4,0	11,9	16	5,4	150
1964	124,4	—	136,9	96,3	2,4	—	1,8	3,7	13,7	—	6,3	—
1965	130,0	64	140,7	106,7	2,7	16	2,0	4,3	15,6	20	6,9	181
1966	132,0	—	143,0	107,4	3,2	—	2,2	5,6	14,5	—	7,1	—
1967	129,3	68	140,2	105,3	3,3	12	2,3	5,6	13,9	20	7,0	184
1968	132,8	64	144,8	106,3	4,1	14	3,4	6,9	15,8	21	7,5	197
											ČSR SSR	
1969	135,1	—	148,2	106,3	5,5	—	4,0	8,8	13,2	—	8,0	7,5 8,9

Poznámky:

Trvalý růst konzumu piva, jehož skladba (ve 100% lihu) vzrostla z 1/2 na 2/3 podílu celkové konzumpce alkoholu (je cenově nejvýhodnější, pokud jde o obsah alkoholu). Po roce 1950 vzrůstala postupně jeho stupňovitost asi o 1/6.

Ve spotřebě koncentrátů (počítá se průměr 40 %) není zahrnut konzum vyplývající z černého pálení lihu, rozšířeného zejména na Slovensku (jen VB stíhaných případů zde bylo v roce 1952, 1959, 1961 celkem 1449, 3971, 2375 případů, z toho v roce 1961 asi 2000 v SSR). Růst jejich spotřeby zpomalen (spolu s růstem spotřeby vína) cenovými úpravami zejména v roce 1951 a 1957.

V konzumu vína je zahrnuto i ovocné víno (tvoří 1/3–1/2 skladby celkového konzumu vína). Také domácí výroba hroznového i ovocného vína je značná. Tabulka vychází z kvóty vína dodaného do distribuční sítě, zvýšeného o zmíněné odhady ovocného vína. Údaje 1947–1950 nejsou patrně zcela přesné (odhady konzumu se různí).

Některé lokální a strukturální odchylnosti ve vývoji konzumu alkoholu mohou mít určitý význam ve vztahu k některým druhům kriminality, např. na úseku občanského soužití a dopravy; zejména pak mohou ovlivňovat orientaci a volbu základních prostředků kriminální prevence ve vztahu k určitým typům alkoholizovaných pachatelů i k určitým kriminogenním podmínkám (viz etiologickou část). Jsou patrný z uvedené tabulky konzumu alkoholu v posledních dvaceti letech v ČSSR (ČSR, SSR) na hlavu v litrech.

Z tabulky je patrna převaha i růst tradičního tzv. pivního alkoholismu, a v této relaci relativní (nikoliv absolutní) pokles konzumu koncentrátů; jejichž povážlivý absolutní vzestup je zejména patrný v SSR. Vcelku stabilní je menší spotřeba vína, ovlivňovaná úrodou vína, která však také zejména v šedesátých letech stoupá. Celkový konzum vyjádřený v indexních číslech přesáhl již dvojnásobek v průběhu obou desetiletí a přibližuje se zmíněnému stavu v Rakousko-Uhersku na přelomu století, který charakterizoval cit. Adámek jako kořaleční (nyní pivní) mor.

Konzum alkoholu není však rovnoměrně rozdělen mezi jednotlivé jeho spotřebitele. Odhaduje se, že polovinu všeho spotřebovaného množství vypije desetina dospělého, hlavně mužského obyvatelstva. (Poukazem na rovnoměrnost konzumu se nesprávně např. argumentuje potřeba zvyšování výroby lehkých alkoholů, zejména piva a vína.) A tato počtem poměrně rychle se zvyšující „desetina“ zavinuje také největší část škod připadajících na konto alkoholu. Statistika ukazuje, že z počtu těch, kteří jednou začnou s pitím, dochází v průběhu 8–15 let k závislosti na alkoholu a jeho nadužívání. Vývoj tu probíhá poznenáhlu a okolí, pracoviště atp. zhusta přehlédne jeho jednotlivé příznaky, resp. si na ně přivyká.

Podle údajů zdravotnické statistiky dosahuje zvyšující se počet *evidovaných alkoholiků* v protialkoholních zařízeních 110 000 osob (z toho 95 % mužů, zbytek ženy, mládež, z toho více než $\frac{1}{10}$ v Praze), pro něž je alkohol již závažným problémem rodinným, pracovním, právním, zdravotním. Celkový počet alkoholiků se v ČSSR odhaduje asi na 250 000, z nichž evidovaní tvoří přes 40 % (v roce 1961 bylo evidováno 66 492 alkoholiků, z toho 953 mladistvých). Počet *pijáků*, tj. osob pravidelně či příležitostně pijících tak, aby pocítili známý účinek alkoholu na nervový systém, se pak odhaduje na *půl až třičtvrtě miliónu* (k terminologii viz Skála, str. 9). Z celkového počtu obyvatelstva ČSSR je tedy každý šedesátý pravidelný piják či alkoholik počítaje v to i děti (z toho ženy tvoří 3–5 %, mladiství jen zlomek procenta, jejich podíl však v posledních letech povážlivěji vzrůstá). Přitom podíl obou skupin pijáků na společensky škodlivých důsledcích alkoholismu je (zejména u první skupiny) podstatně vyšší, než odpovídá jejich procentnímu podílu na celkové populaci.

Značná variabilita konzumu se projevuje nejen u rozdílných subjektů – typů pijáků, nýbrž značně kolísá v závislosti na objektivních místních a časových podmínkách (vánoce, Silvestr, vinařské oblasti atp.). Obojí má základní význam pro správně a účinně zaměřenou prevenci (viz další etiologickou část).

Korelátem rostoucího trendu vývoje konzumu alkoholu a jeho jednotlivých druhů je tedy početní růst pravidelných pijáků, alkoholiků, chorobných alkoholiků, zvyšování počtu příslušných protialkoholních zařízení a ovšem i růst výše charakterizovaných zdravotnických, ekonomických a zejména též *kriminálních následků*.

II. TENDENCE VÝVOJE KRIMINALITY POD VLIVEM ALKOHOLU

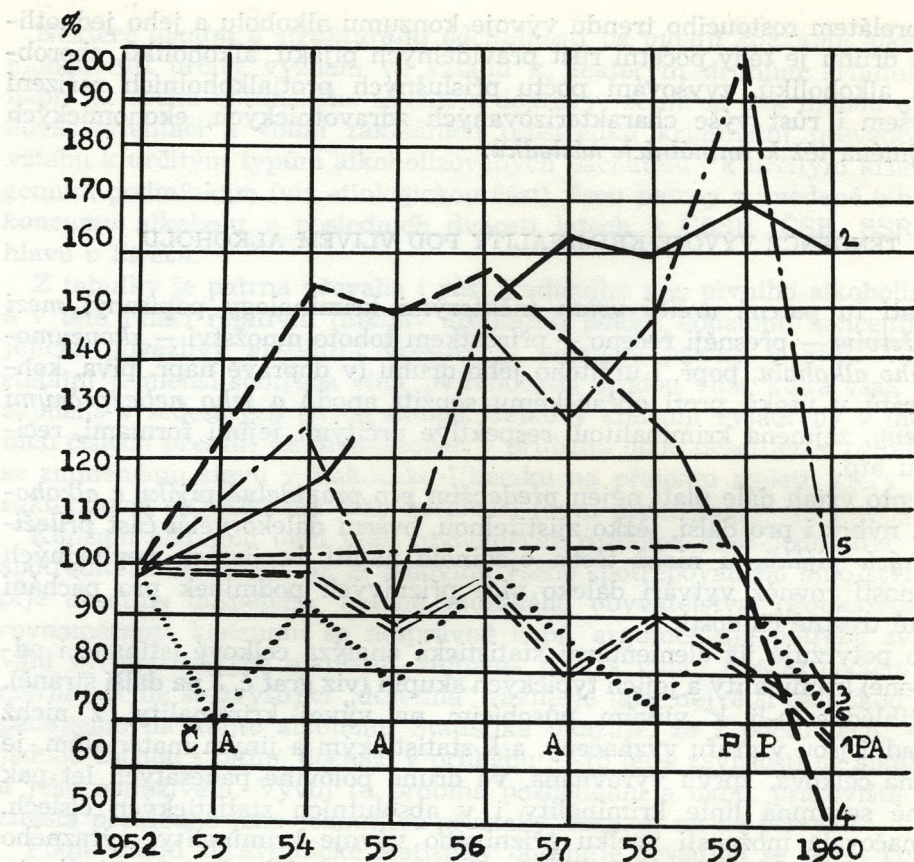
Platí tu patrně *určitý vztah* (některými kriminology popíraný) *mezi množstvím* — přesněji řečeno — přírůstkem tohoto množství — *zkonsumovaného alkoholu*, popř. i určitého jeho druhu (v dopravě např. piva, koncentrátů u útoků proti občanskému soužití apod.) *a jeho nebezpečnými projevy*, zejména kriminalitou, respektive určitými jejími formami, recidivou atp.

Tento vztah dále platí nejen *především pro pravidelné pijáky a alkoholiky*, nýbrž i pro další, těžko zjistitelnou, ovšem daleko větší část *příležitostných pijáků*, u nichž třeba ojedinělé napití za jistých nevhodných okolností rovněž vytváří daleko více příznivých podmínek pro páchání určité trestné činnosti.

To potvrzuje již elementární statistická analýza celkové (stíhané i odsouzené) kriminality a jejich typických skupin (viz graf č. 3 na další straně).

Přihlédneme-li k vlivům působícím na vývoj kriminality, z nichž základní jsou v grafu vyznačeny, a k statistickým a jiným materiálům, je patrna celková, zprvu vyrovnaná, ve druhé polovině padesátých let pak mírně sestupná linie kriminality i v absolutních statistických číslech. Naznačovala možnosti vcelku příznivého vývoje kriminality, výrazného zejména na úseku násilné kriminality (u trestných činů proti životu a zdraví), kdyby nebylo varovného signálu ve zvyšujícím se počtu trestné činnosti ovlivněné alkoholismem. I v absolutních číslech byla zde mírně vzestupná tendence pohybující se mezi 18 až 20 tisíci odsouzených případů ročně. Naproti tomu relativně — ve srovnání s vývojem veškeré kriminality — vykazovala již tehdy kriminalita pod vlivem alkoholu značný vzestup, jak o tom svědčí rozdíl obou křivek, respektive jejich opačné tendence. Z toho jen na trestných činech hl. III (trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, zahrnující tedy i ustanovení dnešní hl. V) podílel se vliv alkoholu téměř polovinou (především postih podle §§ 186, 187, 180 tr. zák. z roku 1950, po novelizaci v roce 1957, i výtržnictví, resp. příživnictví), na hl. VI (trestné činy proti životu a zdraví) téměř $\frac{1}{4}$, na hl. VIII (trestné činy proti svobodě a důstojnosti) asi $\frac{1}{6}$; zbytek, tj. asi $\frac{1}{10}$, z níž polovinu činily delikty verbální, tvořily hlavy ostatní.

Nápadný tu byl prudký vzestup postihu opilství podle § 186 tr. zák. z roku 1950 (trestné činy spáchané v úplné opilosti značí nepříčetnost) a zejména též podle § 187 (nebezpečné formy ohrožení občanského soužití výtržníky — opilci a ohrožení dopravy osobami ovlivněnými alkoholem) na dvojnásobek, dále značný vzestup postihu výtržnictví, určitý vzestup

Graf č. 3

Tendence vývoje trestných činů vůbec ve srovnání s trestnými činy pod vlivem alkoholu v letech padesátých (1952–1960).*)

(Podle statistických dat ministerstva spravedlnosti)

Rok 1952 = 100 %

Vysvětlivky:

- 1 ===== všechny skutky odsouzené jako trestné činy
- 2 ----- podíl odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu v poměru k veškeré odsouzené trestné činnosti
- 3 - - - - - pravděpodobný vývoj absolutního počtu odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu
- 4 - - - - - odsouzené trestné činy spáchané v úplné opilosti (§ 186 tr. zák. z roku 1955)
- 5 - . - . - . trestné činy odsouzené podle § 187, odst. 1, 2 tr. zák. z roku 1950 (ohrožení na úseku dopravy a občanského soužití pod vlivem alkoholu)
- 6 trestné činy odsouzené podle §§ 219, 220, 223 tr. zák. z roku 1950 (úmyslné ublížení a těžká újma na zdraví a rvačky)

A – vliv amnestie

ČA – částečný vliv amnestie

- P — přesun méně závažné kriminality (stíhané dříve trestními soudy) do sféry společenského působení (místních lidových soudů, společenských organizací, prokurátorských pohovorů apod.)
- PP — počátek přesunu

*) Obě sledovaná desetiletí se dále podávají odděleně, vzhledem k odchylným trendům vývoje jak konzumu alkoholu, tak kriminality z toho plynoucí. Eliminují se rovněž zkreslující vlivy počátku a konce let padesátých, v letech šedesátých pak z téhož důvodu rok 1968. Podstatný pokles intenzity trestního, resp. správního postihu tu spočíval zejména v zásadních zákonodárných a organizačních změnách, charakteristických zejména pro přelom obou desetiletí. Nadto nová sjednocená statistika MS a GP rozšířila a prohloubila sledované statistické ukazatele (viz pozn. k tab. 3a), což nyní umožňuje též daleko přesnější analýzu vlivu alkoholu na kriminalitu.

útoků proti veřejným činitelům zejména urážek. Postih dopravní nehodovosti se závažnějšími následky vykazoval pokles (u odsouzených, na rozdíl od stíhaných). Tendence přesunu boje s méně závažnou kriminalitou ze sféry soudní do sféry společenského působení, zprvu na soudružské soudy aj. společenské orgány, později na místní lidové soudy, která započala již v roce 1958 a 1959, se však výrazně uplatnila až v roce 1960, kdy nastává prudký pokles kriminality stíhané soudy až o polovinu (zejména v důsledku poklesu intenzity trestního stíhání ovlivněného reorganizací krajů a orgánů činných v trestním řízení, amnestií atp.). V dalších letech však nastává opět postupné zrychlující se zvyšování postihu.

Postih stíhané i legální kriminality pod vlivem alkoholu v roce 1960 zaznamenává absolutní pokles obdobný poklesu veškeré kriminality, avšak relativně v poměru k veškeré kriminalitě zůstává poměrně i tu zachován celkový mírný vzestup. V roce 1960 bylo např. odsouzeno 13 804 trestných činů pod vlivem alkoholu, avšak již za první pololetí 1961 8871. V roce 1962 bylo odsouzeno za trestné činy pod vlivem alkoholu 16 786 osob, za první pololetí 1963 však jen 9320 osob.

Výrazný vzestup vlivu alkoholu pak nastává v polovině let šedesátých (srov. tab. 2—4 a další výklady). Zmíněný rozdíl a opačné tendence vývoje kriminality vůbec a kriminality pod vlivem alkoholu zvláště se prohlubují. S postupným růstem vlivu alkoholu na celkovou kriminalitu a na její jednotlivé typické skupiny se takto alkohol dostává na první místo mezi faktory ovlivňující kriminalitu.

Tento zvyšující se podíl vlivu alkoholu na strukturu a dynamiku zjevné kriminality je zvláště patrný ve druhé polovině let šedesátých

- A. z údajů o stíhaných (a), i odsouzených (b) trestných činech dospělých,
- B. z údajů o odsouzených mladistvých,
- C. je zvláště příznačný pro recidivu a
- D. pro dopravní nehodovost, a konečně
- E. má značný vliv i na tzv. drobnou kriminalitu (přestupky, provinění, respektive přečiny).

Ad A. Pro léta šedesátá viz tyto údaje o zjevné kriminalitě:

Tabulka 2

Tendence vývoje stíhané (objasněné)*) trestné činnosti pod vlivem alkoholu**)
v letech šedesátých (1962—1969)

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem stíh. tr. č.	106 767	107 475	111 285	122 278	118 223	116 068	111 323	125 580
z toho vliv alkoholu	21 911	23 526	24 475	27 761	25 756	26 510	27 187	31 113
% podíl alkoholu	20,5	21,8	21,9	22,7	21,7	22,8	24,5	26,2
b) Násilná krimin.								
Vraždy — § 219	183	176	159	166	157	177	202	208
z toho vliv alkoholu	37	59	37	44	51			
% podíl alkoholu	20,2	33,5	23,2	26,5	32,4			
Loupeže — § 234	439	385	387	415	433	566	532	609
z toho vliv alkoholu	124	133	112	143	150	151	198	225
% podíl alkoholu	37,3	34,5	28,9	34,4	34,6	26,6	37,2	38,6
Úmysl. ubl. na zdraví								
— 221, 222	6 268	6 979	7 694	9 474	9 721	9 920	11 378	11 652
z toho vliv alkoholu	3 074	3 205	3 117	3 602	3 081	4 360	4 673	4 835
% podíl alkoholu	49,0	45,9	40,5	38,0	31,0	43,9	41,0	41,6
Rvačky — § 225	665	624	632	667	546	483	572	446
z toho vliv alkoholu	492	453	420	431	346	330	313	282
% podíl alkoholu	73,9	72,5	66,4	64,6	63,3	68,3	62,3	63,9
Násilí na veř. činitele								
§§ 155—157***)	2 080	1 940	1 875	1 794	1 272	1 097	996	2 723
z toho vliv alkoholu	1 430	1 411	1 350	1 269	937	841	736	1 859
% podíl alkoholu	68,7	72,7	73,3	70,7	73,6	77,1	73,8	69,0
Výtržnictví — § 202	3 217	3 473	3 137	3 239	2 489	2 607	1 719	3 338
z toho vliv alkoholu	2 628	2 723	2 404	2 433	1 852	1 969	1 269	2 392
% podíl alkoholu	81,6	78,3	76,6	75,1	74,4	75,5	73,8	74,2
c) Sexuál. kriminal.								
Znásilnění — § 241	897	849	835	960	888	869	891	790
z toho vliv alkoholu	298	327	327	345	323	306	311	344
% podíl alkoholu	33,2	38,5	39,1	35,9	36,3	35,2	35,0	43,5
Pohl. zneužití								
§§ 242, 243	3 273	2 619	2 475	2 708	2 498	2 401	1 697	1 552
z toho vliv alkoholu	299	277	251	267	281	Údaje	Údaje	Údaje
% podíl alkoholu	9,1	10,5	10,1	9,8	11,2	chybí	chybí	chybí
d) Proti majetku social.								
i osob.	45 527	43 995	45 344	48 921	48 581	47 790	46 797	50 643
z toho vliv alkoholu	2 907	2 884	3 392	4 064	3 629	3 397	4 708	4 983
% podíl alkoholu	6,3	6,5	7,4	8,3	7,4	6,1	10,0	11,1
e) Opilství — § 201	4 948	5 674	5 796	7 395	6 664	6 520	5 949	6 507
f) Černé pálení lihu — § 194 a	—	226	432	744	1 243	—	—	—

*) Vliv alkoholu možno počítat pouze z VB objasněné trestné činnosti, nikoli z celkové zjištěné trestné činnosti (obvykle tu není známa osoba pachatele). Podle kriminalistické statistiky VB se pohybuje v uvedených letech objasněnost u celkově zjištěné kriminality od 84—86 %, u vražd od 92—96 %, loupeží od 78—84 %, násilí na veřejné činitele od 70—75 %, znásilnění od 86—90 %, majetkových deliktů (všech) od 70—80 %.

**) Vliv alkoholu evidovaný statistikou VB vychází spíše z přímého, bezprostředního ovlivnění spáchané trestné činnosti opilým pachatelem (a zachyceného ve spise, resp. v trestním oznámení).

***) Pokles je statistický (úprava věcné příslušnosti vyšetřovat. prokuratury).

VB zjištěný vliv alkoholu se tedy pohybuje mezi 20–25 % podílu na *veškeré kriminalitě*. V tabulce č. 2 uvedené typické skupiny stíhaných trestných činů na úseku občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a opilství dosahují až $\frac{2}{3}$ stíhané trestné činnosti. Vliv alkoholu jen u těchto skupin dosahuje však $\frac{3}{4}$ (!) svého celkového podílu na kriminalitě stíhaných trestných činů pod vlivem alkoholu; zjištěný podíl alkoholu na celkové kriminalitě stíhaných nedosahuje však ani $\frac{1}{4}$ (!). Závažnost problému je patrna z tabulky č. 2a).

Tabulka 2a

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celkem stih. krim.</i>	106 767	107 475	111 285	122 278	118 223	116 068	111 323	125 580
z ní typických skupin	67 497	66 940	68 324	76 492	73 492	69 852	68 764	78 694
% podíl typ. skupin	62,6	62,0	63,8	62,5	62,2	67,4	66,7	62,7
<i>Podíl alkoholu na celkové stih. krim.</i>	21 911	23 526	24 759	27 761	25 756	26 510	27 187	31 113
z toho typické skupiny	17 237	17 372	17 638	20 737	18 557	17 874	18 157	21 427
% podíl typ. skupiny	78,9	78,8	71,3	71,1	72,0	67,4*)	66,7*)	68,7

*) Bez černého pálení lihu.

Přitom podíl alkoholu na *násilné kriminalitě* se pohybuje od 40–50 % (u vražd a loupeží činí asi $\frac{1}{3}$, u rvaček, násilí na veřejném činiteli a zejména výtržnictví dosahuje i více než $\frac{3}{4}$). Značný je jeho podíl na *sexuální kriminalitě* (zejména více než $\frac{1}{3}$ na znásilnění a povážlivý je u případů pohlavního zneužívání). Stoupající tendenci (o více než polovinu absolutního počtu) vykazuje vliv alkoholu na *majetkovou trestnou činnost*. Závažnější než strukturální podíl vlivu alkoholu na kriminalitě je však *dynamika* vývoje této kriminality. Markantní je to například u vražd a loupeží. Povážlivý je rovněž absolutní vzestup vlivu alkoholu u nejpočetnější skupiny násilné kriminality — úmyslného ublížení na zdraví, a to tím více, uvážíme-li, že ve vzestupu celkové kriminality a jejich jednotlivých druhů jsou již zahrnuty podstatněji stoupající trestné činy pod vlivem alkoholu.

Tyto poznatky jsou však výrazněji patrné u kriminality legální, více oproštěné od některých vlivů zkreslujících podíl alkoholu — viz tabulka č. 3 na další straně.

Z údajů je patrný určitý růst *celkového* počtu odsouzených dospělých pachatelů, daleko výraznější byl však růst odsouzených trestných činů a v této relaci pak markantně vystupuje růst trestných činů spáchaných

Tabulka 3

Tendence vývoje odsouzených trestných činů*) pod vlivem alkoholu (legální kriminalita)
u dospělých v šedesátých letech (1964 — 1969)

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem odsouzeno osob	56 808	65 338	64 056	62 736	45 954	53 455
Celkem odsouzeno tr. činů	74 174	88 435	94 095	94 166	70 675	83 702
z toho tr. činů pod vl. alkoholu	26 031	31 881	30 971	32 699	24 792	33 884
% podíl alkoholu	35,0	36,0	32,9	34,7	35,0	44,0
b) <i>Násilná kriminalita</i>						
<i>Vraždy — § 219</i>	65	89	61	61	55	46
z toho vliv alkoholu	17	35	22	17	26	24
% podíl alkoholu	26,1	29,3	36,0	27,8	47,2	52,1
<i>Loupeže — § 234</i>	268	272	352	350	302	385
z toho vliv alkoholu	90	135	164	186	183	237
% podíl alkoholu	33,5	49,6	45,5	53,1	61,7	61,5
<i>Úmysl ublíž. na zdraví a rvačky</i> — §§ 221, 222, 225	8 302	10 020	10 279	9 969	6 985	8 911
z toho vliv alkoholu	4 420	5 326	5 373	5 873	4 312	5 379
% podíl alkoholu	53,2	53,1	52,2	58,5	61,7	60,3
<i>Útoky na veřejné činitele</i> §§ 153—156	4 164	4 748	4 655	3 984	2 195	3 797
z toho vliv alkoholu	3 040	3 608	3 321	2 802	1 723	2 874
% podíl alkoholu	73,0	75,9	71,3	70,3	78,5	72,0
<i>Výtržnictví — § 202</i>	3 100	3 172	2 673	2 774	1 752	1 927
z toho vliv alkoholu	2 412	2 622	2 020	2 258	1 468	1 566
% podíl alkoholu	77,8	82,6	75,5	81,3	83,7	80,7
c) <i>Sexuální kriminalita</i>						
<i>Znásil. pohl. zneužití § 241 až 243</i>	1 534	1 674	1 827	1 668	1 330	1 076
z toho vliv alkoholu	299	411	401	474	373	339
% podíl alkoholu	19,4	24,5	21,9	28,4	28,0	31,5
d) <i>Proti majet. social. — § 132</i>	10 770	12 886	15 328	17 110	12 778	13 497
z toho vliv alkoholu	524	748	986	1 659	1 598	2 372
% podíl alkoholu	4,8	5,8	6,4	9,6	12,5	17,5
<i>Proti majetku osob — §§ 247, 248, 250</i>	7 342	10 519	13 972	13 573	12 312	13 469
z toho vliv alkoholu	778	1 180	1 558	2 632	2 024	2 738
% podíl alkoholu	10,5	11,2	11,1	16,4	16,4	20,3
e) <i>Opilství — § 201</i>	7 215	11 093	9 630	—	—	—
f) <i>Neopráv. užív. věci — § 249</i>	1 360	1 620	1 693	1 427	1 422	3 433
z toho vliv alkoholu	591	756	715	616	553	1 192
% podíl alkoholu	43,4	46,6	42,2	43,1	38,7	34,7
g) <i>Doprav. nehod. silnič.</i>	9 558	10 134	10 290	18 859	14 650	19 289
z toho vliv alkoholu	2 890	3 041	3 289	11 360*)	8 403*)	11 983**)
% podíl alkoholu	30,2	30,0	31,9	60,0	57,0	62,1

*) Nejsou zahrnuty případy odsouzené podle zák. č. 58/1965 Sb. a č. 99/1969 Sb.

**) Zahrnut i § 201.

pod vlivem alkoholu²⁾ z 26 031 na 33 888, tj. celkem $\frac{1}{4}$ (přitom procento podílu alkoholu ve vývoji struktury celkové kriminality se jen málo zvýšil). U jednotlivých typických skupin kriminality, zejména u *násilných* trestných činů je výrazný stoupající podíl alkoholu: u *vražd* dosahuje v roce 1968 téměř poloviny, u *nejpočetnější* skupiny *násilných deliktů* proti zdraví a rvaček se pohybuje mezi 50–60 % s výrazně vzestupnou tendencí (v absolutních číslech asi o $\frac{1}{3}$). Při malém absolutním růstu *loupeží* je pak nápadný dvojnásobný růst této kriminality pod vlivem alkoholu. U útoků na *veřejné činitele* a zejména *výtržnictví* pak tato vzrůstající kriminalita dosahuje $\frac{4}{5}$ podílu (!). Varovný je vzestup kriminality pod vlivem alkoholu u skupiny *sexuálních deliktů* o více než polovinu za pětiletí. Pozornosti zasluhuje i vysoký absolutní přírůstek vlivu alkoholu u majetkových deliktů na dvojnásobek až trojnásobek výchozího stavu (který však tu lze spíše přičíst na vrub pečlivějšímu zjišťování souvislosti s alkoholem, jež například vyžaduje i od roku 1967 zavedená nová sjednocená statistika).

Vysoký je i podíl alkoholu u odsouzených případů *dopravních nehod* a vzrůstající je i podíl *opilství* (§ 201) přes přísná opatření zákonná i praxe. To ovšem bude předmětem zvláštního samostatného rozboru na podkladě dat VB.

Závěr o tom, jak výrazně ovlivnil alkohol vývoj kriminality v šedesátých letech, kdy také nastává nejvyšší vzestup konzumu alkoholu, je pak zvláště zřejmý z toho, že uvedené typické skupiny trestných činů na úseku občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a na úseku dopravy činí v průměru asi $\frac{3}{4}$ veškeré odsouzené trestné činnosti, avšak vliv alkoholu u těchto skupin dosahuje až $\frac{9}{10}$ (!) svého celkového podílu na trestné činnosti (viz tabulka č. 3a).

Tabulka 3a

Dospělí	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celková leg. krim.</i>	74 175	88 432	94 093	94 166	70 675	83 702
z ní typ. skup.	53 687	66 228	70 760	69 775	53 781	65 830
% podíl na celkové kriminalitě	72,3	74,8	75,2	74,0	76,0	78,6
<i>Podíl alkoholu na celk. leg. krimin.*)</i>	26 031	31 881	30 972	32 699	24 792	33 844
z toho u typických skupin	22 206	28 955	27 479	27 833	20 664	28 694
% podíl alkohol. skupin	85,3	90,8	88,7	85,1	83,3	84,7

*) Souvislost trestné činnosti s alkoholismem umožňuje statisticky velmi podrobně zachytit instrukce GP a min. sprav. č. 8/1966 Sb. instrukcí na podkladě údajů trestních spisů takto: 1. trestná činnost byla spáchána pod bezprostředním vlivem požití alkoholu nebo 2. bez vlivu a bez souvislosti s požitím alkoholu. Ad 1, 2 se dále

2) Značný pokles kriminality legální (i objasněné) v roce 1968 byl ovlivněn událostmi jara a podzimu, které vedly ke značnému poklesu nejen intenzity stíhání, ale i k značnému růstu počtu nevyřízených obžalob (ve srovnání se začátkem roku růst o 13,2 %). Přihlédneme-li k tomu, tedy skutečná kriminalita větším výkyvům patrně nepodléhala. (Jde o zdánlivý nesoulad vývoje kriminality zjevné a skutečné.)

člení na skupiny pachatelů: a) nepožívající pravidelně alkoholické nápoje, b) častěji je požívající, c) častěji je požívající, kteří mají v opilosti sklony k protispolečenským jednáním, a d) evidovaní alkoholici (viz sloupec 39).

Vliv alkoholu zachycený v námi uváděné statistice týká se pouze skupiny 2. ad a) až d). Nezachycuje tedy skupinu 1, kde nepochybně u typu pijáků ad c) a d) je vzdálenější možný vliv alkoholu významný i patrně značný. Cenné by tu bylo provést úplné vyřízení údajů sl. 39, zachycujících i možný nepřímý, vzdálenější vliv alkoholismu. Mělo by to např. praktický význam i pro analýzu naléhavě potřebných preventivních opatření (léčebných, kádrových, institucionálních, věcných), jež třeba realizovat na úseku justice proti nebezpečným projevům alkoholismu, kde — jak známo — např. ochranné léčení neplní svou funkci.

Mělo by se rovněž již konečně přikročit — vzhledem k námi naznačené stoupající závažnosti problému — k podrobnějšímu výběrovému šetření, jež rovněž umožňuje sjednocená statistika svým dosud nevyužitým sl. 45, který má sloužit k indikaci dalšího děrného štítku připojeného pro výběrové šetření. Vedle širokých možností korelací s údaji základního i připojeného štítku, obsahujícího další zvolené endogenní a exogenní faktory spjaté s nebezpečnými projevy alkoholismu, je tu zejména výhoda v minimálním nákladu takového poměrně široce založeného výběrového šetření, jež provedou v podstatě orgány soudnictví. Bylo by je možno dokonce provádět celostátně a srovnávat s libovolnou okresní lokalitou a zpracovávat pomocí samočinných počítačů.

Ad B. Vzhledem k odchylné struktuře a dynamice odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu u *mladistvých* třeba je analyzovat zvláště:

Přehled o těchto jevech přináší tabulka č. 4 na str. 271.

Z údajů je patrný určitý absolutní vzestup celkové tzv. legální kriminality mládeže a naproti tomu *mírný pokles* zjištěné a odsouzené *trestné činnosti pod vlivem alkoholu*, což se jeví být ve srovnání s vývojem kriminality dospělých vcelku příznivým.

U mladistvých bylo v šedesátých letech z celkového počtu spáchaných trestných činů ovlivněno alkoholem v průměru uvedených let 15–20 % veškeré jimi spáchané trestné činnosti. Podstatně (více než dvojnásobně) nižší podíl alkoholu na celkové kriminalitě mladistvých ve srovnání s dospělými je však *ve skutečnosti vysoký*, přihlédneme-li jednak k tomu, že v průběhu obou desetiletí vzrostl na dvojnásobek (z 8–10 % na 18 % podílu na celkové kriminalitě mladistvých), a jednak k zákonným aj. omezením možností konzumpce alkoholu, k omezenému okruhu páchaných deliktů, dále i k jejich mírnějšímu posuzování.

Tento názor výrazně potvrzuje již elementární rozbor struktury a dynamiky jednotlivých hlavních skupin kriminality: u *násilné kriminality* je podíl alkoholu velmi vysoký nejen u vražd (zde je nutno přihlížet k náhodnosti malých čísel), ale přímo varovný u loupeže kde absolutní vzestup vlivu alkoholu je až pětinašobný a relativní více než dvojnásobný (při dvojnásobném růstu všech případů loupeží). Působí zde patrně i jiné vlivy, které si zasluhují bližší analýzy. Vysoký (i když nemá tendenci stoupající) je též podíl alkoholu na všech ostatních násilných deliktech. Naproti tomu nejpočetnější *majetková kriminalita* (s výjimkou neoprávněného užívání věci, zejména též motorových vozidel) má podstatný vliv na snížení vlivu alkoholu u celkové kriminality mladistvých.

To je zvláště patrné z toho, že uvedené typické skupiny trestných činů

Tabulka 4

Tendence vývoje odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu (legální kriminalita)
u mladistvých v letech šedesátých (1964—1969)

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem odsouz. mladistvých	5 552	6 266	6 297	5 886	4 886	6 180
Celkem odsouzených tr. činů	9 281	11 960	13 018	13 052	12 102	17 259
z toho vliv alkoholu	1 746	2 144	2 175	2 059	1 602	2 412
% podíl alkoholu	18,7	17,9	16,7	15,7	13,2	13,9
b) Násilná kriminalita						
Vraždy — § 219	6	8	4	6	5	5
z toho vliv alkoholu	3	4	1	3	2	—
% podíl alkoholu	50,0	50,0	25,0	50,0	40,1	—
Loupeže — § 234	80	87	127	226	197	251
z toho vliv alkoholu	6	11	23	61	49	86
% podíl alkoholu	7,5	12,6	18,1	26,9	25,0	34,2
Úmysl. ubl. na zdraví a rovačky — § 221, 222, 225	749	889	1 038	877	571	774
z toho vliv alkoholu	301	411	441	406	229	411
% podíl alkoholu	40,1	46,2	42,4	46,2	40,1	53,1
Útoky na věř. činitele — § 153—156	252	206	253	164	101	258
z toho vliv alkoholu	163	151	152	97	71	106
% podíl alkoholu	64,6	73,3	60,0	59,1	70,2	40,0
Výtržnictví — § 202	574	488	421	380	189	233
z toho vliv alkoholu	284	318	263	230	84	135
% podíl alkoholu	49,4	65,1	62,4	60,5	44,4	41,0
c) Sexuální kriminalita						
Znásil. a pohl. zneužití — §§ 241,—243	632	714	780	687	477	360
z toho vliv alkoholu	58	118	55	84	62	52
% podíl alkoholu	9,1	16,5	7,0	12,0	12,9	14,4
d) Proti majetku osob — § 247, 248, 250	2 058	3 340	3 885	4 044	4 231	5 668
z toho vliv alkoholu	87	78	93	134	181	243
% podíl alkoholu	4,2	2,3	2,3	3,3	4,2	4,2
Proti majetku social. — § 132	1 584	2 260	2 663	3 184	3 612	4 843
z toho vliv alkoholu	80	66	133	158	217	322
% podíl alkoholu	5,0	2,9	4,9	4,8	6,0	6,6
f) Neoprávněné užívání věci — § 249	1 027	1 275	1 121	804	810	2 033
z toho vliv alkoholu	167	186	196	151	170	272
% podíl alkoholu	16,2	14,5	17,4	18,8	21,0	13,3

tvoří až $\frac{4}{5}$ i více z veškeré trestné činnosti mladistvých, a přitom podíl alkoholu činí $\frac{2}{3}$ (viz tabulka č. 5 na str. 272).

Ad C. Závažnost celosvětového a klíčového problému boje s recidivou se u alkoholizovaných pachatelů — recidivistů — zřejmě ještě zvyšuje. Střetávají se zde totiž — a tím též kumulují a násobí — vlivy dvou z nejvýznamnějších kriminogenních jevů podstatně ovlivňujících růst kriminality vůbec a závažné kriminality zvláště. Přitom vliv každého z nich se podle různých údajů pohybuje v rozmezí od $\frac{1}{3}$ do $\frac{1}{2}$ na celkové kriminalitě, u jednotlivých druhů kriminality pak ještě více.

Tabulka 5
Mladiství:

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celkem legální kriminalita</i>	9 281	11 960	13 018	13 052	12 102	17 259
z ní typic. skup.	6 962	9 717	10 292	10 382	10 192	14 425
% podíl typic. skup.	75,5	81,2	79,0	79,5	82,2	83,5
<i>Podíl alk. na celk. kriminalitě</i>	1 746	2 144	2 155	2 059	1 602	2 412
z toho typick. skupin	1 149	1 343	1 357	1 324	1 065	1 627
% podíl typ. skup.	65,7	62,6	62,9	64,3	66,4	67,4

I. V letech padesátých (na podkladě zobrazení poznatků statistiky a jiných materiálů MS) se podíl recidivy blížil polovině svého podílu na celkové kriminalitě (zahrnuty byly činy osob odsouzených trestními soudy po roce 1945, a to i pro kulpózní činy). Stejnorodá recidiva kolísala podle druhu trestné činnosti. Největší podíl recidivistů je na majetkové kriminalitě (především krádeže, rozkrádání, podvody a loupež), dále na kriminalitě proti občanskému soužití, veřejnému klidu a pořádku, kde recidiva bývá typicky spojena s alkoholismem, dále zvláště na výtržnictví, příživnictví, násilných trestných činech i sexuálních deliktech (viz ad A). U opilství (§ 186 a § 187/2 trest. zák. z roku 1950) a výtržnictví dosahovala recidiva až $\frac{2}{3}$, u příživnictví až $\frac{3}{4}$ celkového počtu odsouzených pro tyto trestné činy.

Podle věku byly nejpočetněji zastoupeny skupiny 25–35letých, jimž se přibližovala skupina 36–45letých. Obě se podílely téměř $\frac{2}{3}$ na celkovém počtu recidivistů. Podle údajů statistiky o třídní příslušnosti bylo v průměru více než $\frac{2}{3}$ dělníků, $\frac{1}{5}$ ostatních pracujících zejména z řad rolníků a $\frac{1}{5}$ protispolečenských parazitních živlů, respektive osob bez stálého zaměstnání.

Recidiva, respektive s ní spojený alkoholismus, se tu koncentroval především do velkých měst (Praha, Ostrava, Brno, Bratislava, Plzeň a další), jakož i do průmyslových oblastí (Kladno, Most, Karviná, Košice).

Některé poznatky z *výběrového šetření* provedeného autorem u typických případů alkoholismu — úplné opilosti, v níž byl spáchán trestný čin,³⁾ mají patrně obecnější platnost:

Pachatelé byli téměř výlučně muži (jen 3 ženy a 3 mladiství). Téměř žádný neměl veřejné funkce. $\frac{7}{8}$ bylo dělnického původu a téměř všichni byli zaměstnání jako dělníci; ze zbylé $\frac{1}{8}$ bylo 6 rolníků, 6 úředníků a příslušníků inteligence, 1 příslušník buržoazie, 9 protispolečenských živlů,

³⁾ Jde o rozbor 200 případů pachatelů, kteří spáchali 318 skutků v úplné opilosti, podle nyní zrušeného ust. § 186 tr. zák. z roku 1950 (bylo v podstatě nahrazeno ust. § 12, odst. 2). Šlo o všechny odsouzené za 1. pololetí 1959 v býv. kraji Pražském (54), Karlovarském (47), Ostravském (47), Žilinském (30), Košickém (22). Bližší charakteristika v cit. kand. práci. Toto ustanovení bylo vlastně jakýmsi „mikrokosmem“ veškeré kriminality pod vlivem alkoholu, s níž má četné příbuzné rysy (podílelo se 1/40–1/50 na veškeré kriminalitě odsouzených).

2 mladiství chovanci DMV, v domácnosti jeden. Mezi odsouzenými byl značný počet osob se sklony k parazitismu.

Ve skupině dělníků se na trestné činnosti nejvíce podílely osoby zaměstnané v hornictví (31), v dopravě (18) a kvalifikovaní dělníci (17). Tyto tři skupiny se podílely na veškeré rozebírané kriminalitě $\frac{1}{3}$ (66 případů). Téměř polovinu (98) tvořili málo kvalifikovaní a pomocní dělníci. Dále šlo o tři důchodce (z nichž 3 horníci), 2 vedoucí pohostinství aj. (malíř, bača, strážný, údržbář). Jiné by ovšem byly relace vzhledem k početnosti té či oné třídy. Přesto o poměrně velkém výskytu této trestné činnosti u dělníků nasvědčuje to, že příslušníků druhé největší třídy — rolníků — bylo odsouzeno jen 6.

Rozložení 318 skutků spáchaných 200 pachateli bylo následující:

200 pachatelů

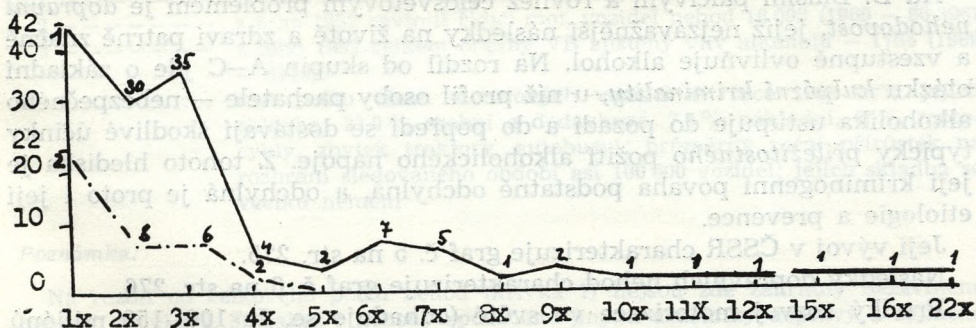
z toho pachatelů útoků proti VB 50 %	
---	--

spáchalo 318 skutků, z toho:

41 %	25 %	16 %	10 %	6 %	2 %	1 %
130 slovní povahy, urážek, pobuřování, vyhrožování aj.	80 násilné povahy	52 výtržností	29 poškození věcí	18 majetkových deliktů	7 sexuálních deliktů	2 požáry

z toho 122 skutků jen proti VB

70 urážek	41 násilí	11 vyhrůzek
-----------	-----------	-------------

Graf č. 4

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkový počet recidivů
- 2 - - - - - v tom speciální recidiva

Věková skupina kolem 25 až 40 let, přičemž věk kolem 33 let se nejvíce podílel na nebezpečných případech úplné opilosti jak co do počtu, tak co do závažnosti. Zvláště pozoruhodná tu byla otázka recidivy — viz graf č. 4.

Bylo jí celkem plné $\frac{2}{3}$ případů (u 134 pachatelů), z toho více než $\frac{1}{2}$ případů byla již odsouzena 1–2× a téměř polovina vícekrát odsouzených.

II. Pro léta šedesátá je k dispozici jen průřez žalovaných recidivistů v roce 1967 (Stat. roč. GP 1969) — jak zaznamenává tabulka č. 6.

Tabulka 6

Již dříve souzeni žalov. recidivisté	Cel- kem	Vliv alkoh. a)	%	z toho ženy b)	Vliv alkoh. a)	%	z toho muži c)	Vliv alkoh. a)	%
1 ×	15 640	6 133	39,2	1 165	130	11,1	14 475	6 033	41,6
2 ×	6 936	2 779	40,0	492	58	11,7	6 444	2 721	42,2
3 ×	3 915	1 600	43,4	251	30	11,9	3 364	5 570	42,8
4 ×	2 525	1 117	44,4	124	20	16,1	2 401	1 097	45,6
5 ×	1 424	610	42,8	78	14	17,9	1 346	596	44,2
6 ×	921	398	43,2	69	13	18,8	852	385	45,1
7 × více	2 018	859	42,5	192	34	17,7	1 826	825	45,1
Celkem (1—7 × a více)	33 379	13 462	40,4	2 371	299	12,6	31 008	13 197	42,5

Z uvedeného lze dovodit (ve srovnání s údaji stíhaných, žalovaných a odsouzených), že vliv alkoholu u recidivistů je podstatně vyšší. S počtem odsouzení pak relativně vzrůstá vliv alkoholu na trestnou činnost, a to více u žen než u mužů, ač jinak podíl žen na celkové kriminalitě činí asi $\frac{1}{8}$.

Vliv alkoholu se tedy negativněji projevuje u recidivistek. Ovšem absolutní podíl mužů — recidivistů je mnohonásobně vyšší.

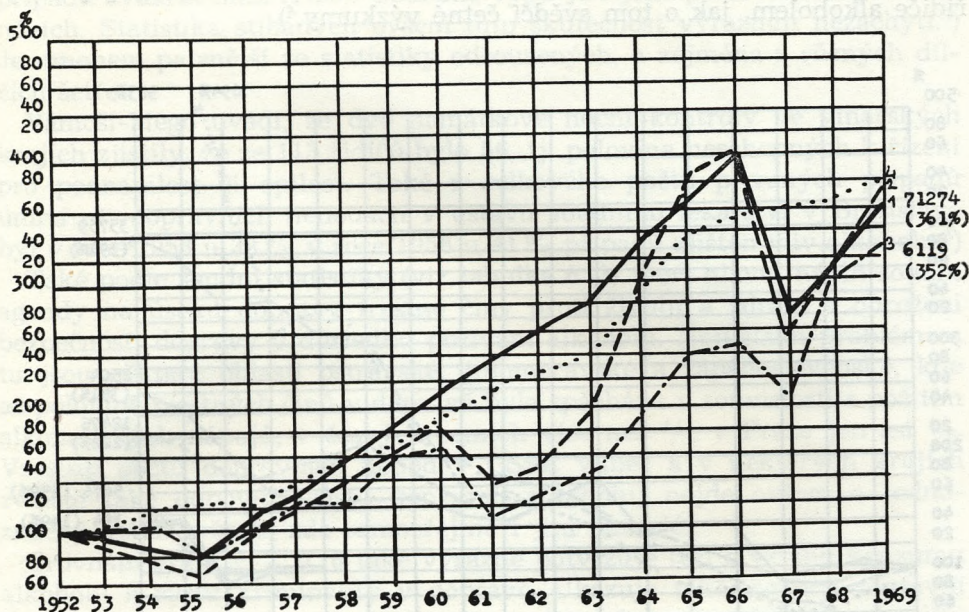
Ad D. Dalším palčivým a rovněž celosvětovým problémem je *dopravní nehodovost*, jejíž nejzávažnější následky na životě a zdraví patrně značně a vzestupně ovlivňuje alkohol. Na rozdíl od skupin A—C jde o základní otázku *kulpózní kriminality*, u níž profil osoby pachatele — nebezpečného alkoholika ustupuje do pozadí a do popředí se dostávají škodlivé účinky typicky *příležitostného* požití alkoholického nápoje. Z tohoto hlediska je její kriminogenní povaha podstatně odchylná, a odchylná je proto i její etiologie a prevence.

Její vývoj v ČSSR charakterizuje graf č. 5 na str. 275.

Následky dopravních nehod charakterizuje graf č. 6 na str. 276.

Prudký rozvoj motorizace ve světě (odhaduje se, že 100–150 miliónů automobilů způsobuje ročně 2,5–3 milióny zranění a více než 100 000 mrtvých) i u nás vede ke značnému růstu dopravní nehodovosti, jak patrně z grafů 5 a 6. Tento růst nehodovosti je ovlivňován nepříznivým vývojem střetu objektivních a subjektivních podmínek, z nichž nejcharakterističtější faktory jsou:

1. růst počtu motorových vozidel a jízdní frekvence vůbec, čemuž neodpovídá stav a možnosti silniční sítě;
2. růst počtu méně kvalifikovaných účastníků motorové dopravy (z řad žen, mladých osob), a tu zejména též růst alkoholizovaných osob v dopravě.

Graf č. 5

Tendence dopravních nehod
(Podle statistiky HSVB – rok 1952 = 100 %)

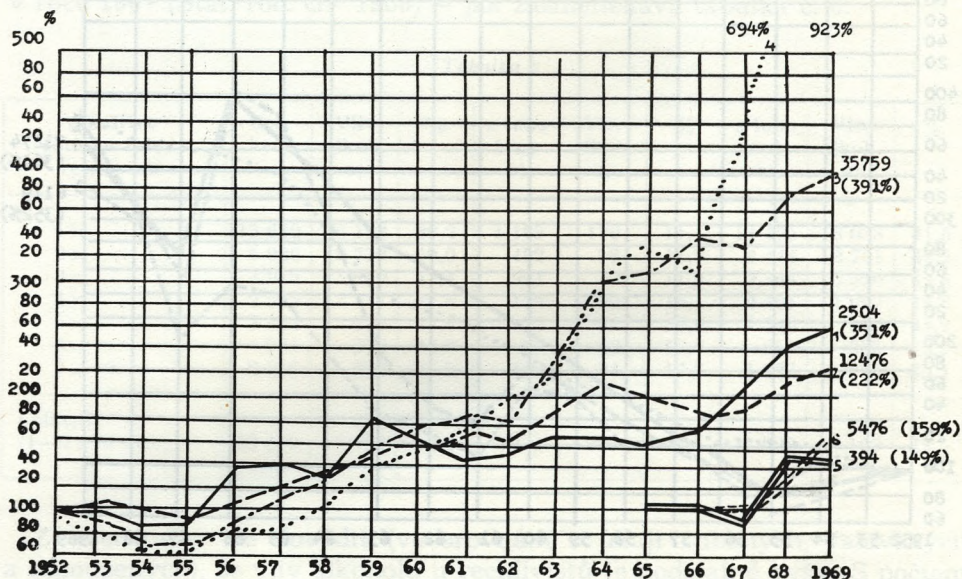
Vysvětlivky:

- 1 ————— 1952 celkem VB statisticky zjištěných nehod 19 729 (1969 – 71 264)
- 2 - - - - - z toho 1952 zavinili řidiči mot. vozidel nehod 16 098 (1969 – 60 396)
- 3 - . - . - . z toho 1952 celkem orgány VB zjištěný vliv alkoholu – 1764 (1969 – 6119)
- 4 růst počtu všech motorových vozidel (v roce 1963 byla jejich skladba: 23,9 % osobní a dodávkové, 7,6 % nákladní, 60 % motocykly, zbytek traktory, autobusy); průměrný roční přírůstek na rozhraní sledovaného období asi 100 000 vozidel; jejich skladba se vcelku nemění

Poznámka:

Na rozdíl od celkového počtu nehod (křivka 1) nejsou zde zahrnuty nezaviněné nehody (křivka 2, 3), jakož i nehody způsobené jinými účastníky dopravy a zejména pak nehody, kde vznikla jen škoda do Kčs 500,- (10 000–15 000 případů ročně). Zlom v křivce 2, 3 v letech 1961 až 1963 je administrativně statistického rázu (přesun případů do křivky 1). Podobně pokles celkových nehod 1967 (nikoli však jejich následků) je způsoben změnou sledování statistických ukazatelů (nevykazují se tzv. malé nehody).

Vedle toho zde působí řada dalších objektivních podmínek, často náhodných (dopravní špičky, přetížení silnic, zejména ve dnech pracovního klidu, nepříznivé klimatické podmínky aj.), i podmínek subjektivních (únava, dlouhá pracovní doba jízdy, různé nepozornosti atp.). Vliv těchto nepříznivých podmínek se podstatně zvyšuje i při menším ovlivnění psychiky řidiče alkoholem, jak o tom svědčí četné výzkumy.⁴⁾

Graf č. 6

Tendence růstu škod na životě, zdraví a majetku u dopravních nehod
(Podle statistických dat HSVB – rok 1952 = 100 %)

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkem usmrceno 1952 – 972 osob; 1969 – 2504 (růst: 351 %)
- 2 - - - - - celkem těžce zraněno 1952 – 5595 osob; 1969 – 12 476 (růst: 222 %)
- 3 - . - . - . celkem lehce raněno 1952 – 9128 osob; 1969 – 35 759 (růst: 391 %)
- 4 celkem škody v Kčs 1952 – 40 791 000; 1969 – 376 867 000
(růst: 923 %)
- 5 ===== podíl alkoholu na usmrcených 1965 – 100 % (263 osob) (1966 až 1968: 263, 244, 706 osob); 1969 – 149 % (394 osob)
- 6 ===== podíl alkoholu na raněných 1965 – 100 % (3438 osob) (1966–1968: 3491, 3523, 5004 osob); 1969 – 159 % (5476 osob)

Tedy závažný je i zde vliv alkoholu, odhadovaný průměrně na 10–20 % podílu na celkovém počtu dopravních nehod. U nás v posledním pětiletí činil 1965 – 9,4, 1966 – 10,9, 1967 – 9,3, 1968 – 11,1, 1969 – 11,9 % ze

⁴⁾ A. Kudlík, *Vliv alkoholu na dopravní nehodovost...*, Socialistická zákonnost 3, 1965, str. 15.

všech stíhaných zaviněných nehod. Jeho podíl na usmrčených a těžce zraněných je však vyšší (viz graf č. 6). Ze srovnání statistických dat také plyne, že asi každá desátá dopravní nehoda ovlivněná alkoholem je smrtelná, zatímco u nehod neovlivněných alkoholem je podíl smrtelných případů dvakrát nižší (1:20). Obdobně vyšší je i jeho podíl na těžkých zraněních. Statistika stíhaných ovšem tuto skutečnost výrazněji nezachytí.⁵⁾ Je mnohem patrnější ze statistiky odsouzených, a zejména z různých dílčích šetření:

Vámoši-Mego uvádí, že dvě namátkové noční kontroly ve vinařských krajích zjistily, že ze 113 řidičů bylo 56, tj. polovina neschopných k řízení pro podnapilost či opilost. Také z celkového počtu pitvaných případů úmrtí při dopravních nehodách v ústavu soudního lékařství v Bratislavě byl v roce 1953 u 38 %, v roce 1956 u 41 % případů zjištěn vliv alkoholu.⁶⁾

Také podle soudní statistiky (viz tabulka č. 3) tvoří hlavní náplň soudní agendy na úseku dopravy trestné činy proti životu a zdraví a ohrožení bezpečnosti dopravy v důsledku požívání alkoholu. Největším problémem tu jsou některé oblasti ostravské, jihomoravské a západoslovenské, kde až polovina trestných činů v dopravě byla spáchána v souvislosti s požitím alkoholických nápojů, v českých zemích více než $\frac{1}{3}$, v Praze jen asi $\frac{1}{6}$. Vzestup počtu dopravních nehod v ČSSR vůbec a v některých krajích zvláště také odpovídá růstu konzumu alkoholu; nejde ovšem o jednoznačný vztah, působí zde samozřejmě i jiní činitelé.

Srovnání grafů č. 2, 5, 6 také výrazně potvrzuje tezi o vztahu konzumu alkoholu a růstu kriminality v dopravě. Ukazuje také, že pro dopravní nehody nemá patrně rozhodující vliv snížení konzumu koncentrátů, (ty řidiči zpravidla nepijí), ale růst nehodovosti sleduje spíše křivku růstu spotřeby piva, eventuálně vína (především v SSR). Při střetu obou hlavních příčin dopravní nehodovosti (růstu frekvence dopravy při omezenosti silničního prostoru a účast alkoholem ovlivněných řidičů na ní) se tedy riziko nehod podstatně zvyšuje. Tento střet se významným způsobem podílí na zvyšování dopravních nehod v celém světě (jeho bližší rozbor patří již do části etiologické). V důsledku tohoto nebezpečného střetu psychiky řidiče, oslabené alkoholem a reagující méně citlivě, s náročnými podmínkami vnějšího prostředí objektivně vzniká vysoká reálná možnost nehody; proto také bývá důvodem trestního postihu již pouhého ohrožení dopravy opilým. Takový řidič se však naopak domnívá, že lehce řídí a jede. Je zde tedy hluboký rozpor mezi objektivní situací a jejím subjektivním hodnocením a chováním. Proto se při jízdě vyžaduje bezpodmí-

⁵⁾ Vzhledem ke známým nedostatkům při zjišťování ovlivnění alkoholem při dopravních nehodách, zejména méně závažných, je podíl alkoholu i u nás fakticky vyšší. K zjištění alkoholu v krvi dochází totiž typicky až tehdy, je-li důvodné podezření z vyššího stupně podnapilosti. Tak tomu mnohdy nebývá, pil-li pachatel v delším časovém odstupu nebo pil-li menší množství. Také intenzita trestního stíhání, hlavně u tzv. malých dopravních nehod (viz graf 5), se mění.

⁶⁾ J. Skála, *Alkohol a doprava*, Krim. sborník č. 10, 11, 1960, str. 551, a J. Skála, *Alkoholismus*, SZN, 1956, str. 116.

nečně střízlivý stav, jak to příkazují i příslušné zákonné normy (to však již patří do části preventivní).

Ad E. Nastíněnou kriminografii trestných činů pod vlivem alkoholu stručně dokreslíme problematikou tzv. *drobné kriminality* (přestupků, provinění, přečinů), v uvedených dvou desetiletích. Její význam je nejen v početnosti, ale i v tom, že tvoří jakési „podhoubí“, z něhož vyrůstá často i závažná kriminalita; ve vývoji u nás byl však patrný i „přesun“ závažnější kriminality do sféry kriminality drobné, jak o tom svědčí i zákonodárné změny ve sledovaných obdobích.

I. Celkový postih přestupků (potrestaných ved. odboru či trestní komisí NV, od roku 1954 i MNV, s výjimkou blokového řízení) zaznamenává v průběhu let padesátých zprvu prudce sestupnou, pak kolísavou tendenci a později opět malý vzestup (z 307 917 případů v roce 1951 na 163 960 v roce 1959; neuvádí se rok 1960 příliš dotčený známými vlivy, jež vedly k poklesu intenzity postihu) — viz tabulka č. 7.

Tabulka 7

Rok	1951	1953	1955	1957	1959
a) Celkem*) potrestaných přestupků	303 866	226 166	77 741**)	116 070	163 960
b) z toho ochrana obč. soužití § 127 t. zák. spr. z roku 1950	7 833	14 225	13 367	20 034	31 267
c) z toho potírání alkoholismu § 85	11 693	9 859	6 738	14 391	18 106

*) Nejsou zahrnuty přestupky stíhané v blokovém řízení; zejména na úseku občanského soužití a dopravy byl vysoký počet postižených v souvislosti s alkoholismem.

**) Vysvětluje se přímým a nepřímým vlivem zák. 102/1953 Sb. (přesunem postihu závažných přestupků na okresní soudy) a poklesem intenzity stíhání některých dříve velmi stíhaných přestupků.

I zde je patrné, jak zvýšený konzum alkoholu (srov. graf č. 2) výrazně ovlivňuje přestupkovou kriminalitu. Např. pro přestupky pod vlivem alkoholu tehdy typická ust. § 85 a 127 trest. zák. spr. z roku 1950 se zprvu podílela asi $\frac{1}{10}$ na celkově potrestaných přestupcích, ve druhé polovině let padesátých však jejich podíl činil i více než $\frac{1}{4}$ a jejich počet se v této době zdvojnásobil až ztrojnásobil. Přímý a nepřímý vliv alkoholu se u přestupků vcelku střízlivě odhadoval do výše 20 % (na podkladě rozborů tzv. situačních zpráv NV).

II. Pro léta šedesátá podává se tento obraz vlivu alkoholu na *drobnou kriminalitu* (přestupky, provinění), který je ve shodě se zvýšeným růstem konzumu alkoholu (viz tab. 8 na str. 279).

U nejpočetnější skupiny drobných deliktů proti socialistickému soužití, které činily v průběhu uvedených let $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ veškeré agendy MLS i agendy NV, dosahoval patrně přímý a nepřímý vliv alkoholu až $\frac{1}{4}$ případů a podobně tomu bylo i u zvyšujícího se počtu útoků proti zájmům rodiny a pracovní kázní. Tomu nasvědčuje skutečnost, že málo účinný zákonný

postih těchto deliktů byl doplněn zákonem č. 58/1965 Sb., kterým se upravuje postih provinění a přestupků u osob opětovně se dopouštějících výtržností, násilností a příživnictvím. Jak ukazují předchozí analýzy, je právě pro tyto případy typický značný vliv alkoholu, což potvrzují tato data⁷⁾ (viz tab. 9 na str. 280).

Konečně za čtyři měsíce účinnosti zákonného opatření č. 99/1969 Sb. k ochraně veřejného pořádku bylo do konce roku 1969 odsouzeno 100 činů (16 činů mladistvých), z toho 45 (3 mladiství) pod vlivem alkoholu.

Značný a stoupající vliv alkoholu u tzv. drobné kriminality zejména v letech šedesátých je nepochybný.

Přitom je pozoruhodné že ač nebezpečné projevy alkoholismu — ve shodě s povážlivým růstem konzumu alkoholu ve druhé polovině let šedesátých — rostly, klesal např. postih podle ustanovení o potírání alkoholismu.

Tabulka 8

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967*)
a) Celkem projednaných přestupků**)	119 397	128 945	115 957	116 869	107 256	103 727
b) Z toho proti social. soužití — § 19 přest. z.	62 195	65 580	66 305	67 062	63 745	63 244
c) z toho na úseku boje proti alkohol. — § 13	10 394	7 259	7 433	7 525	7 322	6 527
d) Celkem projedn. provinění podle přest. zák.	42 235	35 671	42 524	50 381	48 605	47 297
e) Z toho proti social. soužití — § 38 a), b), c)	17 092	14 269	18 025	22 638	21 727	20 901
f) Z toho proti rodinným vztahům — § 39 a), b)	179	496	678	877	974	886
g) Z toho proti pracovní kázní — § 40 a)—c)	2 096	1 986	3 115	4 248	3 247	2 609
h) Celkem***) uloženo opatření MLS podle zák. o prov.	22 486	26 698	35 488	43 770	42 558	40 180
ch) Z toho proti social. soužití — § 19 a)—c)	9 580	9 557	13 003	17 504	17 723	14 867
i) Z toho proti rodinným vztahům — § 20 a), b)	434	374	566	661	746	791
j) Z toho proti pracovní kázní — § 21a)—c)	2 432	4 782	8 039	8 712	6 151	4 122

*) Není zahrnut rok 1968, kde na pokles postihu působily zkreslujícím způsobem výše uvedené vlivy.

**) Zahrnuty všechny případy projednaných přestupků, tj. i případy zastavené, postoupené, bez uložení opatření aj. podle přest. zák.

***) Tj. v místě bydliště i na pracovišti.

⁷⁾ JSR 1967, str. 180, 181, a statistika min. spravedlnosti z roku 1967 (V-11-04). Pro zmíněné zkreslující vlivy se neuvádí rok 1968.

Tabulka 9

Rok	1966		1967	
	dospěli	mladiství	dospěli	mladiství
a) Celkem odsouzeno osob	1 917	132	1 890	97
b) Celkem odsouzeno činů	2 426	185	2 527	173
c) Z toho osob pod vlivem alkoholu	736	25	910	20
d) Z toho činů pod vlivem alkoholu	945	47	1 219	45
e) v % podíl osob pod vlivem alkoholu	38	19	43	20
dtto — činů	40	40	48	40
f) Z celkem odsouzených osob podle § 19a) zák. o prov. a § 38 přest. zák	851	53		
g) Z celkem odsouzených činů podle § 19a) zák. o prov. a § 38 přes. zák.	1 096	79		
h) Z toho vliv alkoh. u osob	563	25		
Z toho vliv alkoh. u činů	746	47		
ch) v % podíl alkoh. u osob	66	47		
v % podíl alkoh. u činů	70	60		

III. ZÁVĚRY

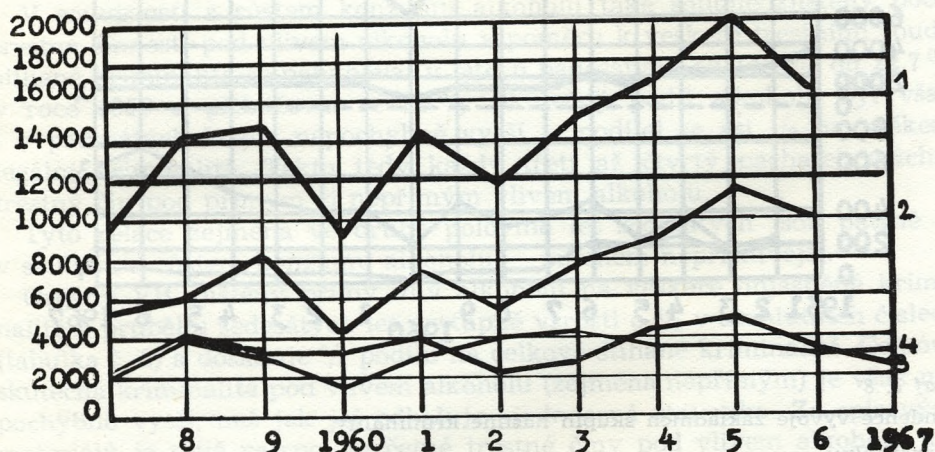
Srovnání grafů, tabulek a závěrů ad A—E tak potvrzuje vcelku jednoznačně pravdivost známé teze, že stoupne-li, i mírněji, celkový konzum alkoholu, daleko více stoupají jeho společensky nebezpečné důsledky projevující se zejména též v kriminalitě a tzv. drobné kriminalitě zvláště.

Podíl alkoholu na kriminalitě se pohyboval v průběhu sledovaného dvacetiletí kolem $\frac{1}{4}$ případů, pokud jde o jeho přímý vliv na tzv. legální kriminalitu (odsouzených trestných činů trestními soudy). Nepřímý vliv zvyšuje jeho podíl nejméně na $\frac{1}{3}$ případů, jak plyne nejen z rozboru spisů v letech padesátých, ale i z důkladnějšího sledování vlivu alkoholu pomocí nové sjednocené statistiky GP a MS. V šedesátých letech tento vliv alkoholu patrně ještě podstatněji vzrostl, jak tomu nasvědčují uvedené tabulky a grafy (srovnání s padesátými léty je tu ovšem jen přibližné). Podstatný je i růst méně závažných útoků — tzv. drobné kriminality v šedesátých letech ve srovnání s trendy let padesátých.

Vliv alkoholu na kriminalitu je nejvýrazněji patrný na úseku klidného občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a na úseku dopravy, kde ovlivňuje velmi podstatně jak závažnou kriminalitu, tak i kriminalitu drobnou. Největší je tento vliv u násilné kriminality, dále u různých forem útoků na veřejné činitele, u výtržnických a agresivních činů. Projevuje se nejen u trestných činů, nýbrž i provinění, přečinů a přestupků,

kde jeho podíl je nižší. Týká se tu zejména drobných násilností, urážek, svévolného poškozování majetku atp. Menší, ale významný a stoupající je jeho vliv na sexuální kriminalitu, zejména i mládeže. Nepřímo ovlivňuje i majetkové delikty, kde působí patrně silněji, než jak plyne ze statistiky. Závažný a stoupající je jeho vliv zejména na některé druhy kriminality mládeže a na recidivu, kde s počtem odsouzení mírně stoupá počet odsouzených mužů, daleko nápadněji však žen (zde jde však o malá statistická čísla).

V koncentrované podobě vystupuje analyzovaný vztah alkoholu ke kriminalitě (vedle vlivu na dopravní nehody) zejména u těch trestných činů, které se výrazně podílejí na celkové kriminalitě a u nichž je vysoký zjištěný podíl alkoholu, jako je tomu u opilství (100% vliv alkoholu), výtržnictví (více než 75 %) a úmyslných útoků proti životu a zdraví (více než 50 %) — viz graf č. 7 a č. 8 (na další straně).

Graf č. 7

Tendence vývoje odsouzených trestných činů opilství, výtržnictví a příživnictví

Vysvětlivky:

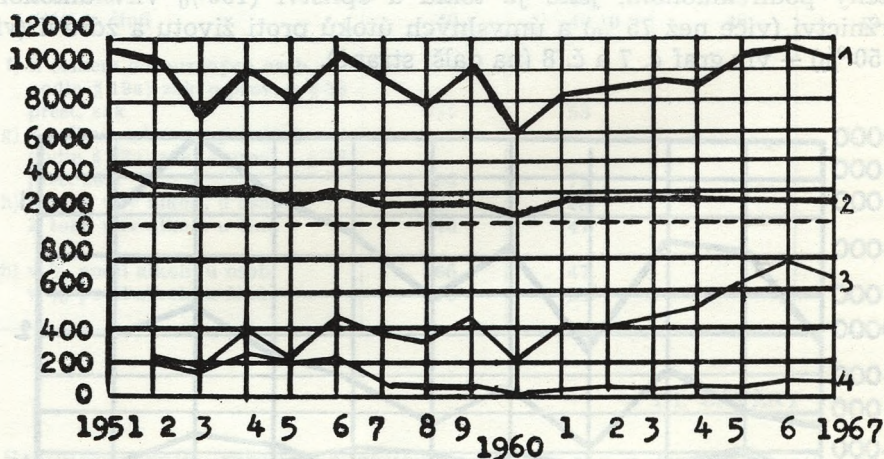
- 1 ————— celkem odsouzeno (2 až 4)
- 2 - - - - - odsouzeno trestných činů opilství podle § 201 tr. zák. (§ 187 tr. zák. z roku 1950)
- 3 - . - . - . - - odsouzeno trestných činů výtržnictví podle § 202 tr. zák. (a § 188 tr. zák. z roku 1950)
- 4 ————— odsouzeno trestných činů pro příživnictví podle § 203 tr. zák. (a § 188 tr. zák. z roku 1956)

V prvním grafu uvedené tři delikty v době jejich největšího postihu v roce 1965 činily 20 335 případů odsouzených, tj. měly velmi podstatný podíl ($\frac{1}{5}$) na celkové kriminalitě odsouzených.

Stejně podstatný je podíl u prakticky nejvýznamnější skupiny úmyslných (násilných) deliktů, kde byla v padesátých letech patrná určitá kolí-

savá tendence, respektive stagnace, v šedesátých letech však nastává velmi prudký vzestup, a to zejména i u mládeže. Je to tím nápadnější, srovnáme-li zde vývoj s kulpózní kriminalitou proti životu a zdraví, která je vcelku vyrovnaná, respektive zaznamenává i v šedesátých letech pokles.

Přičteme-li k tomu ještě vliv alkoholu u dalších analyzovaných skupin násilné a jiné kriminality na úseku občanského soužití, menší, ale významné ovlivnění sexuální kriminality, majetkové kriminality a v tomto rámci i recidivy a dále samozřejmě i kulpózní dopravní nehodovost, pak lze oprávněně učinit závěr, že na vzestupu celkové kriminality, zejména ve druhé polovině let šedesátých, se zcela rozhodujícím způsobem podílí alkohol.

Graf č. 8

Tendence vývoje základních skupin násilné kriminality

Vysvětlivky:

- 1 ————— odsouzeno všech trestných činů podle §§ 221, 222, 225 tr. zák. (§§ 219, 220, 223 tr. zák. z roku 1950)
- 2 - - - - - z toho mladistvých
- 3 odsouzeno trestných činů podle §§ 223 a 224 tr. zák. (§ 221, 22 tr. zák. z roku 1950 — mimo dopravní nehody)
- 4 — · — · — z toho mladistvých

Statistická data ukazují, jak nepříznivě ovlivňuje každý konzum alkoholu vývoj kriminality vůbec a některých jejích druhů zvláště i jak závažným způsobem brzdí jejich pokles. Např. již graf č. 2 z méně alkoholem zatížených let padesátých ukazuje přímo opačný vývoj celkové kriminality, v níž je nadto již vliv alkoholu započten, ve srovnání s kriminalitou, kde byl vliv alkoholu zjištěn orgány činnými v trestním řízení; ve zvýšené míře to nepochybně platí pro léta šedesátá, což je zřejmé z dalších tabulek, a nepochybným důkazem toho jsou poslední dva grafy.

Přitom samotný pokles spotřeby koncentrátů patrně nevede k poklesu

kriminality pod vlivem alkoholu (graf č. 3), která spíše sleduje křivku celkového konzumu na hlavu (graf č. 2). Jestliže se však konzum koncentrátů zvyšuje, jak tomu je zejména ve druhé polovině let šedesátých, pak patrně důsledky toho zejména pro oblast občanského soužití a veřejného klidu a pořádku, respektive i pro oblast rodinných a pracovních vztahů jsou ještě závažnější, jak naznačuje analýza nejen odsouzených trestných činů, ale i tzv. drobné kriminality (přestupků, provinění, respektive přečinů). Uplatňuje se zde vliv rychle získaného vysokého stupně opojení, což je již otázka etiologická.

Také srovnání grafu č. 2 s grafy č. 5 a č. 6 naznačuje, že na dopravní nehody nemá patrně větší vliv ani jisté snížení konzumu koncentrátů a patrně ani jeho zvýšení (viz též příslušné tabulky); vlivem alkoholu se tu spíše rozumí stoupající křivka spotřeby piva, respektive vína (viz zejména data SSR), protože koncentráty ve větší míře řidiči motorových vozidel před jízdou obvykle nepijí.

V souvislosti s růstem konzumu alkoholu také soudně zjištěný podíl trestné činnosti pod vlivem alkoholu v poměru k veškeré trestními soudy stíhané kriminalitě se pohyboval v letech padesátých od 14,1 % do 22,7 % v roce 1957 a přibližoval se 25 %. Skutečný podíl alkoholu byl však i v padesátých letech nepochybně vyšší — podílel se asi $\frac{1}{3}$ na veškeré legální kriminalitě. Takto tedy každý třetí až čtvrtý pachatel spáchal trestný čin pod přímým či nepřímým vlivem alkoholu.

Tyto relace zejména ve druhé polovině let šedesátých jsou patrně — v souladu s růstem konzumu alkoholu — mnohem nepříznivější.

Orgány VB zjištěný přímý vliv alkoholu na veškeré objasněné kriminalitě v průběhu šedesátých let postupně vzrostl o $\frac{1}{5}$ v absolutních číslech (tabulka č. 2) a dosahuje $\frac{1}{4}$ podílu na celkové stíhané kriminalitě. Celková skutečná kriminalita pod vlivem alkoholu (zejména nepřímým) je však nepochybně vyšší, než jak jej odhaluje sjednocená statistika. Ze spisových materiálů je totiž patrné, že četné trestné činy pod vlivem alkoholu nebývají takto pro účely statistické vykazovány nebo jsou vykazovány neúplně (to platí dokonce i pro vytříděné ukazatele vlivu alkoholu — viz poznámka k tab. 3a na str. 269—270). Autorem provedený rozbor soudních spisů v letech 1961—1963 ukázal, že vzdálenější vliv alkoholu bývá jen někdy zachycen ve zprávě o pověsti, ač je dosti značný i u těchto deliktů, kde vliv alkoholu není typický (jako je různá majetková trestná činnost, motivovaná místy dokonce přímo snahou získat prostředky k pití); vliv alkoholu se popřípadě vůbec nezjišťoval, jak patrné z analýz postupu vyšetřovacích a vyhledávacích orgánů, například u méně závažných dopravních nehod.

Kriminografická analýza konečně naznačuje, že růst alkoholismu je výrazně spojen s růstem recidivy vůbec a zvláště s růstem analyzovaných typických skupin kriminality (ovšem s výjimkou kriminality kulpózní). Spojení vlivu obou faktorů je zajisté jedním z nejzávažnějších klíčových problémů boje s kriminalitou. Známost skutečnost, že s růstem počtu odsouzení se projevuje vzrůst vlivu alkoholu na kriminalitu, doplňuje méně

známé zjištění, že tento vztah patrně daleko výrazněji u nás platí pro ženy — recidivistky.

Samostatná analýza legální kriminality mladistvých přes zákonná omezení požívání alkoholu mladistvými i jiná specifika (včetně malých četností analyzovaných údajů) ukazuje značně vysoký vliv alkoholu na trend vývoje kriminality mladistvých, neboť například již podíl na základní skupině násilné kriminality mladistvých se nebezpečně přibližuje 50 %.

Konečně také celkový vývoj tzv. drobné kriminality přestupků, provinění, resp. přečinů je do značné míry ovlivněn alkoholismem, který se tu odhaduje na 10–20 %; je však patrně vyšší, jak nepřímo naznačují kuse sledované údaje, jež mohly být shromážděny. Vliv alkoholu je ale nepochybně vysoký u těchto skupin analyzované drobné kriminality, které korespondují kriminalitě závažnější; právě jejich vliv na trend vývoje celkové drobné kriminality se stává stále více určujícím.

Z analýzy dat rovněž vyplývá, že přes všechna často i značně represivně zaměřená opatření a přes intenzivní činnost justičních orgánů nebyl vývoj kriminality — výrazně negativně ovlivněný alkoholem — příznivý, a to na rozdíl od vývoje celkové kriminality (zejména odečteme-li tu vliv alkoholu), která ve druhé polovině padesátých let klesala a naproti tomu zejména od druhé poloviny let šedesátých značně stoupala. V současné době je zejména závažný preventivní boj proti kriminalitě pod vlivem alkoholu na úseku klidného občanského soužití (viz grafy č. 2, 5, 6) a dále boj na úseku dopravy (viz grafy č. 3 a 4).

Z uvedeného rozboru možno konečně vcelku jasně dovodit, že podíl alkoholu na kriminalitě vůbec a na jejích jednotlivých skupinách zvláště vzrůstá rychleji než růst celkové kriminality přesto, že je v ní podíl alkoholu již započten; s tím souvisí i to, že pravděpodobnost spáchání trestného činu pijákem, zejména alkoholikem, v poměru k celkovému počtu pijáků je *mnohonásobně* vyšší než pravděpodobnost, že trestný čin (či jiný delikt) spáchá střízlivý pachatel v poměru k počtu všech trestně odpovědných osob.

Statistická analýza mohla ukázat jen na některé strukturálně dynamické obrysy vztahů mezi alkoholem a kriminalitou. Alkohol sám o sobě ovšem nevede ke kriminálnímu jednání nutně. Problém se prohlubuje, tážeme-li se, co je příčinou nebezpečného opíjení a z něho plynoucí delikvence. V souladu s naším — jinde uveřejněným⁸⁾ — pojetím „příčin“ kriminality jako střetu struktur subjektů — objektů mají tu pochopitelně význam již střety pouhého konzumu alkoholu za určitých okolností kriminogenních i antikriminogenních, tj. i preventivních, ve vztahu k určité struktuře osobnosti (agresivní, vznětlivé, bez zábran atp.). To však je již předmětem výkladu části etiologické a preventivní.

Z uvedeného plyne požadavek širšího zaměření preventivní pozornosti na všechny nebezpečné projevy alkoholismu (což je také základním poža-

⁸⁾ Čs. *kriminologie*, Aktuální problémy (v tisku, Orbis).

davkem kriminální prevence), neboť tu je klíč k účinnému boji s veškerou kriminalitou.

Autor v kandidátské práci (str. 26) na počátku let šedesátých na základě materiálu shromážděného v dokumentaci dospěl k závěru, že je možno v nedaleké budoucnosti očekávat vzestup vlny nebezpečných projevů alkoholismu, včetně kriminality. Zdůraznil, že o to větší význam má analýza současného stavu boje s těmito jevy a kritické zamyšlení nad tím, zda příprava společenských i odborných složek dostačí k tomu, aby této vlně čelila.

ČÁST TŘETÍ

PŘEHLED FOREM KRIMINALITY POD VLIVEM ALKOHOLU PODLE TRESTNÍHO ZÁKONA A ZÁKONŮ SOUVISLÝCH

I. PŘÍMÝ A NEPŘÍMÝ VLIV ALKOHOLU

Na popis faktických forem kriminality navazuje její právní odraz. Ke kriminografii patří tedy i systematický, kriminologicky zdůvodněný a prevenci orientující přehled základních právních ustanovení v boji proti kriminalitě pod vlivem alkoholu. Pro tyto účely postačí dělit vztah mezi alkoholismem a trestnou činností na dvě hlavní skupiny:¹⁾

1. *bezprostřední, přímý vztah*, který se zřetelně projeví ve spáchání určité společensky nebezpečné činnosti a který má základní význam pro trestní i jiný postih. Typické jsou tu případy, kdy *pachatel přímo pod akutním vlivem alkoholu jedná*, například uráží, poraní, znásilní. Stav nebezpečného alkoholového opojení je tu bezprostřední příčinou, spolupříčinou či podmínkou spáchání trestných činů, přečinů, přestupků (provinění), bez něho by jev — spáchání deliktu — nenastal;

2. *vztah nepřímý, více či méně vzdálený*: alkohol zde jen vytváří ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu vzdálenější nepříznivé podmínky nebo je jen vnějším podnětem ke spáchání deliktů, působí mnohdy i skrytě, například tak, že oslabuje fyzické a morální vlastnosti, a tím spoluvytváří profil pachatele — parazita, povaleče se sklony k amorálnostem; v důsledku toho může pak snadno dojít ke kriminalitě, jejíž bezprostřední příčinou není však konkrétní, vlastní nebezpečná opilost. Typické je tu dlouhodobé, vzdálenější, nepřímé působení alkoholu ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu, zejména nepříznivý vliv častějšího požívání alkoholu, který obvykle vede k hrubosti, nekulturnosti, touze po laciných požitcích spojených s pitím, jež jsou pak nejlepší živnou půdou pro vznik kriminality; a to vše působí nejenom na osobu, která alkohol požívá, ale popřípadě i na osoby žijící v okruhu či pod určitým vlivem takového pijáka (vede např.

¹⁾ Otázka vztahu alkoholismu k jeho společensky škodlivým důsledkům je ovšem mnohem složitější. (Viz druhou část práce.)

k nedostatkům ve výchově dětí u otce — pijáka, k opíjení mladistvých v pijácké partě apod.).

Takový, ovšem jen vzdálený vliv alkoholu ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu, který při trestním či správním řízení dokonce ani nemusí vyjít najevo, je však z hlediska preventivního boje proti kriminalitě závažný. Je proto vážným nedostatkem praxe, není-li tato skutečnost ze spisových materiálů, zprávy o pověsti atp. vůbec patrna.

Tak je tomu často např. u rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví i u jiných majetkových trestných činů, pokud se jimi usiluje o získání prostředků k hýření a pití — na rozdíl od případů, kdy opilý pachatel např. krade. Rozkrádání i jiné majetkové delikty, příživnictví, spekulace, časté pracovní absence i zanedbávání povinné výživy mohou též pramenit z podstatně oslabené odolnosti pijáka pro boj se životními podmínkami či z jeho demoralizovanosti; vzdálenější souvislost pak může záležet v tom, že špatné hospodářské poměry rodiny, kdy plat se zčásti propije, přivádějí syna ke zpronevěře, dceru k prostituci, ženu ke krádeži apod. A ještě vzdálenější souvislost spočívá v oslabené fyzické i morální odolnosti dětí pijáků buď již dědičně poznamenaných, či vystavených vlivu pijáckého prostředí, jeho surovostem, hrubostem, hádkám aj., které vedou v budoucnu k trestné činnosti.

Obě zmíněné skupiny vlivu alkoholu na kriminalitu se ovšem často prolínají a v časovém sledu mnohdy splývají (například alkoholik jedná pod přímým vlivem alkoholu). Jejich odlišování má však důležitý význam v boji s touto kriminalitou, pokud jde o volbu prostředků nejen trestního zákona, nýbrž i prostředků společenského působení vůbec. Splývali-li v jedné osobě nepřímý i přímý vliv alkoholu, pak podle povahy společensky nebezpečného projevu takové opilosti bude mnohdy namíste správně zvolená kombinace dostatečně trvale a hluboce působících preventivně výchovných, respektive léčebných prostředků s popřípadě ostřejšími prostředky represivní povahy.

II. ROZDĚLENÍ HLAVNÍCH FOREM TĚTO KRIMINALITY

Okruh kriminality páchané zejména pod přímým vlivem alkoholu je omezen na *typické skupiny deliktů*. Z hlediska trestního zákona, zákona o přečinech a přestupkového zákona možno lišit:

a) *výslovně v zákoně uvedený zvláštní trestní postih či jiný postih některých nebezpečných projevů alkoholismu*. Je to zejména zprísnění postihu trestných činů spáchaných v úplné opilosti (§ 12, odst. 2 tr. zák., který nahradil dosavadní ustanovení § 186 starého tr. zák.); dále jsou to *samostatné skutkové podstaty trestných činů opilství*, zejména ohrožení dopravy podle § 201, podávání alkoholických nápojů mládeži podle § 218 tr. zák. a obdobné přečiny podle § 9, odst. 1, písm. b) postihující zejména alkoholem ovlivněné řidiče v dopravě a případně zahrnuté v odst. 2 zák. o přeč. postihující méně závažné případy, kde jde o umožnění požívání

alkoholických nápojů nezletilými, dále obdobné přestupky podle § 13 na úseku dopravy, respektive i § 19 na úseku občanského soužití podle přest. zák.;

b) *nedovolená výroba (tzv. černé pálení) lihu* — § 195, a) tr. zák.;

c) *ostatní charakteristická trestná i jiná společensky škodlivá činnost, typicky páchaná pod vlivem alkoholu.*

Postih nebezpečných projevů opilosti se zde uskutečňuje podle příslušných ustanovení tr. zák., zák. o přeč. a zák. přest., které opilý svým jednáním naplnil.

Opilý pachatel tu bude v podstatě postižen podle stejných zásad a stejných ustanovení jako pachatel střízlivý; přitom skutečnost, že pil nebo že byl opilý, mu zpravidla nebude polehčovat, ale bude se typicky promítat do vyššího stupně viny, popř. bude zvyšovat míru nebezpečnosti pro společnost jako přítěžující nebo dokonce zvláště přítěžující okolnost.

Jde zde především o delikty:

aa) *proti osobnosti, zejména násilné povahy*; tak např. ublížení na zdraví, těžká újma na zdraví, usmrcení (§ 221 a 222), rvačky (§ 225) i vražda (§ 219), ale i porušování domovní svobody (§ 238), týrání svěřené osoby (§ 215) a jim odpovídající přečiny (§ 9, resp. § 8, písm. b) zák. o přeč.) a přestupky (§ 19 přest. zák.);

bb) *proti osobnosti — povahy sexuální, popř. též spojené s násilím*; tak zejména znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242 a § 243), pohlavní styk s osobou téhož pohlaví (§ 244), kuplířství (§ 204) a jim odpovídající přečiny proti mravnosti a mravnímu ohrožení mládeže (§ 9, odst. 1, písm. a) a § 9 odst. 2), popř. přestupky podle § 19, resp. § 13, písm. d) přest. zák.;

cc) *hrubě narušující občanské soužití, veřejný klid a pořádek, popř. násilné povahy*; tak zejména útoky na veřejné činitele (§ 155), výtržnictví (§ 202), příživnictví (§ 203), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196, odst. 2, § 197, písm. a) a jim odpovídající přečiny (podle § 7, § 9, písm. a), c) a přestupky podle § 19, § 13, písm. d), § 17, písm. e) přest. zák.;

dd) *tzv. verbální delikty* páchané především slovními projevy, tu třeba rozlišovat dvě rozdílné skupiny případů:

1. *rušící veřejný klid a pořádek a klidné soužití občanů*; jsou to zejména vyhrožování, urážky nebo pomluvy veřejného činitele (§ 153–156), vyhrožování skupinám obyvatel nebo jednotlivci (§ 196, odst. 1, § 197, písm. b), hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198) i šíření poplašné zprávy (§ 199), popř. také podněcování, schvalování trestného činu (§ 164), spolu s příslušnými přečiny i podle § 9, písm. a) a přestupky podle § 19, resp. § 13, písm. d), § 17, písm. e);

2. *verbální delikty proti republice jako pobuřování (§ 100), snižování vážnosti presidenta republiky, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele (§ 102 až 104);*

ee) *útoky proti majetku, zejména úmyslné poškozování cizích věcí*

(v socialistickém majetku i osobním majetku — § 136 a § 257), obecné ohrožení (§ 179), rozkrádání, poškozování, jakož i jiné formy úmyslných útoků na majetek v socialistickém vlastnictví (§ 132–135), krádeže (§ 247), resp. i jiné formy úmyslných útoků na majetek jednotlivce (zejména § 248–250) spolu s příslušnými přečiny podle § 3 a 4 a přestupky podle § 19;

ff) samostatný a prakticky prvořadý význam má *neopatrnost pod vlivem alkoholu*, která vede k páchání deliktů z nedbalosti, zejména v dopravě (tzv. dopravní nehody), v průmyslu, zemědělství apod. (tzv. pracovní úrazy). Jde hlavně o ustanovení § 223 a § 224, ale i § 137, § 180 a u tzv. dopravních nehod někdy v souvislosti s ustanovením § 208. Typické jsou tu rozmanitější formy kulpózního ublížení na zdraví, těžké újmy na zdraví, usmrcení, jakož i závažnější případy poškození majetku. Jim odpovídají příslušné přečiny podle § 9, odst. 1, písm. a), b) a § 8, písm. b), jakož i přestupky podle § 19, § 10, písm. a) přest. zák.;

gg) samostatnou povahu mají konečně trestné činy *proti brannosti* (např. § 266, § 270) a trestné činy *vojenské*, spáchané pod vlivem alkoholu, vzhledem k zvláštnostem vojenské služby, i když by je bylo možno jinak zařadit do některé předchozí skupiny (tak zejména § 208, § 281, §§ 276–279, §§ 285–286). S výjimkou § 279 a kvalifikovaných případů uvedených vojenských trestných činů je možno je vyřadit též kázeňsky za podmínek § 294 tr. zák.

Alkoholismus, ač je více či méně typický pro uvedené druhy kriminality, přirozeně nevede zákonitě k určité kategorii trestných činů ani nepředurčuje k páchání zcela určitého deliktu. U útoku opilce násilné povahy bude například typicky nahodilá okolnost, zda dojde či nedojde k ublížení na zdraví, těžké újmě na zdraví či dokonce k smrti. Zvláště jsou zde typické nahodilé, příležitostné delikty, které jsou sice v souvislosti s alkoholickým opojením, s nebezpečnou povahou opilosti, avšak vyvolané či podnícené dále nejruznějšími dalšími podmínkami a podněty objektivní (vnější) i subjektivní (vnitřní) povahy.

a) Delikty ve skupinách aa)–ee) s určitou výjimkou skupiny bb), kde může jít v opilosti také o nenormální projev sexuálního pudu, tvoří náplň typických projevů alkoholizovaných osob s agresivními a výtržnickými sklony, rušících klidné soužití občanů a veřejný klid a pořádek.

III. VÝZNAM VYZNAČENÉHO DĚLENÍ PRO PREVENCI

Uvedené skupiny deliktů páchaných typicky pod vlivem alkoholu určují v podstatě rozsah a míru současného trestního a jiného postihu společensky nebezpečných případů alkoholismu. Jejich seřazení vychází z charakteristických projevů opilých osob, závažnosti útoků na chráněné společenské zájmy i z preventivně výchovných možností působení na ně.²⁾

²⁾ V jednotlivých skupinách jsou podtrženy prakticky nejvýznamnější a častěji se vyskytující delikty; jim odpovídají i uvedené příslušné přečiny a přestupky.

Přečiny podle § 9, písm. a) a přestupky podle § 19 a § 13, písm. e) významně doplňují postih na tomto hlavním úseku. Jejich smyslem je preventivní rozšíření ochrany již na pouhé ohrožení uvedených společenských vztahů ve formě drobných výtržnických a jiných nepřístojných jednání ze strany opilých proto, že bezprostředně hrozí, že by mohly přerůst — a zhusta také, zejména u osob se sklony k nadměrnému opíjení, přerůstají — v trestnou činnost uvedenou ve skupinách aa)–ee).³⁾

Základní význam má zde osoba alkoholizovaného pachatele, výtržníka, rváče apod. Porucha společenských vztahů bezprostředně hrozí právě z povahy osoby se sklony k nebezpečnému opíjení. Proto podrobný rozbor profilu osobnosti pachatele je zde obzvláště důležitý pro volbu způsobu projednání věci i pro volbu opatření vůči němu, zejména i pro uložení například ochranného léčení spolu s trestem.

b) Naproti tomu kriminologicky samostatnou i právně odlišnou povahu má nedbalost zpravidla nahodilá ve vztahu k následkům trestné činnosti pod vlivem alkoholu, která měla společensky závažnější důsledky. Pro prakticky významnou skupinu ff) jsou tu charakteristické především dopravní nehody a pracovní úrazy zaviněné z nedbalosti, k nimž vede obvykle příležitostné, nahodilé napití či opití. I zde, zejména vzhledem k významu ochrany bezpečnosti dopravy, rozšiřuje se postih i na některé případy nebezpečnějšího ohrožení takových společenských vztahů vymezením zvláštní skutkové podstaty opilství (§ 201) a souvislých přečinů podle § 9, písm. b) a přestupků podle § 10, písm. a), e).

Úsek občanského soužití a veřejného pořádku ohrožovaný zejména opilci s agresivními a výtržnickými sklony a úsek dopravy ohrožovaný nesvědomitými, obvykle náhodně se opivšími účastníky tvoří kriminologicky hlavní úseky boje s kriminalitou pod vlivem alkoholu.⁴⁾

Rozlišování těchto úseků má podle našeho mínění praktický význam pro zaměření prevence. U prvního je totiž typické dlouhodobé individuální zaměření prostředků prevence na subjektivní pól střetu — na změnu psychických vlastností a zvyklostí opíjející se osoby, výtržníka apod. (zejména tu jde o dlouhodobý vliv kolektivu, ochranné léčení a jiné odborné zacházení s pachateli hlavně psychoterapeutické povahy, nevylučuje konečně ani přísnou represi u nejzávažnějších případů. U druhého půjde naopak o typicky krátkodobě realizované zaměření na objektivní pól střetu zaměřené na odstraňování nepříznivých situací a okolností, při nichž dochází k nebezpečnému ohrožení uvedených společenských vztahů, resp. o vytváření příznivých podmínek pro boj s touto kriminalitou. Na rozdíl od první skupiny má zde zaměření na jednotlivce (včetně přísnější represe) z hlediska prevence význam již omezenější.

³⁾ Ustanovení tr. zák. z roku 1950 § 187, odst. 1 bylo zrušeno, neboť tu šlo o zbytečné rozšiřování trestní represe i na vzdálenější, méně nebezpečné případy ohrožení ze strany opilce. Plně proto postačí vedle postihu za příslušné provinění či přestupky postih za výtržnictví, resp. příslušné poruchové delikty.

⁴⁾ Rozbor těchto zmíněných základních ustanovení tr. zák. a souvislých zákonů určených k ochraně těchto úseků je již součástí výkladů II. dílu.

Podrobnější rozbor uvedených skutečností by měl řešit hlavní problém prevence — totiž analyzovat blíže proces vztahu, respektive střetu objektivních a subjektivních příčin a podmínek kriminality pod vlivem alkoholu, aby tak mohly být nalezeny účinnější prostředky prevence. Tyto otázky však již náleží do další části práce.

ZKRATKY

tr. zák.	Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
tr. ř.	Trestní řád č. 141/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
zák. o přeč.	Zákon č. 150/1969 Sb. zák. o přečinech
zák. o prov.	Zákon o místních lidových soudech č. 38/1961 Sb. zák. (zrušen)
přest. zák.	Zákon o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku č. 60/1961 Sb. zák.
protialkoh. zák.	Zákon o boji proti alkoholismu č. 120/1961 Sb. zák.
vyhl. o sil. prov.	Vyhláška č. 80/1968 Sb. zák. o pravidlech silničního provozu

АЛФРЕД КУДЛИК

Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее предупреждения (История и криминография опасных проявлений алкоголизма)

РЕЗЮМЕ

Статья представляет собой исправленное и дополненное извлечение из первой части кандидатской диссертации автора „Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее предупреждения“ 1964 г., в которой автор пытается дать определенный синтез некоторых основных криминологических вопросов, прежде всего вопросов статистики и причин преступности и ее предупреждения. Первая часть работы содержит определение, историю и криминографию (описание) опасных проявлений алкоголизма в жизни и отражение этих явлений в законе. (Вторая часть работы, которая будет опубликована в том же журнале и которая касается причин и предупреждения преступности, вызванной алкоголизмом, включает также решение основных вопросов предупреждения преступности уголовно-правовыми мерами.)

Концепция всей работы теоретически и методологически опирается на автором выдвигаемую теорию взаимодействия (столкновения) субъекта—объекта, которое порождает преступность. (См. „Чехословацкое уголовное право“, том I, часть 2) „Преступность и ее предупреждение“, ОРБИС, 1969 г. и „Чехословацкая криминология“ — печатается в издательстве ОРБИС.)

В главе первой дается общая характеристика общественного вреда алкоголизма, включая и его общественно-опасные проявления, в особенности преступность, на основе материалов чехословацкой практики. В работе показаны тенденции развития алкоголизма в капиталистическом обществе и проводится сравнение со значительно отличными, более благоприятными условиями борьбы с алкоголизмом в социалистическом обществе. Без настойчивого активного (сознательного) вмешательства общественных звеньев, в особенности государственных органов и специалистов, однако, это развитие протекает не всегда благоприятно.

Это видно из второй главы, которая представляет ядро этой работы. Автор анализирует отдельно два несколько иначе развивающиеся периоды: пятидесятые и шестидесятые годы сравнивает рост потребления алкоголя [см. таблицу 1 и график 2 — потребление на

человека в литрах: (1) = обозначает потребление всех спиртных напитков, исчисленных в показателе 100 градусного чистого алкоголя; (2) = пива; 3 = спиртных напитков с 40 градусной крепостью; (4) = вина] и с этим связанный рост обнаруженной преступности:

А. В пятидесятых годах: см. график 3 — (1) = обозначает все деяния, квалифицированные как преступления; (2) = долю рассмотренных судом преступлений¹⁾ совершенных под влиянием алкоголя в сравнении со всеми преступлениями, рассмотренными судами; (3) = правдоподобный рост абсолютного числа рассмотренных судом преступлений, совершенных под влиянием алкоголя; (4) = преступления, совершенные в состоянии полного опьянения (§ 186 УК ЧСР 1950 г.); (5) = преступления, квалифицированные в соответствии с абз. 1–2 § 187 УК ЧСР, 1950 г.) (посяательства на общественную безопасность на транспорте и на правила социалистического общежития под влиянием алкоголя); (6) = преступления, квалифицированные в соответствии с §§ 219, 220, 223 УК 1950 г. (умышленное телесное повреждение и причинение тяжкого вреда здоровью и драки).

В шестидесятых годах:

а) преступления, расследованные органами общественной безопасности — см. таблицу 2 — (а) = обозначает общее число расследованных преступлений и абсолютную и относительную долю влияния алкоголя на них; (b) = преступления, связанные с насилием — убийства § 219, разбой § 234, умышленное телесное повреждение и причинение тяжкого вреда здоровью и драки §§ 221, 222, 225, насилие над общественным деятелем, §§ 153 до 156, хулиганство § 202 и абсолютная и относительная доля влияния алкоголя на них; (c) = половые преступления — изнасилование § 241, половое сношение с лицом, не достигшим половой зрелости §§ 242–243, (d) = преступления против собственности и личной собственности граждан), (e) — пьянство § 201, незаконное изготовление самогонки § 194 а);

б) рассмотренные судом преступления, совершенные совершеннолетними — см. таблицу 3 — (обозначение одинаковое, как у расследованных преступлений), а также (f) = незаконное пользование чужими вещами § 249 УК; (g) = все рассмотренные судами дела по нарушению правил безопасности движения и эксплуатации транспорта.

Б. Рассмотренные судом преступления, совершенные несовершеннолетними — см. таблицу 4 — (обозначение одинаковое, как у вышеуказанных преступлений).

В. Что касается рецидивной преступности в работе приводятся некоторые результаты выборочных наблюдений автора с 1959 г. над преступлениями, квалифицированными в соответствии с § 186 УК 1950 г. (преступления, совершенные в состоянии полного опьянения, означающего состояние невменяемости), особенно высокая доля преступлений, совершенных рецидивистами, см. график 4 — (1) = означает однородные и (2) неоднородные; как видно из таблицы 6, влияние алкоголя у рецидивистов более высокое, с ростом числа осуждений относительно возрастает влияние алкоголя (а) = на преступность, причем у женщин в большей мере = (b), чем у мужчин (c).

Г. В транспортных авариях выясняется определенная связь потребления алкоголя, в частности пива, с авариями на транспорте, главным образом аварий с тяжкими последствиями — ср. график 2 с графиком 5 — (1) = обозначает общее количество аварий, установленных органами общественной безопасности статистически; (2) = из этого числа по вине водителей моторизованного транспорта; (3) = из этого числа — под влиянием алкоголя, установленного органами общественной безопасности; (4) = рост количества моторизованного транспорта), а также ср. с графиком 6 — (1) = означает количество мертвых; (2) = тяжелораненных; (3) = легкораненных; (4) = ущерб в кро-нах; (5) = влияние алкоголя на количество мертвых; (6) = влияние алкоголя на количество раненных.

Е. Наконец, картину о влиянии алкоголя на преступность дополняют мелкие преступления и другие правонарушения (таблицы 7–9). Также и здесь проявляется существенное влияние алкоголя и рост его влияния вообще на указанные правонарушения (предполагаемая их доля составляет $\frac{1}{5}$ часть) и в особенности на некоторые типичные группы

¹⁾ Имеются в виду рассмотренные судом преступления с вынесением обвинительного приговора.

правонарушений, как посягательства на правила социалистического общежития, трудовой дисциплины и семейных отношений.

Статистические данные органов общественной безопасности учитывают в большей мере те преступления, которые совершены лицами, находящимися в нетрезвом состоянии. Наоборот, новая объединенная статистика обвиненных и осужденных, начиная с 1966 г. учитывает на основе данных из уголовных дел связь преступлений с алкоголизмом таким образом:

1. преступление было совершено под непосредственным влиянием алкоголя или 2. без такого влияния и без связи с потреблением алкоголя; в п. п. 1,2 делятся на группы лиц, совершивших преступление: а) потребляющих нерегулярно спиртные напитки; б) потребляющих чаще; в) потребляющие более часто, которые в пьяном состоянии проявляют склонность к антиобщественным деяниям; и г) зарегистрированные алкоголики. (Влияние алкоголя, неохваченного вышеуказанной статистикой касается только группы 2, п. п. (а—б). Следовательно, она не охватывает группу 1, в которой несомненно, что и отдаленное влияние алкоголя может иметь большое значение у лиц, обозначенных в п. п. (г—д).

Из анализа п. п. А—Е вытекают несколько выводов имеющих значение для анализа причин преступности и ее предупреждения, в особенности подтверждающих известное положение о том, что даже при небольшом росте потребления спиртных напитков, гораздо в большей мере повышаются его опасные общественные последствия, в том числе преступность вообще и так называемые мелкие преступления в особенности, а также то, что алкоголь является тормозом в деле эффективного предупреждения преступности.

В концентрированном виде проявляется анализированное влияние алкоголя на преступность в графике 7, т. е. в особенности на те преступления, которые представляют значительную часть всех преступлений и у которых установлена высокая доля влияния алкоголя, как например, на пьянство — § 201 = (2), где имеет место 100% влияние алкоголя; на хулиганство — § 202 = (3), где 75 % этих преступлений совершается под влиянием алкоголя; и в меньшей мере на туеядство — § 203 = (4); только эти преступления составляют более чем $\frac{1}{3}$ часть всех преступлений, рассмотренных судом.

В одинаковой мере влияние алкоголя проявляется и у наиболее важной группы умышленных (насильственных) преступлений, динамика которых в 50-е годы характеризовалась колебаниями и застоем, в 60-е годы наблюдается весьма быстрый их рост, в особенности у молодежи. Это более заметно при сравнении этого роста с преступлениями против жизни и здоровья, совершенными по неосторожности, количество которых не возрастает (в основном одинаковое) или даже в 60-х годах наблюдается определенное их понижение. Это видно из графика 8 — (1) = обозначает число рассмотренных судом преступлений согласно §§ 221, 222, 225 УК, т. е. умышленное нанесение телесного повреждения и причинение тяжкого вреда здоровью и драки; (2) = из них было совершено несовершеннолетними; (3) = было рассмотрено судами согласно §§ 223 и 224 УК (нанесение телесного повреждения по неосторожности и причинение тяжкого вреда), (4) = из этого было совершено несовершеннолетними.

В главе третьей на основе материалов из практики и на основе анализа, проведенного в главе второй, преступления, совершенные под влиянием алкоголя классифицируются (в особенности, когда речь идет об его прямом или косвенном влиянии) с точки зрения соответствующих уголовноправовых норм и других чехословацких законов, касающихся этой проблематики. На этом основании в работе приводятся некоторые более общие выводы, касающиеся прежде всего главных компонентов преступности в рассматриваемой области, т. е. в области соблюдения правил социалистического общежития и правил безопасности транспортного движения и их предупреждение.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 3 — 1970

(C) Universita Karlova, Praha 1970

Redakční rada časopisu: doc. dr. Zd. Lukeš (předseda), dr. Karel Malý
(tajemník), doc. dr. J. Kincl, doc. dr. E. Kučera, doc. dr. J. Hrdlička,
doc. dr. J. Nezkusil

Graficky upravil Jaroslav Příbramský

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p.,
Brno, závod 1

Náklad 500 výtisků. Vydání 1.

Cena brožovaného výtisku Kčs 10,—

V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE —
IURIDICA —

vyšlo od roku 1963:

Milde Michael, dr., The problems of liabilities in international carriage by air (anglicky)

Malý Karel, dr., Pozemkové zákony Říjnové revoluce

Cepelka C., dr., Les conséquences juridique du délits en droit international contemporain (francouzsky)

Radvanová Senta, dr., Rozvod manželství v čs. právu

Cisařová Dagmar, dr., Obhájce v čs. trestním řízení

Kučera Zdeněk, dr., Suretyship in private international law (anglicky)

Tomeš Igor, dr., Old pension, condition of eligibility (anglicky)

Kincl Jaromír, dr., Otroci, kolóni a propuštěnci ve vizigótských zákonech 5.—8. století

Lukeš Zdeněk, dr., Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku

Štajgr František, dr., Některé teoretické otázky civilního práva procesního

Rohlík Josef, Preliminary and incidental questions in Czechoslovak private international law (anglicky)

Kučera Eduard, dr., Marx a Engels o proletářské politické společnosti

Čížkovská Věra, dr., Socialistické majetkové právo manželské

Publikace lze obdržet nebo objednat v knihovně právnické fakulty University Karlovy, Praha 1, nám. Curieových 7

V MONITORINGU ČASTI AGA
UNIVERSITATE CAROLAE
LIBRERIA -

Veřejné knihovny

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze

Knihovna Karlova, Praha
Knihovna v Praze
Knihovna v Praze